A
PATAKI DIÁKVILÁG
ANEKDOTAKINCSE

KOMÁROMI JÁNOS
KÖZREMŰKÖDÉSÉVEL

SZERKESZTETTE:

DR PANKA KÁROLY
ORSZÁGGYŰLÉSI KÖNYVTÁRIGAZGATÓ, A PATAKI DIÁKOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE BUDAPESTI EGYESÜLETÉNEK ELNÖKE

II. KÖTET

KIADJA
A PATAKI DIÁKOK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGÉNEK
BUDAPESTI EGYESÜLETE.
BUDAPEST, 1930.

Sylvester Irodalmi és Nyomdai R. T. Bpest, VI., Hermina-út 37.

Előszó.

A sárospataki ősi főiskola volt tanítványainak Alma Materükhöz és annak hagyományaihoz való hűséges ragaszkodása és áldozatkészsége lehetővé tette, hogy a híres pataki diákéletnek már-már veszendőbe indult emlékeiből az első kötet 1926 decemberében megjelenhetett. Ez a mű, amely a maga nemében *első* volt hazánkban és amely fényes bizonysága a pataki diákok egymás iránti testvéri szeretetének, nemcsak erkölcsi, hanem anyagi sikert is ért el. A befolyt tiszta jövedelemből ugyanis a *Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete* felállíttatta a Kollégiumban a világháborúban elesett volt pataki diákok *második* emléktábláját, melyet 1928 október 6-án nagy ünnepség keretében leplezett le. A leleplezési ünnepély lefolyásáról *Novák* Sándor tanár külön emlékfüzetben számolt be.

Már az első kötet anyagának gyűjtésekor, amikor is minden volt pataki diákot munkatársul szólítottunk fel, valamint az első kötet megjelenése óta is, a pataki diákéletre vonatkozólag annyi értékes anyag gyűlt össze, hogy a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete, nehogy ez a becses anyag valami úton-módon megsemmisüljön, megbízott bennünket a második kötet szerkesztésével.

Hosszas és gondos munka után ime közre bocsátjuk „A Pataki Diákvilág Anekdotakincséinek második kötetét.

Ebben a kötetben már figyelemmel voltunk az első kötet szerkesztésénél megnyilvánult kívánalmakra, miért is könnyebb áttekintés céljából három főcsoportba és a csoportokon belül időrendbe szedtük az egész anyagot s főleg arra törekedtünk, hogy e műből az is könnyen megismerhesse a pataki diákéletet, aki sohasem volt pataki diák.

Ennek a kötetnek a tiszta jövedelmét szintén jótékony célra óhajtjuk fordítani. Ebből szeietnők ugyanis 1931-ben, a főiskola fennállásának négyszázéves jubileuma alkalmából, a két nagynevű pataki diák: a magyar nyelvújítás diadalmas vezére, *Kazinczy* Ferenc és a vértanú honvédtábornok, *Kazinczy* Lajos szobrait a Kollégium-kertben felállíttatni. Az esetleg megmaradó összeget pedig főiskolai alapítványokra adjuk.

Hálás szívvel mondunk köszönetét mindegyik beküldőnek és munkatársunknak, akik a nemes cél szolgálatában szeretettel jöttek támogatásunkra. Ezek között ki kell emelnünk *M akiár y Pap* Miklós ny. tanárt, de főként *dr. Forgon* Lajos ny. m. kir. postaigazgató, *Komjáthy* Sándor ny. tanár és *Zsoldos* Benő kir. ítélőtáblái bíró főmunkatársainkat, akik az anyag átnézésében fáradságot nem ismerve segítettek.

A pataki főiskola minden tanítványának szívében ősi tradícióként él az Alma Materhez való hűséges ragaszkodáson kívül az egymás iránti testvéri szeretet. Ez a nemes érzés vezette a pataki diákok[n]t, mikor a világháborúban hősi halált halt diáktestvéreinek emlékét a főiskolában megörökítette. Ez az érzés vezeti Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesületét most is, amikor ezt a könyvet hálából a *hősi halott diáktestvérei szent emlékének* ajánlja fel.

Budapest, 1930. május havában.

A szerkesztők.

I.

Pataki diákemlékeim.

Írta: *Gonda* Béla ny. miniszteri tanácsos.

1863 nyár utolján Sátoraljaújhelyről Sárospatakra költöztünk. Boldogult édesatyám lelkésztársai ugyanis kifogásolták azt, hogy én a piarista iskolába járok (pedig ma is őszintén mondhatom, hogy kálvinista hitemet a kísértésnek még az árnyéka sem fenyegette) s azt kívánták, hogy a pataki Kollégiumban folytassam tanulmányaimat. Ezért aztán lakni is odamentünk. A harmadik gimnáziumba, melybe beléptem, akkor kezdték a német ábécét tanítani, amikor én már az előző évben Schillert szavalgattam. Sajnos, úgy el is felejtettem a német tudományomat, hogy amikor érettségit tettem, távolról sem tudtam németül annyit, mint második gimnázista koromban. Pedig hát jeles tanáraink voltak. A harmadikban *Kérészy* István, aki új tanár volt, tanított mindent, mert akkor az algimnáziumban egy-egy osztályban minden tantárgyat egy tanár tanított. Ennek megvolt az a jó oldala, hogy jobban megismerte a fiúkat, azok képességeit, jellemét, hajlamait s így egyensúlyt tudott tartani a tantárgyak között. A fiúk is jobban megismerték a tanárt, azt szellemi atyjuknak tekintették s ha szigorú is volt egyik-másik, a gyermeki szív megérezte, hogy ez is

az ő javára szolgál. A tanárok egyáltalán nagy súlyt helyeztek az egyéniség önálló kifejlesztésére, a gondolat szabatos és magyaros kifejezésére, az emlékezet erősítésére. Erre szolgált egyebek közt az a, — már a harmadik gimnáziumba bevezetett, — tanításmód, hogy a tanár egy oly könyvből, melyet a fiúk nem tudtak megszerezni, — azzal az előzetes figyelmeztetéssel, hogy mindenkinek figyelni kell, de jegyezni nem szabad, — felolvasott egy nem hosszú történelmi vagy más leíró vagy elbeszélő olvasmányt s másnapra le kellett írni, ki mit tartott meg belőle. A negyedik osztályban pedig, melynek a kiváló tudós, *Szinyei* Gerzson volt a tanára, az ő történelmi előadásait kellett leírni s tisztázatban benyújtani. Ezenkívül azt minden tanár megkívánta, hogy a történelmet, irodalmat éppúgy, mint a latint és görög klasszikusokat, szóról-szóra megtanulják, mert csak ily módon sajátíthatja el a tanuló a kiváló írók műveiből a kellő szóbőséget, a szép stílust, a logikus eszmemenetet s a mi különösen fontos; a klasszikus szép magyarságot.

S ez a rendszer meg is hozta a gyümölcseit, mert, aki ebben nőtt fel, annak szinte vérévé vált a klasszikus magyar nyelv s a beszédnek és ékesszólásnak az a készsége, mely oly jellemző a pataki diákra.

Az algimnáziumnak volt egy, különben jeles szépírás- és rajztanára, a nagyétű, dadogó *Szűcs* István, gúnynevén „Szűcs pátri“. Ezzel sok tréfát engedett meg magának különösen a tanítóképző ifjúsága, akiket szintén oktatott. Mint szépírás-tanító, a maga nemében elsőrangú erő volt, csak túlságos súlyt fektetett az írás elméletére és szabályaira. Amikor harmadik gimnázista koromban a szépírásvizsgára került a sor, a tanár a szépírási füzeteket odarakta a papokból és világiakból álló vizsgálóbizottság elé, melynek elnöke *báró Vay* Miklós, a nagy államférfiú, a későbbi koronaőr, a főiskola és

az egyházkerület főgondnoka s egyik tagja, *Tompa* Mihály ref. lelkész, hazánk nagy költője volt. Az elnök a füzeteket lapozgatva, megakadt a szeme az enyémen s odahívatott (az atyám ugyanis végzett-teológus korában nevelő volt a fiai mellett), megsimogatta a fejemet s azt mondta:

— Szépen írsz, fiacskám!

Erre megszólalt zordonan, dadogva Szűcs pátri:

— Nem ér az kérem semmit; nem tudja a szabályt!

Általános derültség közt mentem a helyemre.

A felsőgimnáziumban oly kiváló tanáraink voltak, mint *dr. Soltész* János, a jeles botanikus, azután a Sophokles-fordító *Finkey* József, a görög szótáríró *Soltész* Ferenc, a jeles irodalom történetíró *Tarnóczy* Tivadar, a nagy nyelvtudós *Kun* Pál (állítólag 13 nyelvet értett), a kiváló matematikus és fizikus *Zsindely* István.

Dr. Soltész Jánosnak szokása volt, hogy azt az ötödik gimnazistát, aki rosszul felelt a természetrajzból, a lakására rendelte s becsukta egy-két órára a világos, szép éléskamrába, hogy ott tanulja meg a leckét. Egyszer aztán a felesége valami nagy uzsonát készült adni s szétnézve az éléskamrában, rémülve tapasztalta, hogy az oda becsukott delikvensek nem is annyira a tudományt habzsolták fel, mint inkább az ő befőttjeit, lekvárjait s más miegyebet. Volt is aztán mit hallgatni a szelídlelkű, jó János bátyánknak, aki inkább megkegyelmezett a hanyag diáknak, semhogy kipusztíttassa az éléskamráját.

Ötödik gimnazista voltam, mikor Patakra jött hangversenyezni a világhírű hegedűművész: *Reményi* Ede. A Kollégium ének- és zenetanáránál, *Ivánka* Sámuelnél szállt meg. Az ő lakása a Kollégium épületében volt, annak északi sarkán s külön lépcső vezetett fel hozzá arról az udvarról, ahol mi laktunk, sőt két szobát mi is béreltünk az ő lakásá-

ból. Ivánka két nagyobbik fiával jó barátságban voltam. A nagyobbik jól zongorázott, a kisebbik pedig szépen hegedült. A hangversenyt megelőzőleg mi fiúk megkértük Reményit, hogy hegedüljön nekünk valamit. Szívesen megtette s vagy egy óra hosszat húzta nekünk nagy tűzzel a szebbnél-szebb nótákat, köztük az ő specialitását, a „Repülj fecském“-et. Mikor befejezte, én, aki akkor szintén eincogtam valami keveset a hegedűn, azt találtam mondani, hogy szeretnék én is így hegedülni, mire Reményi gúnyos nevetéssel ezt válaszolta;

— Sok lencsét meg kell még addig enni, fiam! — ami célzás volt arra, hogy a pataki diákokat „lencsésekének csúfolták.

A hangverseny délután volt a Kollégium imatermében. Reményi csodásán hegedűit. Előszó]· is az ő kedvenc darabját, a „Repülj fecském“-et játszotta, utoljára a Rákóczi indulót s ezt oly hihetetlen technikával, hogy a közönség egy távolról jövő zenekar halk, majd mindég erősebbé, végül viharossá váló játékát vélte hallani. A hegedű szinte tobzódott a zúgó akkordokban s a művész három-négy nyiretytyűt is elhasznált, mire a végére ért, sőt közben még hegedűt is kellett cserélnie, mert a húrok is összeszakadtak. El lehet képzelni azt a tombolást, azt a viharos éljenzést, újrázást, ami Reményi csodaszép művészi játékát kísérte.

Ivánka Sámuel igen képzett és tehetséges zene- és énekmester volt. A zsoltárokat átírta négy hangra, erre külön vezérkönyvet is adott ki s az ifjúságot e szerint tanította. Amikor azután az ottani református egyház is kántorául választotta, elhatározta a templomi éneklés megreformálását. Berendelte a templomba a kórusra az akadémiai diákságot és a preparandistákat, a földszintre a gimnazistákat s ezek négyhangú éneklésével dominálta a pol gárság régimódi húzó-vonó éneklését. Rettentő rossz néven vették ezt a hívek. Ivánka azonban ki jelen-

tette, hogy ő nem képes eltűrni az eddigi össze-vissza éneklést s szívesen kiképez külön a fiatal nőkből és külön a férfiakból rendes énekkart. Ami csakhamar meg is történt. Az egyiket elhelyezte az egyik, a másikat a szemben lévő kórusra (akkor még nem volt orgona a templomban) s csakhamar örömmel rászoktak a hívek a lélekemelő, szép harmonikus éneklésre, ami az istentiszteletnek méltó díszt és magasztos jelleget biztosított.

1866 augusztus végén, amikor az ifjúság szállingózni kezdett az Alma Materbe, beállított hozzánk *Gonda* Balázs tiszaberceli ref. lelkész rokonunk az első gimnáziumba beiratkozandó Béla fiával s annak nevelőjével. Alighogy lepakkolóztak, bejött a szobámba, a nagyfejű, torzonborz-hajú, fiatal nevelő, aki a filozófiára kívánt beiratkozni és aki nyakkendőtlen, széles inggallérjával már első tekintetre elárulta a petőfieskedö, süldő poétát. Csakugyan alig váltottunk pár ismerkedő szót, elkezdte nekem felolvasni a verseit s félbe sem hagyta jó másfél-óra hosszáig. *Pasa.* Lajos volt, aki szárnypróbálgatásait innen indította útnak, de eleinte csak a „Bolond Miska“, *Tóth* Kálmán lapja közölte pár humoros versét.

A Kollégiumnak igen kiváló tanára volt *Zsindely* István. Nagy matematikus, logikusan gondolkozó fő, gyors beszédű, heves temperamentum. A tanítványait még a nyolcadik osztályban is tegezte. De. ha valaki nem tudott kellőképp felelni, arra rászólt szelíden:

— Fiam, *te* ezt nem tudod — s próbált neki segíteni.

Ha erre sem mozdult, már kissé nyersen ráripakodott:

— *Maga* már megint nem készült! — de azért próbált belőlo valamit kihúzni.

S ha már ennek sem volt sikere, akkor magából szinte kikelve támadt rá a delikvensre:

— Az *úr* szamár, takarodjék a helyére!

Előfordult, hogy, amikor a táblára írt, a hátsó padsorokban egyik-másik fiú a szomszédjával beszélgetni próbált. Alig egy pár szó után arra riadtak fel, hogy a tanár krétája a fejükhöz repült. Intésnek ez éppen elég volt.

Zsindely nagyon jó gazda is volt. Háza, földje, gazdasága volt. A külvárosban, a Héczén volt a gazdasági telepe. Ide eljárt minden nap a kora reggeli órákban. Egyszer télen, reggel öt óra tájban, amint odafelé megy, szembejön vele négy nyolcadik giinnázista tanítványa, amint egy nagy kaput cipelnek, amit tüzelőnek leakasztottak. Megismeri, hogy éppen az ő kapuja, amit a fiúk persze nem tudtak. Nyugodtan rájuk szólt:

— Vigyétek vissza!

S azzal ment velük szótlanul. Mikor odaértek, csak ennyit mondott:

— Akasszátok be!

S azzal ment nyugodtan megnézni a marháit. A delikvensek nagy szorongások közt várták a matematikai órát, de Zsindely nem tette szóvá az esetet. Diákesínynek tekintette az egészet.

Az iskolai oktatásnak egy igen üdvösnek bizonyult kiegészítését honosították meg tanáraink. Az osztály legjobb nyolc-tíz tanulója között felosztották a fiúkat s ezek a csoportok tavasszal és nyáron a kora reggeli órákban a tanítás megkezdése előtt előgyakorlatokat tartottak. A vezető tanuló kikérdezte a fiúkat, átnézte az írásbeli dolgozatokat, magyarázott s amikor a tanár kívánta, referált az eredményről. Ez az eljárás először is késztette a vezető tanulót, hogy mindig készenlétben legyen, másodszor a fiúk tanulmányai is állandó ellenőrzés alatt állottak s a tanár az osztályozásnál nem egy véletlen jó vagy rossz felelet után volt kénytelen igazodni. Nem is volt soha panasz az igazságtalannak tartott osztályozás miatt, ami különben a tanulóknál szinte mindennapos dolog.

Az 1866-ik év tavaszán élénk izgalomba hozta a város lakosságát a Bodrog folyón egy gőzös megjelenése, mely a várkert alatt kötött ki. Azon a pár napon, amíg a gőzös ott vesztegelt, valóságos búcsújárás volt a Patakon addig ritkán látott gőzhajóhoz, melynek csodájára járt természetesen elsősorban a diákság.

Ez az év különben más érdekességet is hozott magával. Megjelent ugyanis Patakon a „verbung“ s hangos dob-, trombita- és zeneszóval, víg kurjongatásokkal próbálta toborozni az akkor kitört porosz-osztrák háború alkalmából az osztrák hadsereg részére az önkénteseket. De biz ez nem sok sikerrel járt. Alig egy-két elkeseredett vén diák ült fel a mézes mázos ígéreteknek; a nagy többség szívesebben csapott volna fel a *Klapka* magyar légiójába, melynek a poroszokkal együtt már Pozsonyig való betörése a hír szárnyán Patakra is elérkezett éppúgy, mint a Szerbia felől *Türr* tábornok vezérlete alatt várt magyar légió s *Garibaldival* az élén az olasz felszabadító hadsereg bevonulásának a híre. A pataki diákság körében is felhangzott az országszerte énekelt nóta:

Szennyes az én ingem,
Szennyes a gatyám is.
Majd hoz Kossuth tisztát,
Türr Pista meg puskát,
Éljen Garibaldi!

A vérmes reményűek *Kossuthot* is várták s bizakodva lesték, felvirrad-e a független Magyarország napja. De hát nem virradt fel. Szerencsénkre, amikorra Klapka és Türr így akcióba léphettek volna, megkötötték a békét s így a több rajongással, mint felkészültséggel tervezett betörés megmenekült a gyászos bukástól.

Az 1867. évi kiegyezés, a magyar alkotmány

visszaállítása, a felelős magyar minisztérium kinevezése, a koronázás mind nem váltott ki valami különösebb emóciót, valami örvendező lelkesedést az ifjúságból. Az országos örömmámorban Patak is részt vett ugyan annyiban, hogy fellobogózták a várost, kivilágították a házakat, a Kollégiumot is, de az ifjúság inkább a Kossuthnak *Deák* Ferenchez írott klasszikus levele hatása alatt állott. Ezt lemásoltuk, sokan szóról-szóra betanulták s a függetlenség utáni vágy tovább lángolt a szívekben. Patak hű maradt Kossuthhoz s a Rákóczink főiskolája híven megőrizte a magyar szabadság sok százados nemzeti tradícióját.

A tanárok közül nyíltan jóformán csak az öreg *Soltész* Ferenc hódolt be a Deák-párti politikának. Nagy mameluk hírében állt. Különben kevésszavú, rideg, de alapjában véve jólelkű agglegény volt. Amikor 1867-ben képviselő választások voltak, mi hetedik gimnázisták nagyban korteskedtünk úgy magunk közt, de a polgárság körében is az ellenzéki *Szakáé,sy* Dániel jelöltsége mellett. Éppen a Soltész órája előtt valamelyikünk heves kortesbeszédet tartott a katedráról, amikor észrevétlenül belépett tanárunk. Volt rémület és helyre-futkosás. Néma csend lett s szorongó aggódás ült a heveskedő fiatal telkekre, mikor Soltész a katedrára lépett. Vártuk a szigorú dorgálást. E helyett jólelkű tanárunk végigjáratta derűs szemeit meglapuló tanítványain s imigyen szólt:

— Csak lelkesedjetek, édes fiaim, a haza szabadságáért! Hiszen, szomorú volna, ha már az ifjúság is belenyugodnék a mai politikai helyzetbe. A mamelukságot hagyjátok nekünk, öregeknek, akik a jelenben a jelennek élünk, míg a tiétek, a fiatalságé a jövő s a ti hivatásotok ezt szebbé, boldogabbá tenni.

A fellélekzett ifjúság viharos éljennel adózott a nemes-gondolkozású, hazafias-érzésű tanárnak.

A tanárok buzgólkodása arra is kiterjedt, hogy az ifjúságot a könyvgyűjtésre serkentse. Erre igen kedvező alkalmul szolgáltak a könyvaukciók. Lelkész és tanító özvegyek, de mások is szívesen odaadták erre a célra az olyan könyveket, melyekre nem volt szükségük. Ha aztán pár száz könyv összegyűlt, a szénior engedélyt adott az aukció megtartására valamelyik tanteremben s gondoskodott az ellenőrzésről. Az aukciókat rendszerint a karácsonyi, húsvéti és pünkösdi szünetek előtt tartották s a vételárat csak a szünet után kellett megfizetni, amikor a nagyobb diákoknak a legációból volt pénzük, a többiek pedig az otthon kapott ünnepi ajándékokat fordították erre a célra. S az ifjúság dicséretére legyen mondva, nagy ritkán volt eset arra, hogy valaki ne fizetett vagy a fizetéssel késedelmeskedett volna.

Az ifjúság művelődésének jelentős tényezője volt az *Akadémiai Önképző-Kör* s a könyvtárral kapcsolatos *Olvasó-Kör,* melybe nagy megválogatással néhány felső gimnazistát is fölvettek. Az önképző-Kör Emlékkönyvei és kiadványai nem egy jeles író és költő első szárnypróbálgatásait őrzik. *

Messze vidéken híres volt a pataki kórus, az akadémikus diákok énekkara, melyet hangversenyekre, temetésekre vidékre is gyakran meghívtak. Volt ezenkívül ᵉz ifjúságnak jó zenekara is, melyben felsőbb osztályú gimnázisták is részt vettek. A zenekar néha a városban a polgárok lakodalmára is eljárt s a b-mda egy része felváltva részt vett a lakodalmi mulatságokon, a többi meg muzsikált hozzá.

Ünnepek előtt nagy esemény volt az *elekció.* A teológus diákok, meg a jogászok közül is sokan, sőt néhány nyolcadik és hetedik gimnázista is a sátoros ünnepekre vidékre ment legációba, ünnepi követül a főiskola pátensével. Az egyházkerület vá-

* L. *Panka* K. dr.: A régi pataki diákegyesületek & azok kiadványai. (Sárospataki Ifjúsági Közlöny XLV. évf. nov.—febr. füzetei).

rosai és községei legációk szerint össze voltak írva, melyben a várható legátusi jövedelem, vasúti állomás és egyéb tudnivalók is fel voltak tüntetve. A választás rangsor szerint történt, felkiáltással. Természetesen a legfelsőbb osztálybeli teológusok vették el a legjövedelmezőbb legációkat s a szegény gimnázista diáknak már csak holmi 10—15 forintos eklézsia jutott, ahol az ünnep alatt az Isten igéjét hirdethette. Mielőtt azonban valakit a legáeióba engedtek volna, el kellett végeznie az egyházi szónoklás kurzusát, amit az iskola papja, egy teológiai tanár tartott. Amikor én hetedik gimnázista koromban legáeióba akartam menni, szintén el kellett ezt a kurzust végeznem. A velünk szemben lakó *Kolos* Dániel teol. tanár volt a mesterünk, aki a lakásán tartotta az órákat s a szónoklási gyakorlatokat. A kurzus végeztével pedig vizsgát kellett tennünk, amelyet „futás"-nak neveztünk. Én voltam a legfiatalabb vizsgázó s mondhatom, hogy egész életemen át kellemesen éreztem és élveztem ennek a tanításnak szívbemarkoló és lélekreható benyomásait.

Pedig nem készültem prédikátornak s nem is léptem olyan pályára, amelyen a szónoklásra szükségem vagy alkalmam lett volna. Éveken át jogásznak készültem, mert az anyám ügyvédet szeretett volna belőlem nevelni, hogy visszapöröljem anyai szépapámnak, az egykor gazdag Kozmának kártyaveszteségek fejében elzálogosított birtokait. De hát a sors könyvében másként volt megírva.

Amikor 1869-ben az érettségit letettem, a Kollégium-kertben sétálgatván boldogemlékű *Kovácsy* Sándor barátommal és kedves tanulótársammal, pályaválasztásról beszélgettünk, ö nagy hévvel adta elő, hogy követve Zsindely professzor sokszor hangoztatott buzdítását, Pestre megy technikusnak. Olyan nagy lelkesedéssel beszélt a mérnöki pálya szépségeiről, hogy végre is én lettem mérnök, ő meg ott rekedt Patakon s az Alma Maternek lett jeles tanára.

II.

Tanárokra vonatkozó visszaemlékezések.

Sárospatakot, a sárospataki főiskolát s annak tanárait dicsőíti az alábbi XVI. századbeli vers.

Heidrich György volt sárospataki diák, 1589-ben, mint a straszburgi egyetem derék hallgatója (később nagyszebeni ág. ev. iskolai igazgató, majd tekei lelkész) Sárospatakról, a főiskola tanárairól: *Kassai Császár* Györgyről, *Thorakonymus* Illésről és az ő volt tanáráról: *Pilcz* Gáspárról latin nyelvű hexameter! verset írt,* melyet *Édes* Gergely, (több helyen volt lelkész. 1847), a leoninus verselés mestere, sárospataki diák korában így fordított le magyarra pár versekben:

Idvez légy te Patak, sok bölcsek előtt igen ösmert
Város, előttem nem lészsz te felejtve soha.
Hol (mint szent folyamát Helikonnak) örülve merítek
Észt nevelő tudományt mesteri müved alatt,
Amikor ott Császár együtt Thórakonümosszal
Pimpla fölött egyedül a magas Égre fejed,
Ámde nem is kisebb diszszel s hírrel nemesítő
Pilcz is, az Aoni lant ritka dicsője, neved,
Aki, midőn lantján hangzó hírt penget az ujja,
A Bodrog remegő habja megállva fülel.
Kalliope pedig, öt víg húgai nyomba követvén,
Dalja szerént önként tánc-karikába, kerül.

*(néhai Harsányt István közlése.)***

*

* Megjelent *Hodoeporicon* c. 1589-ben Straszburgban kiadott művében.

** *Harsányi* István teol. tanár sz. 1874. febr. 1. f 1928. május 10. Emlékbeszédet mondott felette *Dr. Hegyaljai Kiss* Géza bocsi ref. lelkész a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesületének 1928. június 2-án tartott összejövetelén. *A sze.rk.*

Bessenyei György (1747—1811), aki öt évig (1755—1760) volt a sárospataki főiskola növendéke s akinek írói működésével új korszak nyílt meg a magyar nemzeti irodalom történetében, 1796-ban levelet írt a sárospataki főiskola tanáraihoz, melyet második élőbeszéd gyanánt *A méltóság keserve* című poémája elé helyezett e címmel: *A Hazának ifjúságát oktató bölcs professzoraihoz tett beszéd.* Ebben az igen érdekes levélben, az őszinte önjellemzésen kívül különösen lekötik figyelmünket ama részletek, amelyekben a tanári hivatás, a tanári munka megbecsüléséről és érdeme szerint való magasra értékeléséről s a tanárok iránti örökös tiszteletéről így ír a pusztakovácsi remete:

„Ti tapasztaljátok Uraim! a józan természet Istenének hatalmában élő ereit; tudjátok hol üt bágyadással és hol ver veszedelemre siető sebességgel. Sugárlásaira figyelmezvén, egyeztessétek a nevekedő ifjúságnak szívén ösztöneit dicső alkotójának több rendű törvényeivel! ... írók akár egy, akár másokon, *de segéllő kezekhez ragaszkodom,* mint az ágyából először felkelt beteg, ki még tántorog és támaszhoz kapdos. Mondjátok hát Uraim, ha szólhatok-é hozzátok? vagy sokat írva, semmit se mondva, hallgassak? *Ti vagytok Elme Mesterek, erkölcsi orvosok és nevelő Atyák! Mi nehezebb, mint gyermekeket emberekké tenni? Hozzátok Uraim csak apró férfi majmokat küldenek; nektek pedig azok helyett Keresztyéneket, Philosophusokat, Papokat, Bírákat, Hazafiakat kell vissza, bocsátani. Mi lehet hivatalotoknál nemesebb, szolgálatotoknál hasznosabb?*

— Mi az ember, ha útjain nem vezéreltetik? Oly szakállas állat, mely a lompos medvével egyenlő sorsot visel. *Hogy most elmémet hozzátok írva küldhetem, azt is, oktató férfiak, szórgalmatosságoknak köszönöm. És ha kezek alatt, úgy, mint most, gondolni nem tudtam is, csakugyan ők helyheztettek fel*

azon ágra, melynek alacsonyságáról ennek magasságára felkaphatni... Vajha minden ifjúnak Ariadne fonalát adhatnátok erkölcsi képpen!

Valaki embert oktat, hirdető papfa az igazságnak s Nemzetének orvosa. Oly kötelességnek teljesítése, melyet *érezni,* több a hírnél s futó dicsőségnél, írok, hogy az erkölcs igazídjon, és az ember boldoguljon. írok, hogy e véghetetlen teremtésnek kiterjedése közt lebegő szikra valóságom emlékezetbe maradjon. Engedjétek meg Uraim, hogy ily megszólításoknál fogva magamat elmélkedésetekbe zárhassam *és lehessek becses életéteknek örökös tisztelője.*

B. Gy.“

E levélből kitűnik, hogy Bessenyei *A méltóság keserve* c. művét kéziratban megküldte a pataki tanároknak elolvasás céljából.

Az egész levél fényes tanúbizonysága annak, hogy Bessenyei, pataki diákoskodása után is állandóan, élete végéig őszinte, mélységes hálával és tisztelettel ragaszkodott az Alma Materhez s annak tanáraihoz.

(néhai Harsányt István közlése.)

*

A híres pataki tanár, id. *Csécsi* János,* a Göncre, majd Kassára bujdosott pataki iskola tanára († 1708) tanácsolta tanítványainak, hogy ha lehet, milyven egyházközségbe ne kívánkozzanak hívataloskodni. akár mint tanítók, akár mint lelkészek. Ilyen, —

* 1650-ben született Szakolyon (Abaúj m.). Nagyidán és Szepsiben tanult, majd Patakon tógátus lett. 1685 ben pataki tanár lett. Az iskola 1687-ben Patakról elűzetvén, a tanulók egy részével Göncön, majd Kassán telepedett le s velük 1705 ben tért vissza Patakra. A szécsényi orsz. gyűlésen a zempléni ref. egyházakat képviselte. Sok önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

úgymond,. — a *dominasta, filiasta, viasta* egyház, vagyis: az *uras,* a *leányegyházas* és az *útban levő* egyház. Ez a tanács talán még ma sem megvetendő.

(néhai Harsányt István közlése.)

Kazinczy Ferenc* mondja el a *Pályám Emlékezetében,* hogy az ő idejében *publicus* (talárisba, tógába nem öltözött) diákok, tehát nem bentlakók s nem szoros iskolai fegyelem alatt állók, nem igen jártak az előadásokra, hanem inkább mulattak, táncoltak, kártyáztak, vadásztak. Főként a kártyázás terjedt el, noha az iskolai törvények a legszigorúbban tiltották. Vasárnaponként aztán fölkeresték professzoraikat és tanulmányaikban (mintha tanultak volna az imposztorok) útbaigazítást kértek tőlük.

Egy ilyen alkalommal *H.* és *Sz.* betűkkel kezdődő nevű ifjak léptek be *Szentesi* János (-J- 1781) professzorhoz, aki őket e szavakkal fogadá:

— Fráter H! audio te tantum in lusu chartarum pictorum fecisse progressuin, ut iám ipsuin etiam Sz. antecellas. (Fráter H! hallom, hogy olyan nagy haladást tettél a kártyajátékban, hogy abban már Sz-t is felülmúlod).

Nosza megrettent a két diák, dadogott valamit s mihelyt lehetett, menekült, hogy kérdésekkel ne ostromolja őket a tanár. Társaik is megijedtek, mikor elmondták nekik a történteket és „megszűntek űzni (legalább egy ideig) ezt a legbolondabb s veszedelmes örömüket*[4].

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

* *Kazinczy* Ferenc (1759—1831). Pataki diák volt 1769—1779. *Kazinczy-emlékilnnepélyt* tartott a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesü'ete 1929. ápr. 9 én, amelyen az emlékbeszédet *dr. Mitrovics* Gyula egyetemi tanár mondta „A nagy pataki diák: Kazinczy Ferenc“ címmel, majd *Bodolay* István igazgató elszavalta *dr. Hegyaljai Kiss* Gézának „Kazinczy“ című ódáját. *A szerk.*

Apostol Pál tiszáninneni ref. püspöktől hallotta 1850-ben *Molnár* Antal* volt aszalói ref. lelkész a következő esetet:

Szentgyörgyi István pataki professzor (1736—1799) egyszer estefelé kisétálván, meglátta egyik tanítványát, *Inezédi* Istvánt, a későbbi alsózempléni ref. egyházmegye ülnökét, egy leánykával karöltve sétálni s megszólítá ekképen:

— Te vagy az, fráter Inezédi?

— Nem én vagyok! — feleié Inezédi.

Másnap a tanításon ekképen szólítja meg Szentgyörgyi Inczédit:

— Domine Inezédi!

Inczédi kalapja levételével** jelét adván jelenlétének s felelésbeli szándékának, felállt, mire Szentgyörgyi mosolyogva így szólt:

— Megengedjen, domine Inezédi, hogy tegnap este a nevét nem találtam el.

(néhai Harsány! István közlése.)

«

Majoros Andrásnak, a jeles pataki akadémiai tanárnak (sz. 1788, + 1854-ben Sárospatakon), 1853. január 22-én kelt levelében azt olvashatjuk, hogy a nagyhírű és elmés *Rozgonyi* József, a bölcsészet professzora (sz. 1756. + 1823-ban Sárospatakon), aki Kant rendszere ellen munkát is írt latin nyelven, „a gyáva és a grádus végén fityegő, — accesit ad secundam“ (szekundára állt) — tanulókra azt mondogatta:

* Előbb tanító volt Jánosiban, majd Borsod vm. táblabírája és a pozsonyi országgyűlésen a ref. képviselők egyházi szónoka lett. Könyvtárát, amely 578 műből állt, 1857-ben végrendeletileg a pataki főiskolának hagyta. *A szerk.*

** Ebben az időben a diákok a fűtetlen tanteremben feltett kalappal ültek. Csak az vette le a kalapját s állt fel, akit a tanár felelésre kiszólított. A tantermeket a XIX. század elejétől kezdve fűtötték rendszeresen.

— Sum tua pila deus, iacias quocumque placebis!... (A te labdád vagyok, Istenem, dobj oda, ahova neked tetszik!)

(Zsoldos Benő közlése, Budapest.)

*

Dr. Szeremley Gábor (1807—1867), pataki tanár 1864. május 12-iki levelében ezeket írja:

A híres *Kövy* Sándor professzor· (1763—1829) * a 60-ik évét meghaladván, a sciografiának e rovatát: „qualis valetudo“ (milyen az egészségi állapota), — rendesen ekképen töltötte ki:

— Qualis esse sólet sexagenario maiori! — (Milyen szokott lenni a hatvan évnél idősebb!)

(Zsoldos Benő közlése, Budapest.)

*

A régi pataki tanárok mindenkor és mindenben csak hivatásuknak: a tudománynak és a diáknevelésnek éltek. Csak így történhetett meg *Szeremley* Gábor professzorral, hogy a saját tehenét akarta egyizben kikergetni az udvaráról. Szerencsére észrevette a felesége és rászólt:

— De lelkem, az a tehén a mienk! Most jött haza a csordából!

Annyira nem érdekelték az anyagi dolgok, hogy még a saját tehenét sem ismerte. Illetve még azt sem tudta, hogy tehene van.

(P. E. öreg néni közlése, Sárospatak.)

*

Szombathi János sárospataki tanárról (1749—1823), aki a pataki főiskola történetét is megírta, általánosan ismeretes, hogy rendkívül szerette a ma-

* Halálának százéves évfordulója alkalmából emlékünnepélyt tartott a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete, 1929. dec. 14 én, amelyen az emlékbeszédet *dr. Finkejf* Ferenc koronaügyészhelyettes mondta. *A szerk.*

gyár irodalmat. Buzgón gyűjtögette ereklyéit, búvárolta régiségeit. Mikor a XVIII. század végén a *Pannónia megvételéről* szóló történeti versezet (Emlékezzünk régiekről...) Révai Miklós kiadásában 1787-ben ismeretessé lett, Szombathi, mint az effélék nagy barátja, egész lelkesedéssel hozta fel tanításán, persze latin nyelven szólva:

— Amici mei, tandem aliquando habemus cantilenam quandam nationalem de occupatione Pannóniáé Ungarico idiomate scriptam! (Barátaim, végrevalahára van egy magyar nyelven írt nemzeti énekünk Pannonia megvételéről!)

Az ifjak természetesen osztoztak a tanár örömében, azonban a hallgatók közül felállt egy ifjú és szintén latinul kérdést intézett a tanárhoz:

— Celeberrime domine professor, séd quae est *melódia* ejus? (Tiszteletreméltó tanár úr, de hogy van a *dallama*[1]*?)*

Erre Szombathi elkezdett hangosan nevetni és tanítását abbahagyva, hazáig mindig kacagott, hasonlóan kacagván tanítványai is az ötleten s az ifjún, aki oly naív és merész volt, hogy a tanárnak ama kérdést tenni eszébe jutott.

(néhai Harsányt István közlése.)

Akadémiai tanáraink között a legérdekesebb alak volt *Bihari* Imre, a bölcsészettan professzora.*

* Érdekes különben az élettörténete is. Amint *Szinnyei* J. „A magyar írók“ c. művében írja, 1829-ben született Hegyköz-Pályibam (Bihar m.) földmíves szülőktől. 1859—1864. mezőtúri gimn. igazgató, 1864—1877. pedig sárospataki bölcsészet tanár volt, amely állásáról 1877-ben lemondott. 1881—1882. a debreceni főiskolában, mint magántanár működött. 1882 nyarán eltávozott Debrecenből s arra kérte Tóth Sámuel teol. tanárt, hogy, ha egy év alatt nem térne vissza, a reá bízott könyvtárát és ingóságait tekintse örökségnek. 8 nem is tért többé vissza.. *A szerk.*

Bihari klasszikus alak volt. Erősen kifejlett tatárkoponyája majdnem egészen tükörfényes és sima. Hatalmas orra lapos. Hangja rikácsoló, éles. Előadása száraz, egyhangú. Kéziratából csak akkor tekintett fel, ha valami huncutsággal megzavarták. Ez pedig gyakran megtörtént. Tantárgya felolvasása közben széles, lapos orrát kezében tartott ceruzájával még laposabbra nyomta szét. Az ifjúsággal szemben tanúsított magatartása kihívó, csipkedő, sokszor sértő volt.

De az ifjúság sem maradt neki adós. Egyszer a katedrája alá diókat raktak s mikor arra fellépett, a diók, mint megannyi apró petárdák, recsegve, ropogva törtek össze. E szokatlan hangok hallatára ijedten rohant le a katedra másik oldalán a hallgató ifjúság mosolyától kisérve. Máskor meg hangversenyeket rendeztek előadása alatt. Dióhéjból készített „prücsök"-kel ciripeltek, az asztalokba erősen beszúrt tolikésekkel berregtek. E közben mindenki olyan komoly képet vágott, mintha a filozófiai előadás mélységei felett törné a fejét.

De ki győzné a vele szemben alkalmazott diákcsinyek nemeit felsorolni!

A kollokviumokon pedig ő szekírozta vissza a fiatalságot.

A filozófia az első-éves teológusok tantárgya volt. Kötelező tantárgy. Mikor azonban láttam, hogy miként bánik a vizsgákra jelentkezőkkel, — visszariadtam a kollokviumtól. Nem akartam csúffá tétetni az indexemet egy kielégítővel. Jobb kalkulust pedig ritkán adott.

így aztán négy évig halogattam a bölcsészetet s a négy év alatt el is felejtettem, hogy én ebből még nem is szereztem kalkulust.

A kápláni vizsga előtt indexeinket beadtuk a dékánhoz, felülvizsgálás végett. Másnap tudatta velem a dékán, hogy nem bocsáthatnak vizsgára, mert nincs érdemjegyem a bölcsészettörténetből.

Tüstént szaladtam Biharihoz, kijelentvén, hogy kollokválni akarok. Jelentésemre először az egyik, azután a másik bozontos szemöldökét rántotta fel. Egyet hümmögött. Azután, mintha nem jól hallotta volna, kérdezte:

— Hát, atyámfia, kollokválni akarunk?

— Igen, tanár úr! Jól el vagyok készülve!

—· Azt gondolom is! Hány évig hallgatott engem?

— Négy egész éven át.

— Négy egész éven át? Ilyen teológus még nem volt az akadémián, aki engem négy évig hallgatott volna!

— Tessék megnézni az indexemet. Mindenütt igazolva van a hallgatás.

Elvette az indexemet. Átlapozta. Azután íróasztalához ülve, így szólt:

— Négy év alatt az egész bölcsészettörténetet előadtam, tehát, atyámfia, maga éppen annyit tud a bölcsészeiből, mint jómagam. De mert magam sem vagyok kitűnő bölcsész, megelégszik, ha „jelest“ írok be az indexébe?

— Ámulatomban zavartan mondottam az igent s „köszönöm“ szóval indultam kifelé, mikor reám kiáltott:

— A pokrócra lépni, atyámfia! Arra való! Isten áldja!

*(néhai Hézser Emil közlése.)**

*

Bihari Imre tanár nagyon féltette kopasz fejét a léghuzamtól s ezért elrendelte igazgató-korában, hogy a Kollégium nagykapuját télen át is zárva kell

* *Hézser* Emil tállyai ref. lelkész sz. 185G. márc. 12. j· 1929. máre. 23. Emlékbeszédet mondott felette *Rácz* Gábor altábornagy a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesületének 1929. május 3-iki összejövetelén. *A szerk.*

tartani. Ez a rendelet azonban szinte katasztrofálisan érintette a kapu aljában kofálkodó *Klitusné* rendes üzleti forgalmát s mivel Bihari nem akart engedni, Klitusné — végső tehetetlenségében — megátkozta, hogy sohse kapjon feleséget.

Nem is lett felesége Biharinak. Pedig sokat járt utána!

(Szikszay István közlése, Budapest.)

*

Bihari Imre professzor az észjogból előadást tartván, a személyek jogviszonyait fejtegette. Közben azt kérdezte *Fodor* Pista jogásztól, a későbbi pataki főjegyzőtől:

— Hát ön milyen személy?

— Én, kérem, szabad személy vagyok — felelte Fodor.

— Gratulálok! — válaszolt Bihari a hallgatóság kacagása közt.

(Szikszay István közlése, Budapest.)

*

Orbán József akadémiai tanárnak (1818—1896), aki még hetven éves korában is lelkes előadója volt a históriának, öreg korában is szép csengő tenorhangja volt. Kérkedett is vele, kivált, ha valami rekedtes diákhang ütötte meg a fülét.

— Uramöcsém, én ma is tisztább hangot adok ki. De abban a korban, amiben ön van, vittem a szopránt az égig. Ott van bevésve most is a Gortvay-ház kapujának kőszemöldökébe; elolvashatja: *Orbán Józsi viszi az égig, Komjáthy Péter mennydörög le a pokolig.*

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

•

A főiskolának leghosszabb időn át volt munkása *Soltész* Ferenc (1821—1915), — mindenkinek Feri bácsija, aki 94 éves korában halt meg Sárospatakon.

Előbb 25 éven át volt a görög nyelv tanára, majd meg ismét 25 éven át az iskola pénztárnoka. A főiskolának majdnem valamennyi tanára tanítványa volt Feri bácsinak. Mikor II. *Rákóczi* Ferenc hamvait szállították haza (1906), a tanári kaszinóban egy nagy társaság körében Feri bácsi a régi időkről mesélgetett. Felsorolta, hogy kik voltak az ő tanítványai. Többek között felemlítette, hogy őneki bizony tanítványa volt *Szinyei* Gerzson bácsi is, a tanári kai* akkori nesztora. Általános csodálkozás lett a társaságban, mert Szinyei Gerzson bácsi májakkor igen öreg ember volt. Egyszer csak odafordul valaki Soltész Feri bácsihoz;

— Hát II. Rákóczi Ferenc nem volt tanítványa Feri bácsinak?

(Domby László közlése, Miskolc)

Dr. Bokor József (1843—1917.) teológiai tanár, aki később a budapesti egyetem tanára lett, a hetvenes évek végén a görögnyelvü újszövetségből Pál apostol egyik levelének lefordítására szólította fel egyik tanítványát, aki olyan könyvből igyekezett a görög nyelvet elsajátítani, amelyben a görög szöveg fölé ceruzával, apró betűkkel fel volt írva a magyar szöveg is. Ez az írás azonban sok évi használat folytán kissé már elmosódott volt. így történt azután, hogy a jeles fordító ezt, a görög szöveg fölé írt magyar szöveget „és a nyugalom forrásához vezet“ így olvasta le: „és angyalom forrásához vezet“.

Erre Bokor József nevetve így kiáltott fel:

— Köszönet önnek a tudomány nevében azért a felfedezéséért, hogy Pál apostol *szerelmi episztolákat is írt!*

(Bényey Gyula közlése. Debrecen.)

Az 1875/76-iki iskolai évben a jogi szakon csak hárman, *br. Vay* Elemér, *Kovácsy* Pál és én alakí-

tottunk egy osztályt s így a tanároknak hármunk előtt kellett a tantárgyakat előadni.

Egyszer azonban megörtént az, hogy a magánjogi órán, melyet a nagyhírű *Emődy* Dániel* (1819—1891) adott elő, csak magam jelentem meg.

Mikor Emődy látta, hogy a két társam valami ok miatt már nem jön. az órájára, e szavakkal hagyott magamra:

— Trés faciunt collegium! (Legalább hárman alkotnak (határozatképes) gyűlést!)

(Harsányl Gusztáv közlése, Debrecen.)

*

Kun Béla** jogtanárért, *Kun* Bertalan püspök fiáért, mi teológusok is nagyon lelkesedtünk, amit egy követválasztáskor dokumentáltunk is. Ellenzéki programmal lépett fel, így kettős okunk is volt a lelkesedésre. Bejártuk a leányos családokat s buzgólkodásunk eredményeként szép selyem zászlót adtak a pataki nők „szeretett képviselőjelöltünknek“. Majd a választás előtti éjjelen harmadmagammal a tróconfalvi svábok összetartásán fáradoztunk s kemény téli időben diadallal vittük őket szekereiken a szavazás helyére, Liszkára.

A szavazás falunként történt s bizony jókésőn

* *Erműdy Dániel-emlékilnnepélyt* tartott a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete 1930. ápr. 12-én, amelyen *Németh* József ny. min. tanácsos emlékbeszédét *Bodolay* István olvasta föl. Megemlékeztek még Emődyről *Rácz* Gábor, dr. *Páláczi Horváth* Zoltán, dr. *Finkey* Ferenc, dr. *Kérészy* Zoltán és *Jablonowski* József. *A szerk.*

** *Kun* Béla, (kókai), jogtanáé (1845—1896) gimnáziumi tanulmányait Miskolcon és Kézsmárkon, a jogot pedig a sárospataki jogakadémián végezte 1864-ben. 1871 ben gr. Andrássy Gyula a sajtóosztályba fogalmazóvá nevezte ki, melyről 1875 ben lemondott s publicisztikai pályára lépett. Többször volt képviselői el ölt, de mindig megbukott. 1885-ben megválasztották a pataki jogakadémiára tanárnak. Nagy tehetségű, igen müveit és nagy szorgalmú publicista, volt. Több közjogi munkája jelent meg, melyeket névtelenül adott ki. *A szerk.*

estefelé került a sor Tróconra. Kun Béla szónokolgatott, hol itt, hol ott tűnt fel egy-egy hordó tetején, de mi a népnek szalonnát, bort és nem szónoklatot ígértünk. Azt követelték Ők is a lelkesítő szózatra visszhang gyanánt.

Egyszer aztán eltűnt a mi jelöltünk, éppen amikor Trócont hívták szavazni. ígértem fűt, fát és sikerült is a híveit betuszkolni a szavazó-helyiségbe, de aztán jónak láttam a jelölt példáját követve én is nyomban kámforrá válni.

A liszkai pap vendégszerető házába húzódtam el a „tisztelt választópolgárok“ elől s ott tudtuk meg a szomorú eredményt, hogy — megbuktunk!

Még hetek múlva is mutogattak rám a tróconiak, ha Patakra vetődtek, mint aki rászedte őket.

(Rácz Kálmán közlése, Pápa.)

*

Az újiskolai épület építése alkalmával, 1875-ben, a giinn. osztályok tantermei is felszorultak a régiépületbe. *Kun* Pál* tanár úr német óráját az északi szárny első emeletén tartotta, ahol az ablakokon át sokszor felhallatszott a szomszédos *Ivánka* Sámuel énektanár úr udvaráról a gyöngytyúkok éktelen kiabálása, ami a professzor urat szemmellátha-tólag igen izgatta és bosszantotta.

Észrevettük ezt s a következő német órára az ablakokat a szomszéd udvar felől sarkig mind ki-

* *Kun* Pál (szentpéteri) főgimn., majd akadémiai tanár (1842—1891) gimnáziumi tanulmányait Pesten az evangélikus és a. kegyesrendi gimnáziumban, teológiai tanu'mányait pedig szintén Pesten végezte. Ugyanakkor Budenzet és Vámbéryt is hallgatta az egyetemen. 1867 ben hívták meg a sárospataki főiskolához, ahol németet és franciát tanított. 1889-ben az akadémián a bölcsészeti tantárgyak tanárává választották meg. Ő fogalmazta a sárospataki tanári karnak Kossuth Lajoshoz intézett üdvözlő iratát. A tanuló ifjúság le'kesedett érte. Meghalt Sárospatakon. Nagy munkásságot fejtett ki. Több önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

nyitottuk, abban a reményben, hogy a tanár úr úgysem veszi észre, mert nagyon rövidlátó volt.

Bejön a tanár úr s megkezdi a feleltetést. De egyszer csak felharsan az udvarról a gyöngytyúkok pokoli lármája. A tanár úr, mint a gumilabda szökik le a katedráról.

— Mi ez, barátim? Mi ez, barátim?* — kiabálja magából kikelve.

— A gyöngy tyúkok, tanár· úr; most étetik őket, — mondtuk.

— Ez borzasztó! Ez infámia! — hajtogatta fel s alá szaladgálva a teremben. — Itt nem lehet előadást tartani. De teszek róla, hogy azok a bestiák elpusztuljanak. Most pedig menjünk haza!

Ez kellett nekünk éppen s tódultunk a pódium felé.

De többet nem sikerült a tréfa. A következő német órára már elnémultak a mi tyúkjaink. Tettünk is érte elég szemrehányást Ivánka Samu bátyánknak!

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

*

A nyolcvanas évek elején *Kun* Pál volt a felsőbb osztályokban a német nyelv tanára. De tantárgyát nem vette nagyon szigorúan, mert ő, mint az antiklasszikus irányzat híve. gr. Csáky Albin miniszternek a német nyelv tanítása ügyében kiadott rendeleté ellen szóval és tollal harcolt. Hetedik osztályos létünkre — mint mondani szokták — bátran el lehetett volna bennünket adni német nyelven. De, hogy mégis tudjunk valamit, Kun Pál a német órák alatt, ha a felelő nem tudta jól lefordítani a szöveget, ő fordította le nekünk. A fordítást mi gyorsan leírtuk, vagyis ..füstös“-t készítettünk. Ha kedvünk tartotta vagy időnk engedte, azt be is tanultuk vagy feleléskor a könyvbe téve, onnan olvastuk le.

* Szavajárása volt a „barátim“ megszólítás. *A szerk.*

Egy alkalommal lefordította nekünk az „Erlkőnig“ című német költeményt. A következő órán felelés volt.

Horváth Kálmán barátunk felelt, aki felolvasván a reá következő német versszakot, elkezdte a füstös segítségével fordítani. De véletlenül egy versszakkal lejebb olvasta a füstöst, mire Kun Pál rá szólt:

— Feljebb eggyel, barátom, feljebb!

(Egey Szilárd közlése, Budapest.)

*

1884-ben a nyolcadik osztályban *Kun* Pál tanította a filozófiai propaedeutikát (bölcsészeti előtant) is. Már közeledett a tanév vége s *a* tanárok nagyban feleltettek. Kun Pál is egymásután szólította ki a bölcsészeti előtanból az érettségi előszelétől megcsapott diákokat.

Mélypataky Géza került a pódiumra. Kun Pál ezekkel a szavakkal fordul hozzá:

— No. bar atom, mondja meg nekem, hogy vannak-e velünk született ösztönök?

Géza barátunk kissé gondolkozik s azután bátran kivágja:

— Igenis vannak!

— No. ha vannak, hát bizonyítsa be!

— Hogy vannak — feleli Géza barátunk — bizonyítja az. hogy mikor a borjú megszületik, mindjárt négy lábra áll, az ember azonban nem.

— No. baratom — mondja erre Kun Pál — álljon maga is négy lábra és menjen helyre.

(Egey Szilárd közlése, Budapest.)

Mitrovics Gyula* a gyakorlati teológia hír-

* *Mitrovics* Gyula teológiai tanár (1841—1903)' a gimnáziumi és teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte. Másfél évig vo't Heide[1] bergbe.n, Göttingában és Zürichben. 1868 ban a gyakor'ati teológiai és keresztyén erkölcstan tanárává és a főiskola papjá'á választották. Egyike volt a legjelesebb tanároknak és e mellett kitűnő szónok. 1895 ben debreceni lelkésszé választották. Nagy

neves tanára, az egyházi szónoklattan egyik óráján a téma és propozíció fogalmát fejtegette. S hogy meggyőződjék arról, vájjon tisztában vagyunk-e a kérdéssel, mindjárt azon az órán a bibliából egyes szövegeket olvasott fel és felszólította az elől ülő fiúkat, hogy vonják ki a megfelelő témát és propozieiót. Sz. Gyula, a székszélső, akit először szólított fel, megállapított egy témát a szövegből, de Mitrovics nem volt vele megelégedve.

— Mi a hibája ennek a témának? — kérdezte a mellette ülő S. Dánielt.

Dani barátunk azonban hallgat.

De erre a hátamegetti pádból a következő segítség érkezik súgás képében:

— A téma nem egységes, lévén az egységesség a témának egyik fontos kelléke.

Dani barátunk elkapja a hangot, arca kiderül és büszke önérzettel vágja oda Mitrovicsnak:

—· Legfőbb hibája, tanár úr, ennek a témának az, hogy *nevetséges.*

Óriási kacaj harsan fel erre a diákpadokban; maga Mitrovics is elmosolyodik s nagy komolyan csak ennyit vet oda a piruló diáknak:

— Bizony S. úr, ez a felelet az, ami nevetséges.

(Hallgató János közlése, Felsőméra.)

A pataki professzorok között igen szép képzettségű és készültségi! tanár volt *Peremartoni 'Nagy* Gusztáv.* Mint egészen fiatal ember került Patakra teológiai tanárnak. Elegáns megjelenése, megnyerő modora csakhamar meghódította a tanuló ifjúságot.

munkásságot fejtett ki. Sok önálló munkája jelent meg. 1881-ben ő alapította a „Sárospataki Lapok'-at. *A szerk.*

* *Peremartoni Nagy* Gusztáv teológiai tanár (1844—1900) Nagykőrösön tanult s 1868 ban választottak meg Sárospatakon teológiai tanárrá. Több cikket és önálló munkát írt. *A szerk.*

Nagyon bajos volt az ő tantárgyából kollokválni, mert rendes jegyzetünk jóidéig nem volt. Később adott hét—nyolc ívnyi kéziratot a dogmatikából, az enciklopédiának azonban hírét sem láttuk. Gyorsíró sem volt közöttünk. Amennyit egy-két szorgalmasabb teológus előadás közben leírni tudott, annyi volt az összes tananyagunk.

Nekem is voltak ilyen jegyzeteim. Szörnyen hiányosak és hézagosak. Amit lehetett, pótoltam a szakkönyvekből. A főiskolai könyvtárban voltak ilyenek bőven.

A kollokviumom több, mint egy óráig tartott. Nagy Guszti — mindenki így hívta — erős dohányos volt. Mester volt a cigaretta sodrásában. Egy kézzel tudta, bent a kabátja zsebében megsodorni a cigarettát.

Nem állhatta tovább. Kivette a dohánytartóját s rágyújtott. Biztatott, hogy én is gyújtsak rá, de én nem éltem az engedelemmel.

Közben folyt a kérdés és a felelet. Egyszer feladja ezt a kérdést:

— Mettől meddig tartott a zsidók babiloni fogsága?

Megmondtam, de ő erre azt válaszolta, hogy ez nagy tévedés.

Én azonban megmaradtam állításom mellett. Erre o idegesen kérdezte, hogy kinek a könyvéből vagy jegyzetéből készültem? Én Wéber Világtörténetére hivatkoztam. Mire ő a kollokviumot felfüggesztette s utasított, hogy az említett könyvet hozzam fel. De ugyanakkor ő is eltávozott.

Alig negyedóra múlva fennt voltam a tanteremben. Kikerestem a vitás adatot. Nekem volt igazam.

Kevéssel később Nagy Guszti is bejött. Szintén könyvet hozott. A fiúk mosolygós arcáról már leolvasta. hogy szerintök én vagyok a győztes.

Hozzám jött. Rámutattam a könyvben az én iga-

zamra. Ő is kinyitotta a maga könyvét. Angol enciklopédia volt s e szerint neki is igaza volt.

És ekkor hozzánk fordulva, mosolyogva mondta:

— Lássák, urak! Ilyen a történettudomány. Ahány író, annyiféleképen fogja fel *a* dolgokat. Nincsen olyan történeti könyv, melynek minden adata feltétlen hitelességre tarthatna számot.

(néhai liézser Emil közlése.)

Igen barátságos ember volt *Peremartoni Nagy* Gusztáv. Egyszer, amint az utcán ment, hirtelen megállt. A háta mögött ugyanis ezt kiálltotta valaki:

— Guszti!

Aki pedig így a nevén szólította a nagytudományú és nagytekintélyű professzor urat, egy fiatalabb asszony volt, aki éppen utánahaladt a gyalogjárón.

Nagy Gusztáv tehát megállt s megvárta, míg utolérte az asszony. Akkor megkérdezte tőle:

— Mit akar, asszonyom?

— Nem a tanár úrnak kiáltottam, — védekezett kedves zavarral a hölgy — hanem a fiamnak ...

Nagy Gusztáv elmosolyodott:

—Én bizony az hittem, hogy engem méltóztatott szólítani. Tudniillik engem is Gusztinak hívnak — a tanítványaim.

(Fekésházy József közlése, Balsa·)

•

Szűcs István a rajz és szépírás tanára egyszer felkereste a nagyhírű *Erdélyi* János* tanárt Pesten s arra kérte, hogy tanári javadalmának felemelése

* *Erdélyi* János akadémiai tanár, ügyvéd (1814—1868) egész iskolai pályáját Patakon végezte. Irodalmi munkásságáért már ifjú korában a M. T. Akadémia dicséretében részesült, 1839 ben pedig már levelező tagnak választották meg. 1842-ben a Kisfaludy-Társaság választotta tagjai közé. Kiváló munkásságot fejtett ki a népköltészeti terén. 1851-ben a pataki akadémia a filozófiai tan-

iránti kérésében támogassa. Mikor úgy látta, hogy Erdélyi nem nagyon biztatja, így szólt hozzá:

— Hiszen, mi pátrik volnánk!

Szűcsnek ez a kijelentése annyira megtetszett Erdélyinek, hogy megígérte támogatását. Azonban az esetet elmondta pataki ismerőseinek is s így került közszájra a „Szűcs pátri“ elnevezés, amivel azután a diákság titulálta Szűcs István bátyánkat.

(Harsányi Gusztáv közlése, Debrecen.)

*

Mindenki csak Szűcs pátrinak hívta *Szűcs* Istvánt, a rajz- és szépírás tanárát. A szépírás tanítása különben körülményes szabályoknak olyan akkurátus elmondatásával járt nála, hogy ezért még a Borsszem Jankóban is kifigurázták. Azt hiszem az lS74-ik évfolyamban. Az azonban igaz, hogy írni Sárospatakon írtak legszebben, talán — az egész világon.

Nehézkes, volt különben testben is. Igazi tagbaszakadt alak. Rettenetes nagy tenyerei félelmet gerjesztettek minden csintalankodni kívánó nebulóban. Lába meg akkora volt, hogy a miskolci csizmadia-színben sem talált rá elég nagy csizmát. Nem is tudott kedvére valót szabni neki senki más, csak egy Szepesszombaton lakó csizmadia. Annál rendelt újat mindég.

Megérkezik egyszer Szepesszombatról postán a csizmája, felpróbálja, hát nagy. Vakarja a fejét, tanakodik, mitévő legyen. Azt mondja végül a felségének:

— Te, Jutka, vinnéd át ezt a csizmát *Orbán*nak, hátha neki jó lesz!

székére hívta meg s nevét az ifjúság nevelésében feledhetetlenné tette, ö rendezte a főiskola háromszázados ünnepét 1860-ban. Meghalt 1868. jan. 23 án Sárospatakon, óriási munkásságot fejtett ki. Versei, könyvbirálatai, beszélyei, irodalomtörténeti ée bölcsészeti cikkei, valamint számos önálló és igen becses munkája jelent meg. *A szerk.*

A felesége szót fogadott, átvitte s felkínálta a nagy csizmát Orbánnénak. Orbánné jóhumorú asszszony lévén, gondolta, legalább megtréfálja az urát. Este odatette hát az ura ágya lábához az új csizmákat.

Reggel öltözködik az öreg, hogy felkészüljön az iskolába, húzza a csizmát, hát felszalad a lábára. Bekiáltja a feleségét:

— Róza, te, mit csináltál a csizmámmal? Elvesz benne a lábam, olyan nagy!

— Hisz, nem a te csizmád az! — ne vet az asszony.

— Hát kié? A mi házunkban nincs ekkora elefántlába senkinek!

— Szűcs pátri küldte át, hogy neki nagy, hát próbáld fel te, hátha neked jó lenne.

— Nekem? A Szűcs pátri csizmája? Még hozzá, amék neki is nagy? — Majd adok én neki! Megyek hozzá egyenest!

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

Szűcs pátri, aki igen sok kemény barackot osztogatott gyűrűs ujjával a fejünk búbjára, az első osztályban, ilyen dikcióval tanította nekünk az „i“ betű leírását:

— Leteszem írószerem hegyét az alsó középvonalra. Innen kiindulva jobbra dőlt irányban egyenesen s mindenütt egyenlő vékonyan felviszem a felső középvonalig s mondom: egy. Majd ugyanazon a nyomon mindjárt vastagon lehúzom a középtér közepéig. Most kissé jobbra hajlítva s fokozatosan vékonyítva leviszem az alsó középvonalig s mondom: kettő. Ezután tojásdad alakú vonallal vékonyan jobbra kanyarítva, majd jobbra dőlt irányban egyenesen és vékonyan felhúzom a felső középvonalig s mondom: három. Végül pontot teszek az „i“ betű felibe s mondom: négy.

Ilyen litániával járt a többi betű leírása is, csakhogy az még cikornyásabb volt, mint az „i“ betűé.

Aki pedig eltévesztette ezt a mondókát, annak a térde alá a tanár úr *vánkost,* egy háromélű fahasábot tétetett s ezen kellett valamelyik szögletben az óra végéig térdepelni, ami nem volt éppen a legkellemesebb mulatság.

A legérdekesebb pedig az volt a dologban, hogy ezzel a metódussal a tanár úr annyira belénk rögzítette a betűk szép és szabályos írását, hogy az ő keze alól kikerült diákoknak a kilenctized része mind szépírású volt s annyira hasonlított írásunk egymáséhoz és a tanár úréhoz, mint tojás a tojáshoz. De nem is csoda, mikor mindannyian — *ugyanazon a nyomon haladtunk.*

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

*

Hírhedt volt *Szűcs pátri* a nagyétűségéről is. Hárman versenyeztek ebben a virtusban egymással. *ö, Borsi* ügyvéd, meg *Pandák* nevű polgár. Mind a három nagy, erős, nehézkes alak.

össze is tartott a három kolosszus test jóban, rosszban. Eljártak egymáshoz vacsorázgatni. Hanem akkor annak már vacsorának is kellett ám lenni.

Egy István napon Szűcs pátrihoz volt hivatalos a két jó barát. Készítettek vacsorát bőven, hátha más is bevetődik a névnapra. Egész sonka is állt egy tálon megfőve.

De nem jött senki, csak Pandák. Még Borsi ügyvéd is elmaradt valahol. Fél kilencig vártak azért rá. De már akkor nem bírta Pandák tovább az éhséget, hát vacsorához láttak.

Elmúlik tíz óra, tizenegy, éjfél. Borsi még mindig nem jön. Ők ketten meg újra, meg újra nekilátnak az eszegetésnek. Már annyira, hogy a főtt és sült elfogyott egészen, csak a nagy sonka nem került az asztalra.

Hajnal felé azt mondja Pandák:

— Pista, nekem már korog a gyomrom!

— Ha korog, üres. Töltsük meg! — szólt Pátri kedveskedem.

S azzal behozta a nagy, tizenkét fontos sonkát.

Hozzáláttak. Hiszen Pátri is megéhezett a vinkótól. Mire megreggeledett, a cubakról kezdték a húst lefelé faragni. István-napot köszönteni éppen betoppant Borsi is. De nem tudta a Pátri megkínálni mással, mint száraz, nyers sonkával.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

«

Szűcs pátri őszinte, szókimondó ember volt. Egyik szabolcsi úri családból két gyerek tanult abban az időben a gimnáziumban. Ezeknek az édesapja bement egyszer a tanári szobába tudakozódni fiairól. A tanári szobában csak Szűcs pátrit találta. Szerény tisztességtudással bemutatkozott neki s kérdezősködött tőle, hogyan viselkednek a fiai? Sziics pátri ilyenképen válaszolt neki:

— Hát az úré az a két kutya kölyök?

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Szűcs István tanárt tanítványai azzal szerették megbosszantani, hogy a padok kihúzható tetejét húzogatás által nyikorgatták. Nagyon haragudott Szűcs pátri ezért, különösen *Paizsos* nevű tanítványára, annyira, hogy, ha bejött az osztályba s meghallotta a nyikorgást, ez volt az első szava;

— Valaki gyikorog. Bars ki, Paizsos! (Ugyanis a *ny* betű helyett következetesen *gy* betűt, az *m* helyett pedig *b* betűt mondott.)

Egy alkalommal a fiúk megint nyikorogtak. Szűcs pátri elkiáltotta magát:

— Bars ki, Paizsos!

— Tanár úr, kérem — jelentik a fiúk — Paizsos beteg!

— Bindegy, bars ki, Paizsos! — vágott vissza emelt hangon Szües pátri.

(Trócsányi László közlése, Pozsony.)

Tarnóczy Tivadar,* egyidőben a magyar irodalom tanára, azt kérdezte az egyik órán a diáktól:

— Mit küldött ajándékba Kárpáthy Abellinó a bátyjának, Kárpáthy Jánosnak?

A fiú nem tudta. Azonban a többiek a háta megett súgták, hogy „koporsót[11]. De a szerencsétlen flótás csak ennyit csípett el a szóból, hogy „korsót“ s így nagy büszkén kivágta:

— Korsót!

— Azt, azt fiiam!** — szólt Tarnóczy bosszús hangon — mégpedig jófajta tokaji asszúborral megtöltve.

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

Elég rideg ember volt *Zsindely* István,*** a fizika és matematika tanára. Soha mosolyogni nem láttuk. Mindenkit tegezett. Ha valakit magázott, az már nem ment keresztül az érettségin. Hanem azért tudtuk róla, hogy éppen az érettségin ő szokta kimenteni a fuldoklókat. Kivált logikából, amit

• *Tarnóczy* Tivadar főiskolai tanár (1836—1894) tanulmányait Munkácson, Ungváron és Szatmáron végezte. 1860-ban szentelték fel misés papnak, majd 1861-ben ungvári gimn, tanár lett 1865-ben ref. vallásra tért át s ugyanakkor pataki tanár lett. Itt magyar nyelvet, irodalmat és történetet tanított. Költeményei, cikkei és több önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

** Szavajárása volt a „fiiam“ megszólítás. *A szerk.*

*** *Zsindely* István főiskolai tanár (1829—1891) Sárospatakon tanult. A szabadságharcban mint önkéntes nemzetőr vett részt. Külföldi tanulmányainak elvégzése után 1859-ben foglalta cl tanári székét a képezdében, ahonnan három év múlva a gimnáziumba helyezték át. Itt mennyiségtant és fizikát tanított. Sárospatakon halt meg 1891. okt. 5-én. Több önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

Kun Pál tanított, de Zsindely tudott jobban. Ha látta, hogy kapkod a gyerek, rögtön vitát kezdett a tanárral a feladott logikai tétel helyes vagy helytelen voltáról, vagy ha *Fejes* István sátoraljaújhelyi ref. lelkész, főiskolai algondnok volt a vizsgaelnök, akinek szintén vesszőparipája volt a logika, akkor* vele. Mikor aztán újra a gyerekre került a sor, — Zsindely a vitában mondottakra támaszkodva, — pár ügyes mellékkérdéssel kihúzta a fiút a sárból s hiába erőlködött Fejes vagy a még szigorúbb *Terhes* Barna pataki ref. lelkész, nem hagyta a gyereket logikából megbuktatni, noha a tanév alatt ő volt a legszigorúbb tanár.

Odahaza is komoly, szigorú volt. A cselédsége tartott is tőle. Az iskolának hozatott egy meglehetős nagy teleszkópot. Mikor nekünk bemutatta, a húsz kilométernyire lévő Bércéi faluban úgy láttuk a kakast a sövényen, mintha csak a szomszéd kerítésre reppent volna fel. A tanyája is abba az irányba esett. Szabad idejében a teleszkópban nézte le, mit csinálnak a tanyán a cselédjei.

Ese aztán, mikor hazamentek, elsorolta, ki mikor, kivel állt össze beszélgetni, hányszor gyújtott pipára, hányszor hagyta abba a munkát. A cselédség csak azt látta, hogy ez ide-haza mindent tud, ami oda-künn történik s megállapították, hogy *ördöge van* ...

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

Zsindely István nagyszerű, szinte korát meghaladó pedagógus volt, olyan metódussal, amilyet hazánkban akkor még kevesen alkalmaztak. Nem pusztán a felelő tanulókat, hanem állandóan, feleltetésnél és magyarázásnál is, az egész osztályt foglalkoztatta. Óráin tehát — nolens volens — figyelni kelett, mert nem tudhatta a tanuló, mikor csap reá. Ez volt a folyton intő szava járása:

— Siess, siess, otthon pihenj!

Minden növendékét mihamar kiismerte kivülbelől s nem noteszből szólítgatott s nem abba jegyezgetett, hanem csak úgy az emlékezetében raktározta el a neveket és kalkulusokat. Felszólítása villámgyorsan történt s ugyanolyan gyorsan kívánta a feleleteket is. A felszólított és megrettent szegény delikvens nemcsak gondolkodni, de még sokszor felállni sem ért rá, mikor ő már a másodikat, harmadikat szólította meg. Az ülve maradt és bámuló tanulót ezzel a mondással intézte el:

— Ez is *úr!*

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

•

Zsindely István fizika tanárunk diákneve „a szürke* volt (t. i. idejekorán megőszült). Persze ezt ő is tudta, de nem haragudott érte. Szigorú kötelességszeretete folytán bizony nehezen lehetett rászolgálni a megelégedésére. Nem szeretett megdicsérni senkit sem.

Egy gyönge tanuló szülei megnyugtatására ezt írta haza levelezőlapon: „A szürkénél jelesre feleltem“. A lapot Eperjessy könyvkereskedő boltjában hagyta, ahol — hogy-hogynem — a Zsindely kezébe került. Zsindely nem szerette a hencegést, különösen a jogosulatlan félrevezetést s azért másnap kiszólította az ipsét, aki persze semmit sem tudott. Erre somolyogva a bajusza alatt, a következő szavakkal küldte helyre a megrémült diákot:

— Végy elő egy lapot és írjad: a szürkénél szekundára feleltem!

(fiácz Kálmán közlése, Pápa.)

Jogászok laktak *Zsindely* tanárnál, aki koránkelő lévén, jól tudta, ki mikor megy tanulni az iskolakertbe. De az sem kerülte ki a figyelmét, ha valaki reggel vetődött haza egy-egy zajos éjszaka után. Ismerte jogászlakói mulatozásait is.

Egy májusvégi reggelen félöt óra körül jött két jogászlakója hazafelé vidám hangulatban, ö már ott sétálgatott rendes szokása szerint a háza előtt s persze, nyitva volt a kiskapu, hiszen azon ment ki az utcára. A pityókos jogászok a vasrácsos nagykapu tetején másztak át az udvarra, mivel máskor is így szokták. Amikor aztán üggyel-bajjal, de mégis csak földet ért a lábuk, jóízűen nevetve szólt hozzájuk házigazdájuk:

— Amici, hiszen nyitva van a kiskapu, azon is bemehettek volna!

— Már ez így dukál, tanár úr! —· volt a jogászok lakonikus felelete.

(Rácz Kálmán közlése, Pápa.)

*

Ki ne emlékeznék *Busa* János* bácsira, a természetrajz nagyhírű tanárára, mindnyájunk kedvenc professzorára? Azok közül való volt, aki nemcsak nevéről ismert minden diákot, hanem csaknem egész famíliáját, sőt anyagi viszonyait is ismerte minden tanítványának.

Kedvenc szokása volt *a* jó *Búza* bácsinak, hogy, amikor valaki figyelmetlenkedett a padban, felszólította. Persze a diák legtöbbször nem tudott semmit sem. Ilyenkor az volt a legnagyobb szidása:

— Ejnye, ejnye, te Jancsi, ilyen fiút zsúpból is lehetne kötni!

Sohasem szerette, ha valamelyikünk felelés közben kinn a pódiumon hátra tette a kezét. Mindig azt mondta rá:

— Ha esküvődön állsz meg a menyasszonyoddal, akkor is hátra fogod tenni a kezed?

Sohasem fordult elő, hogy, ha az utcán találkozott velünk, meg ne állt volna beszélgetni. Jól esett

* *Búza* János főgimn. tanár (1848—1912) Sárospatakon végezte iskoláit, majd 1870-ben a pesti egyetemen a természetrajzi tantárgyakat hallgatta s okleveles tanár lett. 1872-ben választották meg tanárnak. Több természetrajzi munkát írt. *A szerk.*

ez nekünk, mert éreztük, hogy atyai jósággal viseltetik irántunk és nemcsak tanít, hanem nevel is.

(Dr. Gesztelyi Nagy László közlése, Kecskemét.)

*

Búza János nagyon érdekesen tudta tanítványait bevezetni a természet titkaiba s nagyon meg tudta kedveltetni tantárgyait. Ezért aztán eseményszámba ment, ha ö az ellenőrző értekezleten valamelyik tanítványát megintette s még ritkábban buktatott meg valakit, mert áldott, jó szíve is volt. Egy ilyen megbuktatott tanítványa a javítóvizsgálaton sem vallott semmit, hiába adta fel neki a vegytanból a legegyszerűbb kérdéseket. A tanári asztalon egy pohár víz volt. Búza bácsi kifogyván már a legegyszerűbb kérdésekből is, azt kérdi a nebulótól:

— Mi van ebben az üvegben?

— Erre a fiú büszkén feleli:

— Víz!

— Mire használják ezt? — kérdi tovább Búza bácsi.

— Megisszák! — feleli az ifjú.

Búza bácsi megörül, hogy végre kivasalhat valamit az ifjúból s így szól:

— Látod, Jóska, tudsz te, ha akarsz! És átereszti az ifjút a javítóvizsgán.

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Fordult elő egy másik eset is, hogy nála egy tanuló elégtelen osztályzatot kapott. Ez is javított az állattanból. De sehogysem tudott felelni egyetlen kérdésre sem. Utoljára aztán azt mondja neki a tanár úr:

— No, Jani fiam, mondj egy emlős állatot?

A nebuló nagy hirtelen rávágja:

— A galamb!

A javítóvizsga tudvalevőleg nyilvános és ott ült a fiú édesapja is, egy egyszerű, de értelmes paraszt-

ember. Ez maga is megbotránkozott a fia szamárságán s hirtelen odaszólt neki:

— De, fiam, hogy mondhatsz ilyet?

Mire a megsértődött fiú büszkén szólt reá édesapjára:

— Édesapám, meg ne szóljon olyan dologba, amihez nem ért!

Talán ez volt az egyetlen eset, amikor a tanuló Búzánál nem ment át a javítón, mert a szülékkel szemben való eme tiszteletlenséget nem tudta elnézni.

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

A hatodik osztályban állattant tanultunk. *Búza* János tanár úr az emberi test tanítása során a szájról és fogakról beszélt. Tudja mindenki, aki még emlékszik az ő óráira, hogy szokása szerint mindig két tanulót hívott ki egyszerre felelni s amit az egyik nem tudott, azt a másikkal mondatta meg és fordítva. Mikor aztán megunta a feleltetést, a következő kettőt arra használta fel, hogy velük magyaráztatta el az osztálynak a felhagyandó leckét akképpen, hogy behozatta a múzeumból a kérdéses természeti tárgyat (ásványt, növényt vagy állatot, aszerint amint a IV., V. vagy VI. osztályban volt az órája) s kezébe adta az egyiknek s megkérdezte:

— Ismered-e?!

Tagadó feleletre a másikhoz fordult s ha itt sem ért célt, akkor ez volt a következő kérdése:

— Mit látsz rajta?!

És a tanulónak kénytelen-kelletlen elő kellett vennie szisztematikai ismereteit és érzékeit. Társa segített neki, ha valahol megakadt vagy a sorrendben valamit kifelejtett.

Történetünk idejében az állattanból a fogakról volt szó s Búza tanár úr éppen a szemfogakról állapíttatta meg kinnlevő társainkkal, hogy azonosak a ragadozó állatok szemfogaival, mikor egyszerre

csak a padban ülő *Tatár* Balázsra (jelenleg ny. tanker. főigazgató) és szomszédaira pillantva elmosolyodik s megszólal:

— Mi az, Balázs, csak nem a te szádban is agyarakat keresnek a szomszédaid?!

Általános derültség követte e kijelentését, mire valamelyik a hátsó padban megszólal:

— Hát, miért ne, hiszen Tatár!

— Vagyis kutyafejü! — szólal meg a harmadik.

Hallatlan dolog volt ez! Még sohasem esett meg, hogy Búza János óráján — nemcsak a mi osztályunkban, de bárhol is — ilyen konfidenciával valaki meg merjen próbálkozni. De Búza ez esetben nem vette komolyan a dolgot, hanem engedte folytatni a tréfát s mi körülte ülők — az első négyes padban balról *Kérészy* Gyula, jobbról *Mitrovics* Gyula, a háta mögött pedig *Erdélyi* Bandi, mellette pedig én — elkezdtük vizsgálgatni a Balázs fogazatát s megállapítottuk, hogy Balázs: Tatár ugyan, de nem a szemfogai nagyok, hanem a két felső metszőfoga nagyobb a rendesnél s így mégsem kutyafejű.

(Kohányi Gyula közlése, Budapest.)

*

Kérészy István,* a negyedik osztály tanára szerette a rendet és a pontosságot.

Egy alkalommal az órára csengetés után egy pár fiút a folyosón talált, mire az egyiket, *Nagy* Barnát nyakon legyintette.

A fiú szepegve mondta, hogy ő nem csinált semmit sem.

* *Kérészy* István főgimn. tanár (1835—1914)1 tanulmányait a miskolci, eperjesi szikszói ée sárospataki iskolákban végezte. 1861—62. megordult a zürichi, párizsi, berlini, göttingai, hallei és jénai egyetemeken. 1862. nov. 5-én foglalta el tanári állását a sárospataki főgimnáziumban, ahol németet, latint és számtant tanított. Több szakmunkája jelent meg. *A szerk.*

— Kedveskám — szólt szavajárása szerint Kérészy — nekem nincs arra időm, hogy megmagyarázzam, hogy 8 óra után hol a helye a diáknak! Eredj csak be a helyedre, te nyavalyás! (Ez is szavajárása volt.)

(Szabó Sándor közlése, Gyömrő.)

*

Kiosztották az érettségi bizonyítványt. K. K. mindenből elégséges érdemjegyet kapott. Nagy elkeseredésében elment *Kovácsy* Sándor* tanár úrhoz panaszkodni. De nemsokára visszajött.

— Mit mondott a tanár úr? — kérdezték társai.

— Azt mondta, hogy „hej, K. barátom, én pedig igen meg lennék elégedve, ha nekem pénzből mindenkor elégséges lenne".

(Fekésházy József közlése, Balzs.)

*

A harmadik gimnáziumba jártam, amikor korcsolyázni tanultam. Egy délután leballagtunk *Zombory* Zoltán lakótársammal a Bodrog jegére és vígan gyakoroltuk magunkat a korcsolyázás művészetében. Én már valamivel jobban tudtam hasogatni a jeget Zoltán barátomnál s fejembe vettem, hogy átszelem a Bodrogot és a Kisbodrog jegén elkorcsolyázom a Bodrogközön elterülő tükörjeges Sulymostóra.

Amint a Bodrognak arra a pontjára értem, ahol a Kisbodrog beleömlik, egy lékbe beestem s a fagyos vízben szálltam lefelé az öt-hat méteres örvény fenekére, ösztönszerűen úszni kezdtem felfelé s kínos vergődés után elértem a jeget, de fájdalom, nem azon a helyen, ahol a vízbe zuhantam. Úsztam

* *Kovácsy* Sándor főgimn. tanár (1850—1929) gimnáziumi és teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1867-ban választották meg gimnáziumi tanárrá. Vallásiam és egyháztörténeti munkákat írt. Emlékbeszédet mondott felette *Németh Józsei* ny. min. tanácsos a Pataki Diákok Országos Szövetsége Budapesti Egyesületének 192Í). már. 8 án tartott összejövetelén. *A szerk.*

tehát tovább a víz sodrával egy irányban a jég alatt, amíg végre halálfélelmek között csodamódon egy másik léken kivetettem magamat a jég felszínére, mint egy ázott fóka. A korcsolyázó diákok közül csak Zoltán barátom maradt a jégen, a többiek már felrohantak a városba, hogy széthordják vízbefúlásom idegfeszítő hírét a kis város minden zeg-zúgába.

Másnap reggel *Makláry Pap* Miklós* kedves tanárunk tartott privát órát németből, amelyen én is megjelentem. Magyart fordítottunk németre. Négy-öt fiút is felszólított előttem, míg végre rám került a sor. Szigorú arccal szólt:

— Folytasd!

Illedelmesen felálltam s elolvastam a következő mondatot, mely ekképen kezdődött:

— Az többé nem titok ...

— Hogy te a Bodrogba majd befúltál! — vágott a szavamba Makláry Pap Miklós és megeredt korholó szavainak árja. — Szegény szüleid otthon aggódnak érted és te betyár, úgy bánsz az életeddel, mintha csak pitykegomb lenne! Nem félsz az Istentől? Ha mégegyszer a jégre merészkedel, szíjat hasítok a bőrödből! És még amint hallom, az egyik léken beestél, a másikon meg kimásztál! Igaz ez?

— Igaz, tanár úr — válaszoltam megszeppenve.

— Hallatlan! — folytatta Makláry — bebukol, kibukol, egyszeresek az lesz a vége, hogy megbukol!

(Dr. Mokcsay Zoltán közlése, Hódmezővásárhely.)

A harmadik osztálynak *Makláry Pap* Miklós lett az osztályfőnöke. Mint igazi nevelőnkre emlék-

* *Makláry Pap* Miklós főgimn. tanár ez. 1847. jan. 10. Iskoláit Sárospatakon végezte s Tállyán lett s. lelkész. Innét a máramarosszigeti főgimnáziumhoz nyert tanári meghívást, majd Sárospatakra hívták meg s itt a magyar nyelv és irodalom kedvelt tanára lett. Sok cikke és önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

szem reá most is őszinte szeretettel. Kedves, lágy szavaival tudott a szívünkig hatolni, de igazságos szigora fenntartotta a kellő tekintélyét is. Az ő keze alatt történt meg osztályunkkal a következő eset;

Öttől—hatig volt tornaóránk, mely után nemegyszer vidám cigarettázás közben vonúltunk az esteli sötétben végig a kert fái között a főépület felé a konviktusi vacsorára.

Megsejtette ezt a mi osztályfőnökünk s hat óra tájban megállt a Kollégium kertkapujában, ahol a gyér világítás miatt csak közvetlen közelében ismerhettük fel.

Nyomban eltűntek az égő cigaretták.

Egy társunk nagy zavarában zsebébe rejtette az áruló bűnjelet. Ezt észrevette a mi éber gondviselőnk és beszélgetésbe kezdett az ipsével. Addig-addig késleltette nyájas szavával, amíg a zseb is füstölni, majd világítani kezdett.

— No, nézd csak, Pista, ég a zsebed! — hangzik meglepő figyelmeztetése.

Többet nem szólt, de a kiégett zseb hosszú ideig emlékeztető volt arra, hogy ne járjunk tilosban.

(Rácz Kálmán közlése, Pápa.)

*

A költészettanból vizsgadolgozatot kellett készítenünk. Óra elején szaktanárunk, *Makláry Pap* Miklós kihirdette a feladatot: „költői leírás a viharról“, vagy pedig „elégia a szegedi árvízröl“. A kettő közül szabadon lehetett választani. *Sz. Kovács* Károly társunk, később nagyecsedi tanító, végül szentmiklósi jegyző Szatmár megyében, aki addig is költői hajlamainak adta jelét, — ez alkalommal egy sikerült elégiával számolt be. Jómagam a „Vihar“ témába kapcsolódtam bele.

Óra végén a fejtörések zsenge eredményeit átadtuk Maklárynak. Kritikája, melyet ő minden egyes dolgozatra rávezetett, rövid, de mindig találó

volt s azt a vizsgacenzor, boldogult *dr. Lengyel* Endre igazgatótanácsos olvasta fel előttünk. Csak a magamét jegyeztem meg, amely így szólt:

Sokat markolt, keveset fogott.

(Dr. Okruczky Árpád közlése, Budapest.)

«

Az akadémián kötelező volt az óralátogatás, tehát gyakran volt katalógus-olvasás. Aki hiányzott, annak másnap igazolnia kellett elmaradását.

Egy alkalommal *Szánthó* Gyula* professzor római jogi óráján névsort olvasott, amelyen *Bogcha* Pál jogász barátom, akkor még csak göde (így nevezték az elsőéves joghallgatót Patakon) nem volt jelen.

Másnap Szánthó tanár úr így faggatta Palit:

— No hát, mondja csak, miért maradt el a tegnapi előadásról?

Pali barátom azonban nem tudva semmi elfogadható okot felhozni, mélyen hallgatott.

Szánthó, hogy az ügyet valahogy befejezze, jóakaróan így biztatta Pali barátomat:

— Az Istenért, szóljon már valamit! Mondjuk, a csizmáját javították, no s azért nem jöhetett!

Erre a kijelentésére élénk derültség keletkezett a tanteremben, miközben egyik joghallgató évődve így szólt Szánthóhoz:

— Tanár úr, hisz Bogchának nincs is csizmája!

— Nem baj — válaszolt mosolyogva Szánthó — majd lesz valamikor!

(Dr. Harangodi Nagy András közlése, Tiszalúc.)

*

* *Szánthó* Gyula dr. jogtanár (1846—1930.) Mint eperjesi jogtanárt választották meg a római jogi és egyházjogi tanszékre 1875-ben. 1910-ben vonult nyugalomba s egy ideig a földmivelésügyi minisztérium törvényelőkészítő osztályában működött. 1922-ben lefordította Faguetnek két munkáját. Sárospatakon hányt el 1930. febr. 7-én. *A szerk.*

Szinyei Gerzson* akadémiai tanár nyugalomba vonulása után a főiskola pénztárosa lett, jó barátja *Szívós* Mihály** nyug. gimnáziumi tanár pedig a pénztári ellenőr. Mind a pénztárosi, mind az ellenőri fizetés bizony nagyon csekély volt még abban az időben s ezért Szívós egy napon így szólt Szinyeihez:

— Te, Gerzson, kérjünk fizetésemelést!

Szinyei erre szemrehányóan így válaszolt:

— Te, Miska, engem az iskola nevelt, az adott nekem kenyeret, csak nem képzeled, hogy perbe szállók a nevelő anyám és kenyéradó gazdámmal!

így gondolkoztak még abban az időben az emberek.

(Dr. Haury József közlése, Budapest)

«

A pataki tanárok mindegyike úgy bánt a diákkal, mintha saját gyermeke lett volna. A boldogemlékű *Kovácsy* Sándor, ha valamelyik kisdiák piszkos cipőben (akkoriban még inkább csizmában) állított be az iskolába, nem büntette meg, csak szelíden megpirongatta:

— Fiacskám, nem vagytok ti utcai csavargók! Művelt emberek akartok lenni, a nemzet dísze, a nép vezetői! Ilyeneknek nem illik szennyes öltözékkel adni példát másoknak! Foltos csizma, foltos ruha

* Szinyei Gerzson kir. tanácsos, teológiai tanár (1836—1919) tanulmányait Sárospatakon végezte. 1857-ben, tanítványával, gr. Degenfeld Sándorral beutazta egész Középeurópát s egyúttal három félévet a heidelbergi és berlini egyetemeken töltött. Visszatérve, 1862-ben gimn. tanárrá, majd 1868-ban akadémiai tanárrá választották meg s egyben a főiskola könyvtárnokává is. A könyvtárt ő rendezte. Tőle ered a Sárospataki Irodalmi Kör eszméje. Több értékes cikke és önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

** *Szívós* Mihály főgimnáziumi tanár (1840—1914.) tanulmányait Miskolcon és Sárospatakon végezte. Előbb Miskolcon volt tanár, majd 1866-ban Sárospatakra választották meg s a II. gimnáziumban a magyar, latin nyelvet és mennyiségtant tanította Több önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

nem szégyen, de a rongyos, piszkos öltözködés cigánynak való.

Ha az ilyen megpirongatott mendúr azt a mentséget találta kibökkenteni, hogy nincs pénze suvikszra (akkor még ezzel fényesítették a cipőt), akkor benyúlt a zsebébe, kivett két krajcárt s odaadta a fiúnak.

— Itt van, végy rajta! De többet piszkos cipőben ne lássalak!

Radácsy Györgyhöz, *Búza* Jánoshoz és *Ivánka* Samu bácsihoz diákvándorlás özönlött a szünidők kezdetén és végén. Tőlük kértünk pénzt az útra s visszajövet siettünk azt visszafizetni. Pedig ezek a tanárok mind szegény emberek voltak s sokszor a takarékból vettek fel kölcsönt, hogy diákjaikat kisegíthessék.

Az ilyen tanárok iránt az ifjúság természetesen meleg vonzalmat érzett s hálából a tanulásban igyekezett jó előmenetelt tanúsítani, csakhogy tanárjainak kedvében járjon.

De azért akadt rossz tanuló köztünk is. Ott volt mindjárt *Veress* Laci, egy cigányképű gyerek, akinek a nevét is elkeresztelte *SZÍVÓS* Miska bácsi *Virizs-re*.

SZÍVÓS Mihályt én is csak ma, 60 év után, merem *Miska bácsinak* nevezni. Pedig hát ez a titula illette őt leginkább. Úgy bánt velünk, mintha az édesapánk testvére lett volna. Maga volt a nyájasság netovábbja. Mind a száz tanítványának vulgókat osztogatott. Az rendesen rajta is maradt az emberen. Soha haragos szót ki nem ejtett. A tréfái voltak a fegyverei. Még Veress Lacival is kedélyeskedett, amikor nem tudta a leckéjét. Pedig többször nem tudta, mint tudta.

— Gyere csak, Virizs Laci, ide a katedra elé!

A katedra még igazi papi katedra volt. Abból felénk egy lyuk kandikált, valami görcsnek a helye.

— No, Laci, dugd be ide az orrod! Hó, az nagy! Nem fér be. Hát akkor csak az ujjad!

Az ujját aztán megfogta Lacinak.

— No, most eredj be!

Laci el is indult, de az ujja visszatartotta. Persze, hogy nevettünk Lacin.

— No, most Laci idehallgass! Ha még egyszer nem tudod a leckét, az orrodat fogom veled ide bedugatni, aztán karikát húzok bele s azzal idekötlek a katedrához, mint a medvetáncoltatók a medvét!

Lacin fogott is az ijesztgetés egy darabig. De idővel csak erőt vett rajta a cigány-restség. Végre is Miska bácsi lemondott arról, hogy valamit faragjon Virizs Laciból.

— Lacikám, hiába úgy-e minden intelem! Nem szereti a cigány a szántást!

A két *Bukoveczky* jó tanuló volt, kivált Ödön. De Sándort, az unokatestvérüket, végre is ezzel küldte a helyére SZÍVÓS:

— Kérj, Sándorkám, a mamádtól vagy öt font hájat, aztán gyere fel vele ide korán, hajnalhasadtakor, mikor még senki sem lát s kendd meg a hájjal az iskolát, hátha elviszi a kutya s nem kell többet belejárni.

Mert Sándorunk a II-ik gimnáziumban még a „sum“ igét sem tudta konjugálni.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

SZÍVÓS Miska bátyánk egyszer a szüretjére meghívta az egész osztályt szőlőt szedni.

— De mindenki hozzon ám magával stiribicskát! (háromkrajcáros fanyelű bicska) — adta ki a parancsot.

A szüret napján mindjárt kora reggel kapott kiki két-két kiflit.

— No, ezt most egyétek meg szőlővel. Tizenegykor kaptok birkatokányt. Arra esik majd csak jól a szőlő. Most pedig induljon el mindenki a maga során. Aki után elhagyott fürtöt találok, az nem érdemli meg a birkatokányt. Az haza mehet éhen.

De megérdemeltük ám a birkatokányt! Igaz, hogy az *öreg* ott is volt mindenütt a sarkunkban.

Így nem kerülte el a figyelmét az sem, hogy a „nagyétű“ K. Andris kosara nem igen telt. Egyszer aztán ráförmedt bosszúsan:

— Te, Andris, te haszontalan fráter vagy. Én nem sajnálom tőletek a szőlőt. Azért hívtalak titeket, hogy legyen részetek szőlőben, mustban. De te nem szedsz soha egy girizdet sem, csak eszel egész nap, te telhetetlen *papzsák!*

Attól fogvást *„papzsák“* lett a K. András bérmaneve.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

Diákéveimben, a hetvenes években még az volt a szokás Patakon, hogy május elsejére felgalyaztuk a tantermet. A tanár mohszőnyegen lépdelt a katedráig. Ott egyik diák felköszöntötte s egyben szeretetünk jeléül valami emléktárgyat adott át az osztály nevében.

Minthogy *SZÍVÓS* Mihály nagy Nimród hírében állt, elhatároztuk, hogy neki egy újmódi puskát, egy „Lankasztert“ fogunk venni.

A precentorunk (énektanító nagydiák, aki az énektanár helyett tanította az éneket) idejében elkezdte a gyűjtést. Felszólított név szerint mindenkit, hogy mennyit adakozik. A legtöbben egy eladandó brúgó* árát (20 krajcár) ajánlottak fel. *Szucsányi*

* Két kgr-os konviktusi kenyér diákneve. Minden héten két kenyeret kaptak a konviktusban étkező diákok. A kiosztás szerdán és szombaton volt. *A szerk.*

János, hodászi birtokosfi, nagyfennen odakiáltotta:

— Száz susztertallér!

A kétgarasos hallgatott akkoriban erre a gúnynévre. Dutkának, tuláknak is nevezték.

De bizony a Szucsányi-tallérokkal sem futotta a száz forint, amennyibe került volna egy Lankaszter. *Nagy* Barna (Tolesváról) volt az a gálánt-gyerek, aki a Szívós iránt érzett ragaszkodásának azzal adott kifejezést, hogy az osztály kisded összegecskéjét kiegészítette s vett az öregnek egy duplacsövűt.

Ez a duplacsövű Lankaszter Szívós Mihály tanárnak a szemefénye lett. Ha ezzel ment ki az ugarra, nem győzte a sok nyulat hatalmas vállaira s oldaltarisznyájába felpakolgatni.

Talán ezt irigyelték meg tőle, mert pár évre rá a májusi ajándékozást betiltotta a tanáriszék.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

Hires volt *Szívós* Mihály a sakkozásáról is. Csupán *Gérecz* Károly tanító állhatott ki vele versenyezni.

Egy vasárnapi vadászata után Szívós bácsi ráéhezett egy sakk-pártira. Rávette hát a feleségét, hogy menjenek együtt Géreczékhez.

Ott megkezdték az urak a pártit idejében; de erősen tartotta magát mind a kettő s így vacsorakor még szó sem lehetett arról, hogy felhagyjanak vele.

— Csak vacsoráljatok meg kedvesem, — biztatta Gérecz a feleségét, — nekünk meg hozzátok ide a terítéket s mikor időt nyerünk, falatozunk mi is.

Góreczné is, Szivósné is tapasztalták már, mi az a sakk, hogy két sakkozó férfival ugyan hiába beszélnek; így hát szót fogadtak.

Telik, múlik az idő. Itt bent a kakukkos óra már a tizenkettőt is elkakukkolta. Azok meg odaát mozdulni sem akarnak; minden félórában ha hallatszik egy-egy koppanás.

Bekíváncsiskodtak az asszonyok hozzájuk. De biz azok észre se igen vették az asszony-gibiceket. Törték a fejüket hangtalanul tovább. Még a pecsenyék is ott hüledeztek mellettük érintetlenül.

— Tessék már, koma! — kínálta kedveskedve Géreczné Szívóst. — Legalább a villáját üsse bele ebbe a sültbe.

SZÍVÓS gépiesen szót fogadott, villára szúrta az egész darab húst, feltámasztotta az állát a kezével s töprenkedett tovább. A felesége biztatására Gérecz is azt cselekedte. Több szót azonban az asszonyok nem is vesztegettek, mert tudták, hogy az embereik sakkozás közben nem szívelik a háborgatást.

A két asszony közben el is aludt. Gérecznét csak a virradat ébresztette fel.

— Jaj, Istenem, megnézem már azokat az embereket! — gondolta.

Hát azok most is úgy ülték ott, ahogy még egy óra tájon hagyta őket: mindegyiknek az álla az öklén; az öklében a villa; a villán az érintetlen pecsenye.

— Ugyan, te Károly — szólt rá az asszony az urára — hát nem tudtad kínálni a komát? Még csak bele se haraptatok abba a rostélyosba!

Éppen Géreczen lett volna a húzás sora s úgy felgerjedt ezen a közbeszóláson, hogy hirteleném elhibázta a húzást. SZÍVÓS pedig megragadta a kedvező alkalmat s egyik sakkot a másik után adta s pont reggeli beharangozásra meg is nyerte a pártit.

— No, komám, most már nekiláthatunk a pecsenyézésnek! — szólt SZÍVÓS elégedetten s vígan falatozott.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

SZÍVÓS Miska bácsi a második osztályt tanította 33 éven át. Egész élete berendezésében a legszigo-

rúbb rendet és beosztást tanúsította. Ugyanabban az órában lehetett látni az iskolakertben, amint nagy lépésekkel járogatja körül a szép kertet. Ugyanabban az órában ment mindennap a kaszinóba wistpartijára s szinte percnyi pontossággal ment onnan haza. S ha valahova el is ment vacsorára, vacsora után, pontban félkilenc órakor vette a kabátját s ment hazafelé. Egyszer a nevenapját tartotta és sok barátja volt ott vacsorán vendégszerető házánál. Ott volt *Búza* bácsi is, aki amint félkilenc órakor jött befelé az udvarról, az előszobában látja ám, hogy Szívós bácsi veszi a kalapját és kabátját s indul kifelé. Búza bácsi rászól:

— Hová mégy, Miska bácsi?

— Megyek haza, itt az idő! — feleli Miska bácsi nyugodtan s csak a Búza bácsi harsány kacajából eszmél reá, hogy otthon van s most kivételesen nem lehet fél kilenckor otthagyni a társaságot.

(Domby László közlése, Miskolc.)

Javítóvizsgálatot tett egy második osztályos kisdiák *Szívós* Mihály tanár úr előtt. Bizony nem igen sokat tudott a fiú s a hirtelen haragú SZÍVÓS egyetlen szó nélkül otthagyta az egész vizsgát. Kiment az iskolakertbe, körülkerülte vagy négyszer. Aztán visszajött, bement az igazgatóhoz, *Szinyei* Endréhez s azt mondja neki:

— Ugyan, kedves Andriskám, kérdezzük meg még egyszer azt a szerencsétlen gyereket!

Andris bácsi erre mosolyogva így válaszolt;

— Édes Miskám, úgy otthagytál bennünket, mint Szent Pál az oláhokat s én bizony már beírtam az illetőnek a bizonyítványába, hogy a javítóvizsgálaton megbukott.

(Domby László közlése, Miskolc.)

Beállított egyszer szeptember elején *Szívós* Mihályhoz „konyajelölt“ (gimn. előkészítő-osztály jelöltje) fiával együtt egy bodrogközi magyar. Szívós szóba állott mindjárt a fiúval is s észrevette, hogy az nagyon dadog. Odaszólt hát az apjához:

— Kár ezért a fiúért, hogy ennyire dadog. Aztán mindig így dadog?

— Nem, csak mikor — beszél, — szólt az apa.

(Dr. Erőss József közlése, Iharosberény.)

*

Szívós Mihály szerette megtréfálni s így megszégyeníteni azt, akit valamin rajtacsipett. Emberemlékezet óta mindig a második osztály főnöke volt. A mi osztályunkkal történt meg a következő eset:

Közénk vetődött valahonnan ebbe az osztályba egy *Hozsda* László nevű fiú, aki 16—17 esztendő körül járt már akkor s így nem egyszer csutorás-szárú pipa is volt nála. Éppen felelt, amikor a nem jól elrejtett corpus delicti csutorás vége a maga hamisítatlan mivoltában kandikált ki kabátja zsebéből. Rátekint Miska bácsi s dörgő hangon szól:

— Vedd ki azt a pipát a zsebedből!

A tetten-ért ifjú nem segíthetvén magán a merész tagadással, kénytelen-kelletlen kihúzta a jeles szerszámot.

— Vedd elő a zacskót és töltsd meg!

Laci barátunk ösztönszerűleg teljesítette a parancsot.

— Dugd a szádba!

Megtette s talán az örömnek halvány sugara kezdett derengeni lelkében arra a gondolatra, hogy esetleg tanári asszisztencia mellett rágyújthat és mutogathatja felettünk érzett fölényét: hiszen mi négy-öt esztendővel fiatalabbak voltunk.

De erre már nem került a sor. Úgy kellett meg-

gyújtatlan pipával a szájában óra végéig állania a pódiumon. Ez volt a büntetése.

(fiácz Kálmán közlése, Pápa.)

*

Zsoldos Benő* gimn. tanár nem szeretett semmit csak félig, úgy nagyjából megmagyarázni, hanem alaposan. A latin szövegben valahányszor előfordult ez a szó: ingenium — pedig elég gyakran fordult elő — nem érte be azzal, ha megmondottuk a szó jelentését: jellem; hanem hozzá kellett mindig ezt is tenni: veleszületett természeti tulajdonság, azaz: jellem. Aki ezt hozzátette, annak már félig nyert ügye volt; aki pedig elmulasztotta hozzátenni, azzal ötször-hatszor elismételtette, minden szótagot külön hangsúlyozva: veleszületett természeti tulajdonság, azaz: jellem.

Amilyen pontos és pedáns volt a tanár úr a katedrán, olyan volt diákéletében is. Soha nem lumpolt, nem dohányzott. Egyetlen öröme volt a könyv, a tanulás. Életelve az idő legkisebb részének is bölcs és okos felhasználása.

Az érettségi-vizsga letételekor azonban, amikor a legtöbb diák a nagy örömtől és szabadságtól meg szokott kótyagosodni, ő is kirúgott egy kissé a hámfából. Vett ugyanis a vizsga után egy kétkrajcáros szivart s diáknyoszolyáján végignyujtózkodva, rágyújtott; maga mellé készítvén nem várt eshetőségre a vízzel félig megtöltött lavórt is. Egyik kamarása történetesen épen ekkor lépett a szobába s meglátván a füstfelhőbe burkolódzott Benőt, rászólt:

— Mit csinálsz, Benő?

* *Zsoldos* Benő főgiTTm. tanár (1847—1919.)' a gimnáziumi, bölcsészeti és teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte. 1873-ban választották meg rendes tanárnak s a görög és latin nyelvet tanította a felsőbb osztályokban. 1907-től kezdve egyházkerületi és főiskolai levéltáros is volt. Több cikke és munkája jelent meg. Thukydides fordítását az Akadémia adta ki. *A szerk.*

— Lumpolok, barátom, lumpolok! — lön a felelet.

A diák nem állhatatta meg, hogy be ne szólítsa a szomszéd szobák lakóit is, hogy ők is szemtanúi lehessenek a világraszóló eseménynek s így jutott a Zsoldos Benő lumpolása az egész Kollégium, sőt az egész város tudomására.

Azt hiszem, ez volt az első és utolsó lumpolás a Zsoldos tanár életében.

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

*

Zsoldos Béni bácsi, akinek Thukydides fordítását a M. T. Akadémia adta ki, a klasszikusok alapos ismerete miatt nagy tekintély volt a diákság előtt. Minden latin vagy görög szónak megvolt nála a szabatos kiejtési módja, hangsúlyozása és értelme, amelytől eltérni még egy jottányit sem volt szabad. Aki jól tudott skándálni és hangsúlyozni, annak már háromnegyed részben biztosítva volt a felelete. Viszont egy, az öreg úr által fontosnak minősített szó rossz hangsúlyozása vagy értelmezése a szekundák egész sorát vonhatta maga után. A rosszmájúnk állítása szerint ilyenkor még szódásüveg alakot is rajzolt a noteszébe, mert nem számjegyekkel, hanem betűkkel és jelekkel osztályozott.

Különös szava volt Béni bácsinak a latin „statim“ kifejezésére, mely nagyon sok szekundának lett kútforrásává. Amikor ugyanis a fordítandó latin szövegben előfordult ez a szó, nyomban megkérdezte az értelmét is. Ha a diák még nem tudta, hogy erre mi a helyes felelet, akkor a legnagyobb jóhiszeműséggel rámondta a szótárban feltalálható: „rögtön, azonnal, nyomban, legott“ értelmét. De vesztére, mert Béni bácsi lesújtó szemrehányással kiáltott rá:

— Az hát! „Nyomban“ az, te, semmi más! Bemehetsz, elég! X. Y. folytassa csak tovább!

Ez pedig szekundát jelentett, melyet semmiféle kimagyarázással sem lehetett megváltoztatni.

Az ezután kiszólított rendesen egy jeles tanuló volt, mert az öreg úr a szekundás felelet által feldúlt lelkiállapotát egy jeles tanulónak kedve szerint való feleletével igyekezett lecsillapítani.

Egyébként nyugodt, csöndes feleltése közben is kitört olykor az öreg úr, ha gyöngébb tanulók feleletei torlódtak össze. Ilyenkor ekképen korholta őket:

— Nem tudok veletek semmire sem menni! Otthon nem tanultok, itt nem figyeltek, ime, ez az eredmény!

Az ilyenféle szemrehányások azonban nem igen okoztak valami nagy izgalmat az osztályban. De annál nagyobb hatást keltett, ha Béni bácsi mosolygott. Mert ritkán történt meg ez vele. Ilyenkor három-négy percig is szabad volt kacagni, a padokat döngetni. Ki is vette belőle az osztály minden egyes tagja a részét, míg csak el nem hangzott Béni bácsi jóságos figyelmeztetése:

— Elég lesz már no! Próbáljuk csak tovább!

Ilyenkor mintegy varázsütésre megszűnt a lárma. Az osztály hisztorikusai azonban nyomban feljegyezték, hogy Béni bácsi megint mosolygott. Amelyik osztályban azután az iskolai év folyamán legtöbbször fordult ez elő, azt tartották az öreg úr kedvenc osztályának.

(Kussbach Károly közlése, Sárospatak)

*

Zsoldos Benő tanár úr latin előadást tartott az ötödik osztályban. Kiszólítja egyik diákot; az fellép a dobogóra, a tanár úr elé teszi a szószedetét és hozzáfog a fordításhoz. Könnyű volt a szöveg, vígan ment a fordítás néhány percig; de egyszer csak a diák megakadt; egy szónak a jelentése nem jött az eszébe.

— Mit jelent ez a szó? — kérdezte a tanár úr szigorú arccal.

A fiú hallgat.

— Mi a helyes értelme itt ennek a szónak? — kérdezi újból baljóslatú hangon s már tologatja is el maga elől a szószedetét, ami nála a közeli szekundának a jele volt.

A diák kétségbeesésében egy kissé hátrább húzódik a padok felé s integet jobbra-balra, hátha jönne valahonnan egy kis segítség. A rövidlátó tanár ezt észrevevén, fanyar mosollyal rászól a vergődő diákra:

— Nem kell ott jelentőségteljes arckifejezésekkel támogatást követelni!

— Éljen! — hangzott fel erre az osztály hátsó padjaiból, mire maga a tanár úr is elmosolyodott ritka bajusza alatt, mert szerette, ha egyik-másik kiszólása köztetszéssel találkozott.

Ez a derült hangulat azután megmentette a diákot a szekundától. Még egy-két sor fordítás; Szálka-Peczek csenget s a mi diákunk egy „elégséges“ birtokában büszkén lépett le a dobogóról s vonult be boldog mosollyal a padok közé.

(Hallgató János közlése, Felsőméra.)

*

A tanári pontosságnak példányképe volt *Zsoldos* Benő. Amint a csengő megszólalt, már a tanári szoba kilincsén volt a keze, hogy bemenjen órájára. Egy alkalommal *Búza* János valami jó adomát mesélt a tanári szobában, de Zsoldos bácsi nem akarta megvárni az adoma csattanóját, mert a csengő megszólalt a bemenetelre. A különben éppen ilyen pontos *Kovácsy* Sándor, aki nagyon szerette Zsoldos bácsit s szeretett vele heccelődni is, odaállott a tanári szoba ajtajához s nem engedte ki addig a tanári szobából, míg az adomának vége nem lett. Én éppen az előtt az osztály előtt mentem el, amellyel Zsoldos bácsinak

következett az órája s hallom, hogy az ajtóban álló diák, aki leste, mikor jön már Zsoldos bácsi, amint meglátja őt jönni két perccel a becsengetés után, bekiált társainak:

— Fiúk, a gyorsvonat két perccel késett!

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Zsoldos bácsi rettenetesen komoly volt a tanítási óráin mindig, akárcsak egy igazi német professzor. Valósággal eseményszámba ment, ha olykor-olykor elmosolyodott. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy a kis diákok noteszében az év nevezetesebb eseményei így voltak rendesen megörökítve:

Október 25-én leesett az első hó. December 2-án Béni bácsi nevetett.

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Zsoldos bácsiról már említettük, hogy klasszikus műfordító volt. Rendkívül benne élt a klasszikus írók világában és szép nyelvezetében. Ezért aztán *ráfogták* a diákok, hogy mikor egyszer a cselédje tüzes hamut öntött ki a szemétdombra s a szemét égni kezdett, e szavakkal fordult a megjelent diáktűzoltókhoz:

— Nemes ifjak! Mentsétek meg az égő Trójáť!

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Zsoldos Benőről már e mű I. kötetében volt közölve, hogy egy alkalommal nem ment el a képviselőválasztásra Liszkára, hanem órát akart tartani. Pedig a többi tanárunk ez okból elengedte az órát, miért is az övére egyszerűen nem mentünk el. Ezt soha sem tudta megbocsátani az osztályunknak s midőn ezért megdorgált bennünket, egyik kedvence, *Szatmáry* barátom, az osztály nevében eléje járult és bocsánatot kért.

Benő bácsi hajthatatlan maradt s még most is cseng fülemben axiómaszerű kijelentése:

— Akinek van ereje elkövetni a bűnt, legyen ereje arra is, hogy hordozza bűnének következményeit!

(Rácz Kálmán közlése. Pápa.)

*

Zsoldos Benő professzor nagy tudós és igen-igen komoly ember volt, de akadt némi érzéke a humor iránt is.

Az egyik diák így fordította egyszer a latin szöveget:

— Hannibál és vezére megbeszélve *hatszemközt* ...

Béni bácsi méltatlankodva szólt közbe:

— Ugyan, hát melyiknek volt pápaszeme, te?

(Süveges Elek közlése, Miskolcz.)

*

Szinyei Endre* és *Zsoldos* Benő egyszer megosztoztak a görög és a latin nyelv tanításán. Az osztozás így történt:

— No, Benő! — kezdte Szinyei — osztozzunk meg hát a görögön és a latinon! Válassz! Én a görögöt tartom meg!

Béni bácsi — mit tehetett egyebet — persze *a* latint „választotta".

(Dr. Trácsányi Dezső közlése, Pápa.)

Valamelyik alsó osztályban történt. A földrajzot

* *Szinyei* Endre főgimn. tanár (1837—1909.) gimnáziumi, bölcsészeti és teológiai tanulmányait Sárospatakon és Pesten végezte. 1868-ban választották meg tanárnak s a latin ős görög nyelvet tanította. Görög tankönyvet írt és Soltész Ferenccel görög—magyar szótárt szerkesztett. *A szerk.*

Csontos József* tanár úr tanította s miután nem volt tankönyvünk, az anyagot diktálta minden órán.

Egy alkalommal Afrikáról tanultunk. Afrika népeit kellett elmondani a felelőnek. Elmondott az vagy hármat, de tovább nem tudott menni. Csontos látja, hogy mozog a szája s még valamit mondani akar, de hiába erőlködik, nem tudja kimondani. Rákiált:

— Mondd mán ki!

És erre a felelő nagy hangon odavágja:

— És a mondmánki!

(Dr. Gesztelyi Nagy László közlése, Kecskemét.)

Nagyon kedves tanárunk volt megboldogult *Ellend* József, a fizikának és matematikának tanára, a tanulóifjúság igazán megértő barátja, akinek a humor iránt is nagy volt az érzéke.

Osztályunknak legelevenebb tagja volt *Adriányi* Béla, jelenleg sátoraljaújhelyi ügyvéd, ö volt az állandó „bűnbak". Minden kifürkészhetlen huncutság az ő terhére íródott. Akármi fordult elő az osztályban, Ellend tanár úr mindig csak ezt mondta:

— Adriányi! Maga mit csinált már megint?

Egyszer valami újabb eset után behívta Adriányit a fizikai-szertárba, a kezébe adott két darab vasat s megindította a villanyozó-gépet. Adriányi táncolt, ugrált, kiabált kínjában, miközben Ellend tanár úr a következő kérdésekkel halmozta el:

— Hát meg fogja becsülni magát? Hát fog tanulni? ...

* *Csontos* József ny. főgimn. igazgató sz. 1866. márc. 14. A gimnáziumi és teológiai tanulmányait Sárospatakon végezte, mely után a teológiai akadémián a görög és a héber nyelv tanítására docensül alkalmazták. A tanári képesítését a pesti egyetemen szerezte meg. Mint főgimnáziumi tanár a történet tanította. Cikkei és önálló munkái jelentek meg. *A szerk.*

Adriányi mindenre szentül esküdött, csakhogy szabaduljon a kellemetlen érzésektől.

Béla barátunk azonban mégis csak megmaradt továbbra is „bűnbakénak, bár legtöbbször — nem ártatlanul.

(Trócsányi László közlése, Pozsony.)

*

Ellend József tanár az érettségi-vizsgákon folyton segítette, vezette a felelőt anélkül, hogy maga is észrevette volna, hogy tulajdonképpen ő felel. Egyszer aztán a maliciózus *Heinrich* Gusztáv érettségibiztos azt mondja neki tréfásan:

— A tanár úr feladja a kérdést és mindjárt szépen meg is fejti.

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Ellend József tanárnak a végtelen sorok és geometriai haladványok levezetésénél az „et cetera“ volt a megszokott kifjezése, ezenkívül az „a priori“, melyet következtetéseknél alkalmazott különös előszeretettel.

Az 1900-as években történt, hogy a névnapjára a hatodikosok a fenti kedvelt kifejezései felhasználásával a következő felköszöntő sorokat írták fel nagy betűkkel a táblára:

Et cetera, a priori,

Éljen soká Ellend Józsi!

(Kussbach Károly közlése, Sárospatak.)

«

Nagy Béla teológiai professzornak egy éjjel kigyulladt a háza. Az egész tető leégett, de a mennyezet nem szakadt be s így a szobákban nem esett kár. Mikor a tanárok erről beszélgettek, egyikük így kiáltott fel:

— Milyen szerencséje van ennek a Bélának, hogy lefordította Bitzius vizenyős prédikációit, me-

lyeket, miután nem keltek el, a padláson raktározott el s így ezek mentették meg most a szobáit.

(Domby László közlése, Miskolc.)

Dr. Rácz Lajos,* a filozófia nagyhírű profeszszora, igen magastermetü ember. Egy napon a Hitelbankban napibiztos volt s az ajtó feletti órát, melyet a bank tisztviselői csak székről és úgyis csak ágaskodva értek el, ő a földről könnyedén megigazította. Meglátta ezt egyik kollégánk s odaszólt az éppen hazakészülő Rácz Lajosnak:

— Lajos, kérlek, ha mégy hazafelé, útközben vidd elébb a toronyórát is, mert késik!

(Domby László közlése, Miskolc.)

Dr. Rácz Lajos, egykori filozófus tanárunknak egy vallomással tartozunk. Ha még nem mondta el senki, elmondom én. A hetedik osztályban az ajtó előtt néha tömegesen helyeztünk el cigaretta-csutkákat a logika-órája előtt, amelynek következményeképpen Rácz tanár úr félórás beszédet tartott arról, hogy mennyivel műveltebbek a berlini és más külföldi iskolák növendékei, ahol ő is hosszú időt töltött és hogy sem viccből, sem feledékenységből nem ízléstelenkednek. Persze mi sem ízléstelenségünknek akartuk a jelét adni ezzel a szemét-gyűjteménnyel, hanem „logikai következményként“ így akartuk ezeket az alkalmi előadásokat programmra csalogatni, hogy teljék vele az idő.

* *Rácz* Lajos dr. ny. akadémiai tanár szül. 1864. ápr. 15. Tanulmányait Szepes-Bélán, Kézsmárkon és Sárospatakon végezte. 1887-ben külföldi tanulmányútra indult s Lipcsében a bölcsészeti szakra iratkozott be. 1888-ban Párizsba ment, ahol öt évig tartózkodott. 1889-ben a főiskolában lett a német, francia nyelv és a bölcselet rendkívüli, majd rendes tanára. Később az akadémia rendes tanárává választották. Nagy irodalmi munkásságot fejtett ki. Számtalan cikke és önálló bölcseleti munkája jelent meg. *A szerk.*

Kettős élvezettel hallgattuk ezeket a külföldi reminiszcenciákat, melyek könnyen magával ragadták Rácz tanár urat, ki közben el is feledte, hogy a cigarettacsutkákról kezdődött a beszéd. Élveztük egyfelől, mert ez alatt a felelés jócskán szünetelt, másfelől szívesen vele kalandoztunk Berlinben, Frankfurtban, — színes elbeszélései nyomán.

Mikor a leckék ismétlései következtek és az egész órán felelni kellett, mert nem voltak magyarázatok, így forszíroztuk ki a magyarázatokat és Rácz tanár úr elég gyakran lépre is ment.

(Süveges Elek közlése, Miskolc.)

*

Dr. Zsindely István,* a jogakadémia korán elhunyt kiváló professzora, kisdiák korában egyszer a fejébe vette, hogy ő nem tanul tovább. Atyja, *Zsindely* István, a fizika kiváló tanára nem vette tragikusan a fia makacskodását, egészen nyugodtan mondta:

.— Jól van, fiam, ahogy akarod, de az én házamban mindenkinek dolgozni kell, ha tehát nem tanulsz, menj csak ki, a kocsis éppen rakja a szekérre a trágyát, segíts neki!

Az ifjú Zsindely kiment s kezébe fogta a villát és ment is szépen a szekérrel. De mikor az ebédhez be akart menni az asztalhoz, az öreg úr így szólt:

— A kocsisok a konyhában ebédelnek!

A lecke hatott: az ifjú Zsindely szégyenkezve kért bocsánatot s megígérte, hogy tanul és be is váltotta szavát, egyik kiváló jogtudósa lett az országnak.

(Domby László közlése, Miskolc.)

•

* *Zsindely* István dr. jogtanár (1869—1906.) Tanulmányait Sárospatakon és a budapesti egyetemen végezte, 1891 ben választották meg a jogakadémián a jogbölcseleti és jogtörténeti tanszékre. 1896-tól kezdve egyházjogot is tanított. Több cikke és alkotmánytörténeti munkája jelent meg. *A szerk.*

Tudott dolog, hogy *Zsoldos* Benőnek mind a latin, mind a görög verses-szöveget, akár hexameterekben, akár más versformában volt az írva, megfelelő hangsúlyozással, ütemezve kellett olvasni. *Szilágyi* Benő tanár úr viszont nem tűrte a skándálást. Ha aztán olyan diák került a Szilágyi tanár úr keze alá, aki azelőtt esetleg több éven keresztül Zsoldos Béni bácsinál tanulta a klasszikusokat, a szokás hatalmánál fogva a verses szöveget Szilágyi tanár úr előtt is skandálva olvasta. Ilyenkor Szilágyi tanár úr minden szavát skándálva az osztály derültségére ekként térítette észre a túlbuzgó diákot:

— Ne skán-dálja ba-rátom!

(Kussbach Károly közlése, Sárospatak.)

III.

Diákokra vonatkozó visszaemlékezések.

Kazinczy Ferenc, a magyar nyelvújítás diadalmas vezére, a főiskola volt növendéke beszélte el *Molnár* Antal aszalói lelkésznek a következőket:

Vay József,* a sárospataki főiskola főgondnoka, egyszer így szólt hozzám:

— öcsém Uram, ugyan mit tevők legyünk, hogy a pataki diákok excessusait, kihágásait korlátozhassuk?

— Szerezzünk a deákoknak örömet! — mondám.

— Hogy érti ezt öcsém Uram? — felelé kérdőlég Vay.

— Úgy,— viszonzá Kazinczy, — hogy vigyük

* Vay József (1750—1821)'. Előbb Szabolcs vm. követe, majd septemvir és udvari tanácsos. A felette tartott emlékbeszéd 1822-ben jelent meg Sárospatakon. *A szerk.*

keresztül azt, hogy a professorok vonják s bocsássák közelebb magukhoz az ifjakat s a leckék óráin kívül is társalogjanak velők; mindjárt ritkulni fognak a kihágások. Engemet, mondá folytatólag Kazinczy, pataki filozófus-tanítvány koromban *Szentgyörgyi* István* professzor sokszor meghívott házához, kivitt a mezőre, szőlőhegyre sétálni s nyájasan leereszkedve beszélgetett velem; ilyenkor tőle mindig igen sokat s majdnem többet tanultam, mint különben igen tudós és épületes leckéin. Ennélfogva én a világ minden kincséért sem mentem volna kóborolni éjjel vagy korcsmázni vagy hálózni, attól tartva, hogy e nagy ember bizalmát és barátságát elveszítem.

(néhai Harsányt István közlése.)

•

Szemere Miklós (1802—1881), a M. T. Akadémia és a Kisfaludy-Társaság tagja, a nagynevű volt pataki diák az alábbi verset intézte a hatvanas években a *„Pataki Önképző Társulatihoz:*

Fiatal barátim! verset kértek tőlem;
„Mert én is Pataknak
Voltam növendéke!“
Voltam, voltam a vén Bosnyákné korában,
*(Hajdan híres kofa volt a „kis-portában“)***

Be már sem Bosnyákné, sem porta s ifjúkor,
Mind háromnak vége!

Stephanyeket, aki négy esztendeig volt
*Repetens,*** a korhelyt*

* *Szentgyörgyi* István (1736—1799) ref. lelkész és főiskolai tanár bölcseletet ée görög nyelvet tanított. Több munkája jelent meg. *A szerk.*

** „Kis és nagy porta“ a Kollégiumnak az utóbbi nyugati, s az előbbi keleti kapujának egykori neve. *(Sz. M. jegyzete.)*

*** Ismétlő. *A szerk.*

Én még jól ismertem!
Bodrog fenekére bukdostam Jankával;
Birkóztam a kemény karú Bot Miskával;
Bodrog, bírok, kancsó, dal s iskola padja,
Volt akkor a verseny.

Ismertem Kotzogot, az eszes diákot:
Ki Virgilt szóvétek
Nélkül felmondotta;
*Komjáthit, ki csínyért ülve a „cethalat“,**

A kalendárjomot egy rövid éj alatt
Boldogasszony hótól karácsony haváig
Mind mind bémagolta.

Pogány Fridriket a pénzfecsérlő jogászt,
Csizmája s lovára
Vert ezüst patkókkal;
S a dörgésnél dörgőbb Rimányi, ki, ha dalolt,
Megrepeszté hangja a közel ablakot;
És Kárászt, akinek oroszlán-ordítás
Volt ajkain a dal.

Bicskeit, a „sült lúd járjon az utcában“
Költőjét e dalon,
Fölvidul lelketek!
*S Bátkit a légrádi kusz tórákért** járót,*

* Cethal, egykori iskolai börtön, Jónás nevű diáktól — ki legelső ült benne — nyerte nevét. *(Sz. M. jegyzete.)*

** Fanyelű bicska. Ez a bicska a „garasos“, „bugyii“, vagy „stiri“ bicskánál, amelyet gúnyosan „békanyúzó“-nak hívták, sokkal finomabb és csinosabb kiállítású, keményfa-nyelű kés volt. Légrádról hozták a parasztok vagy elment értök a diák s hozott egynéhányat eladásra is. A diákok szívesen vásárolták, különösen a nagyobbak, mert ezzel mintegy az előkelőségüket akarták kifejezésre juttatni; míg a kisdiákok inkább az olcsóbb „garasos“ bicskát vették, amelyet spárgára kötve óraláncszeríien viseltek. *A szerk.*

A szárnyas bokájut, untalan kószáiét,
Kit ha szekere hitt valaki, monda:
„Nem ülök!___sietek!“

S ki Hornért legelső magyarító: Nagyot,[1]
A szelíded tanárt,
Mosolygó szemével;
S Szathmárit, ki elől mindőn utcán menve
Komoly arccal, kimért lépéssel, rettenve
Tért ki a furmányos[2]*— nem mesét beszélek —*
Terhes szekerével.

És a korán elhalt derék Kézi Mózest:[3]
Mesterét a latin
H exametereknek,
S a fából is Merkúrt faragó beszédét;
S Nyírit,[1] *s szendehalkan csengő hangja édét,*
Nem foly úgy a színméz, éjjel a kútfők oly
Zengőn nem csevegnek.

S ifjúságom vidám vezérét: Rozgonyit,'

[1] *Nagy* Ferenc (vályi) főiskolai tanár (1765—1820.) görög és magyar irodalmat majd egyháztörténetet tanított. Homeros-fordítása, amelybe a Kazinczy Ferenc által rendelkezésére bocsátott Kölcsey-féle Homeros-fordításból egyes részeket átvett, adott okot a híres Iliász-pörre Kazinczy és Kölcsey közt. Ez volt az első nagyobb plágium-pör irodalmunkban. *A szerk.*

[2] Szekeres. *A szerk.*

[3] *Kézy* Mózes főiskolai tanár (1781—1831)'. Tanulmányait Patakon végezte oly kitűnő eredménnyel, hogy azonnal tanárul alkalmazták. Költészettant, majd természettant, mennyiségtant és fizikát tanított. *A szerk.*

[4] *Nyiry* István főiskolai tanár, a M. T. Akadémia tagja (1776—1838) mennyiségtant, természettant, majd bölcsészetet tanított. *A szerk.*

[5] *Rozgonyi* József főiskolai tanár (1756—1823) Patakon tanult. Már 14 éves korában görögül olvasott. Még nem volt 15 éves, mikor 1771-ben középiskolai tanulmányait bevégezte s a felsőbb tudományok hallgatója lett. Tanulmányai végeztével hosszabb

A gunyoros bölcsészt,
S pajkos élce sorát;
S Szombathit[1] a jámbor aggot, ki egy maga
Egy egész könytár volt, s iskolánk csillaga;
S magyar hazánk első jogtanárát: Kövit,[2]

A röstek ostorát.,.

Rég sírban nyugosznak!... magam is utánnok
Megyek előbb-utóbb
Régi kornak fia!
Ama túlvilági mesés laktanyába,
Ama Pataknál is nagyobb iskolába
Hova Stephanyek ment, oda, hol nincs többé
Repetitoria![2]

Hol mind „paradicsomsoron“[1] fogunk lakni,

időre külföldre ment, ahol Kant bölcseleti rendszerét ismerte meg. Hazatérve a Kant-féle bölcselet ellen egy latin munkát írt. 1791-ben Sárospatak hívta meg a bölcseleti tanszékre. Több, önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

[1] *Szombathi* János főiskolai tanár (1749—1823). Történelmet tanított. Megírta a főiskola történetét. *A szerk.*

[2] *Kövy* Sándor országoshirű jogtanár (1763—1829). Nádudvaron született s közép- és felsőiskoláit Debrecenben végezte, a jogot pedig Pozsonyban hallgatta. 1793-tól a hazai jogot adta elő a pataki főiskolán. Kiváló tanári és ritka előadási képességgel bírt úgy, hogy híre csakhamar elterjedt az országban s fényt árasztott a pataki főiskolára. Mint jogtudós, saját iskolát alapított, melynek hívei 1848 ig kimutathatók a jogi irodalmunkban. Előadásait latin nyelven tartotta. Sárospatakon halt meg. Tanítványai gyűjtést indítottak, hogy sírját emlékszoborral jelöljék meg. de a gyűjtés nem vezetett eredményre. Sajnos, sírját ma senki sem tudja. Emlékét azonban egy alapítvány őrzi a pataki főiskolában, amelyet *Okolicsányi* Viktor tett le. Arcképét a főiskola könyvtárában őrzik. A jogi irodalomban nagy munkásságot fejtett ki. Több önálló munkája jelent meg. Bővebben 1. a *Diákegyesületeknél* és az I. kötetben. *A szerk.*

[8] Repetitoria a logika s I-ső évi teológia közti osztály volt a régi rendszer szerint. Kotzog s Komjáthi t. barátim még élők, csak a toll fekteti őket sírba. *(Sz. M. jegyzete.)*

[4] Paradicsomsor: egyik deák lakosztály neve. *(Sz M. jegyzete.)*

De „annónáttöbbé
Nem hord már a véka;
Hol Rimánynak ajkán dörg az égi nóta;
Hol kibékült Kánttal Rozgonyi azóta,
S hol ezt súgja sorban a bűnös telkekhez:
„Néga fráter, néga!‘[2]

Hol a szarvasszarv így beszél hívó hangon
Ajtaján az égi
Praebitóriának[3]
Magyarok! hajdan is ha szarvas nyomára
Jöttetek az áldott víg Pannóniára,
Hadd legyek vezértek itt is, hol az ivók
Térdig borban járnak!...

Ti pedig barátim, ifjú költőtársak}
Vígan avagy búsan,
Ti csak daloljatok!
Legyen, mint a Bodrog, mely kígyózva járván,
E honban születve túl nem megy hazáján,
Legyen, oly hazai, olyan talpig magyar
Félzengő dalotok!

Szemere Miklós.“ [4]
(néhai Harsányt István közlése.)

*

[1] Annona: egykor a szegényebb deákok élelmezéséül osztott élet. *(Sz. M. jegyzete.)*

[2] *Rozgonyi* Józsefről a humoros tanárról ismeretes azon adoma, hogy a ludat lopott deákot, szájába adva a mentséget, így támadta meg: „no, te korhely Nega fráter, hát te ludat loptál?“ A deák véghetetlenül tagadta; mire a panaszkodó kispataki asszszony azt vélte, hogy Nega a deák igazi neve s így szólt: „Bizony, professzor úr, akár ide, akár oda, de Nega ő kigyelme lopta el a ludamat.“ *(Sz. M. jegyzete.)*

[3] Praebitoria: az iskola régi borszéke, ajtaja szarvasszarvval s versezettel. *(Sz. M. jegyzete.)*

[4] Ezt a rendkívül érdekes verset leközölte a Sárospataki főiskolai Ifújság önképző Társulatának Sárospatakon, 1863-ban megjelent *Emlékkönyve* 1—4. 1. *A szerk.*

Tompa Mihályt* (sz. 1817 szept. 28. † 1868 júl. 30) sárospataki teológus korában anyagi gondjai többször arra kényszerítették, hogy tanulmányait megszakítva, vidékre menjen nevelőnek valamelyik gazdag földbirtokos-családhoz. Nevelősködése alatt azután annyi pénzt tudott magának összegyűjteni, hogy tanulmányai folytatása végett visszatérhetett Patakra. Már harmadéves tógátus (teológus)-diák volt, mikor 1840-ben Hernádkakból, ahol *Sissáry* János földbirtokos két fogadott fiát tanította, visszament Patakra. Ekkor azonban sokkal jobb anyagi viszonyok közé került, mint annakelőtte, mert ugyanakkor nevelője lett *Jármy* Lajosnak, egy laskodi földbirtokos fiának, majd a Kállay-, Boronkay- és a Klobusiczky-család oknál történt nevelősködése után utolsó pataki évében *Komáromy* tornamegyei főispán özvegye, a szép *Beleznay* Julia grófnő fiának, akinél 1843-ban a vakációt is töltötte. Ez a szép asszszony nem volt egészen közömbös a fiatal költővel szemben, amit bizonyít Tompának „Emléklapok egy asszonyhoz'[1] című költeménye is.

Tompa Mihály nevelői kötelességét mindenkor a legnagyobb pontossággal és lelkiismeretességgel teljesítette. így közel egy évig tartó sárbogárdi segédtanítói működéséről is igen szépen emlékezik meg az egyház 1839. évi jegyzőkönyve mikor azt írja, hogy „a pataki kollégiumból kijött a legutolsó praeceptor Tompa Mihály *becsületesen s az egész Ekklesiának megelégedésével* elvégezvén esztendeig tartó tanítási hivatalát tudománya öregbítése végett visszament a S.pataki anya iskolába“.

Tompa azonban nemcsak nevelője volt tanítványainak, hanem valóságos atyai barátja is. Minden nemes eszközt megragadott, hogy tanítványaiból hasznos polgárt neveljen a hazának. Kitűnő bizonyí-

* A Tompára vonatkozó anekdotákat 1. az I. kötetben. Ez a közleményem megjelent a „Magyarság“1929. júl. 14. számában.

ték erre ez az eddigi *ismeretlen* diákköri levele is, melyet *Pálóczi Horváth* Gábor földbirtokos régi tölgyfaládában, porlepte gazdasági írások között fedezett föl nemrégiben. Ezt a levelet Tompa 1841 július 14-én írta tanítványa atyjához Beregbe. Hogy mi volt tanítványának a vezetékneve, a levélből nem tűnik ki s a levél felfedezője sem tudja. De a tartalmát tekintve, nem is fontos, mert egy elődről szóló ilyen jellemzés ma csak rossz hatással volna az esetleges leszármazom vagy rokonokra.

Ez az irodalom történeti és pedagógiai szempontból is becses levél azonban nemcsak fényes bizonysága a 24 éves Tompa nemes jellemének és nyiltszívűségének, hanem iskolapéldája egy törekvő és lelkiismeretes nevelő kötelességérzetének és meleg szívének is. Mert neki, mint neveltje jóságos „gondviselőjének“, fájdalmat okozott, hogy tanítványába minden igyekezete ellenére sem tudta belecsepegtetni gazdag lelkének legkisebb részecskéjét sem.

Az értékes levél szószerint így hangzik:

„Tekintetes Úr!

Mélyen tisztelt Jóuram!

Felette fájdalmas szívvel, — mert az atya után a hivatását igazán felfogó tanítónak legkínzóbb, ha növendékére pazarolt sok kérései és intései füstbe mentek — tudósítom a’ Tek. urat Gyermeke állapotjárul; kímélnem kellene ugyan az atyai szívet ’s elhallgatnom bár nem, de legalább mentegetve, kiszínezve előadni hibáit: hanem ezt nem teszem az ő javáért, mert, ha betegségét nem ismeri a Tek. Úr, soha sikeresen gyógyíthatni nem foghatja.

ö a legengedetlenebb s legmegromlottabb minden korabeli gyermekek között; s azt legalább is egy évtizeddel megelőzte a rosszaságban, — pazarló, ki mindenét — mi ugyan nem övé — zálogba hányja, — senkit e kerek földön nem tisztel, sem nem becsül, kivévén rossz cimboráit, — korhely, ki világosan megmondja: hogy tanulni egyáltaljában nincs sem

kedve, sem akaratja, — megjobbulásról nem is álmodik, sőt minden reá hányt jó tanácsot kinevet, 's erővel lerázza magáról, hogy semmi rajta ne maradjon. Romlása kútfejét vizsgálni nincs célom, de kívül is fekszik tudhatásom körén — csak jelen állapotját rajzolom le·

Az ágyát régen elzálogosította a várban valami, asztalosnak, — több ízben valók már iránta a T. Fiskális úrnál, de ő is a Pista jelenlétét kívánja; ő pedig egyáltaljában oda jönni nem akar, sem azt nem mondja, mennyiben van; sem azt kinél, s e szerint vele nem boldogulunk, — ma ismét híttam: hogy váltsuk ki, — erre tán hajlandónak is mutatkozott volna, de mind Tts Rector prof, úr, mind Tts Milotay Prof, úr azt mondták a Szálkái Rektor úrnak, hogy kiváltani nem kell, — így az ágyról csak ő maga adhat felvilágosítást.

Német lexikona, Páriz Pápai diction (ariuma) — mik szinte zálogba voltak — Tts Contrascriba úrnál vanak, a sapkája Szőllősy nevű tanulótársánál van, ki azt hazavivén, be nem hozta; nincs nap, mellyen öt-hat fiú ne keresné adósságért — 's most legközelebb, midőn e sorok írásához fogok, méreggel kirohant a szobából esküdvén, hogy sem examenre, sem haza nem fog menni, hiába minden szó, minden tanács, válasza ez: „no majd meglássák", hogy ha megy-e vagy sem? és hogy mi történik ezután, azt nem tudom; —

a' dolgok' jelenállása ez; s talán különösnek fog tetszeni a Tts Ür előtt, hogy mikép történhetnek ilyen dolgok nevelő, gondviselő lévén Pista mellett; de méltóztassék azt meg gondolni a Ttes Úrnak, hogy én tanításon vagyok sokszor, mikor ő neki órája nincs és megfordítva; az abbeli kívánságát pedig a Tekint. Úrnak: hogy *szüntelen velem legyen, és sehová magát ne eresszem,;* — bocsánatot kérve kifejezésemért — teljesítni lehetetlenség; mert ő már nem gyermek; vesszővel nem kormányozható, — azonban

hála az idő szellemének! ma-holnap a rabokat sem fogják világszerte baromként kínozni s verni, — s Angolhonban még az állatkínzóknak (is) bütetés van fejőkre szabva, — ilyen korú gyermek csak tanács-csal, kéréssel indítható, s ha erre nem hajt, elmond-hatja a szegény tanító, az „oleum et operám[1]* sat. — (perdidi = hiába dolgoztam) —

azonban ilyen dolgokat mint ágy, könyv, ruha előle elzárni lehetetlen; s ha a rossz szándék benne (van) a gyermekben; a legügyesebb tanító mellett is végbeviheti, ahol a sensus honoris (tisztességérzet) kihóit, jaj ott a szülének és tanítónak!!!

Tettem, amit tehettem, Isten a bizonyságom; sha ma kellene is, nyugodtan állanék itéllö széke elébe, — de fájdalom! siker nélkül. —

A Tek. úr kegyességét köszönöm, — s kérem: munkám sikerétől igyekezetemet s fáradozásomat mérni ne méltóztassék, mert én elhintettem a magot lelkiismeretesen, de, hogy kőszirtre hullt, oka nem vagyok. —

Rendetlen soraimért is bocsánatot kérek, mert ezt is a legutolsó percig kellett halasztanom, s most hir-telen írnom, mert indulnak.

Minden boldogság forró óhajtása mellett maga-mat becses úri kegyességébe ajánlva vagyok

Sárospatakon 1841. 14. Júl.

A* Tekintetes Úrnak méllyen tisztelt jóuramnak legalázatosabb szolgája *Tompa Mihály IV-ik éves diák.“*

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

— Tudtál-e valamit, pajtás? — kérdezé a pataki tógátus-diák a társát, aki éppen akkor jött ki a hit-tani vizsgáról.

— Nem igen sokat tudtam bíz én — felelé.

Mit mondott S-i (akkori teol. tanár)? — kérdezé ismét amaz.

— *Mosolygott* — viszonzá a másik.

— Na — úgymond — ha én bemegyek, *holtra kacagja* magát, — mert én ugyan a számat sem nyitom ki.

(néhai Harsányt István közlése.)

*

Ádám bűnének a maradékra való átmeneteiéről beszélt a tanár s többek között egy tanítványát arra szólította föl, hogy mondja meg neki, mi az *Ágoston* véleménye e hittani főtételről? A kérdést a tanár így kezdte:

— Hát... *Ágoston* mit mond ezekről?

— Kérem alásan Ágoston nem tanul ebben a grádusban — felelé a felszólított.

(néhai Harsányt István közlése.)

*

Izsó Miklóst (1831—1875) szülei, mikor a falusi iskolából kikerült, Sárospatakra küldték, a reformátusok híres Kollégiumába. 1841 febr. 5-én, 9 éves korában iratkozott be a III-ik nemzeti iskolai osztályba. Folyvást a jó tanulók közé tartozott, a rajzban pedig csakhamar valamennyi társát felülmúlta. Szabadkézi rajzai csakugyan oly kitűnőek voltak, hogy pénzért vették meg azokat s mintákul küldték el kisebb osztályok számára. Fel is tűnt velők nemsokára. Az 1846. évi nyári vizsgálaton megjelent az örökemlékű *József* nádor is s midőn kíséretével a templom székein helyet foglalt, Izsó oly élethűen rajzolta le a magas vendégeket, hogy tanuló-szomszédja hangos fölkiáltásban adott kifejezést elragadtatásának. Erre a tanárok is figyelmessé lettek, elvették a rajzot s megmutatták a nádornak. A sebtiben odavetett vázlat a főhercegnek annyira megtetszett, hogy magánál tartotta s jutalmul egy aranyat adott készítőjének. Ugyancsak pataki diák-korában tollkéssel puha kőből már csinos apróságokat készített. Felelé már-

ványból pedig egy kezet faragott, mely már elárulta, hogy abból az ifjúból, aki azt minden tanulás nélkül készítette, okvetlenül jeles művész lesz. Izsó akkor végezte be Patakon a nyolc osztályú gimnáziumot, mikor a szabadságharc hullámverése már a vidékre is eljutott s fegyverbe szólította az ideálokért lelkesülő ifjúságot. Alig rázta le az iskola porát, jún. 3-án beállt Újházi vadász-századába s végigküzdötte az egész szabadságharcot. Résztvett a kápolnai, tiszafüredi, kövesdi, gödöllői, váci, nagysarlói, győri, szőnyi, rétsági, vadkerti, hídvégi, gesztelyi üközetekben s jún. 28-án Győrnél sebet is kapott.

Izsó volt az első, aki a magyar szobrászatét felfrissítette s a klasszicismusból új útakra terelte az átélt, közvetlen szemléltető plasztika felé. (Szana-Lyka.)

(néhai Harsányt István közlése.)

*

Míg én csak pár évig mondhattam magamat pataki diáknak, apám ízig-vérig az volt, mert minden osztályt Patakon végzett, még pedig kitűnő eredménnyel. „Iskolai bizonyítvány"-a a múlt század 40-es iskolai évének tükörképe. A még most is teljesen ép, kékesszínű, erős diósgyőri papiroson (47 cm. széles, 23 cm. hosszú) nyomtatott rovatokat *Kálniczki* Benedek* igazgató töltötte ki, így: „Okruczki Tamás, 22 éves, helvét hivallású, Hotyka, Zemplén megyében. Atyja Ferenc, nemes." (Eddig a személyi adatok. Azután jön:) „Végezvén alsóbb iskoláit a 's-pataki helvét hitvallást követő főtanodában, 1844 év Július 19-ikén a'felsőbb tudományok hallgatói közzó Boroztatott és hallgatta azokat négy éven át, következő osztályzattal.[11] (Tantárgyak nevei nyomtatva) „Vallástudomány, kér. hittan, kér. erkölcstan, egy-

* *Kálmczky* Benedek teológiai tanár ez. 1786. dec. 18. † 1861. szept. 25. Sárospatakon. Egyháztörténeti munkákat írt. *A szerk.*

háztörténet, helv. hitvallás, értelemtan, elméleti, gyakorlati, philosophia, és jogtan, egyet, világtörténet, Magyarorsz. története, oklevéltan, országismeret, elemi és felsőbb mathesis, természet- és vegytanban alkalmazott mathesis, természetrajz, magyar irodalom, régiségtan, építészet, éneklés szabályai, görög, latin, német.[11] E huszonöt tárgy mindegyike mellé van írva: „kitűnő.“ „Az erkölcsben 1-ső osztályú. Kelt Sáros-Patakon a‘ helv. hitvallást követők főiskolájában 1848 év December 3-ik napján. Kálniczki Benedek mp. Egyháztörténettan, új szövetségi sz.-írás magyarázat és görög nyelv rendes és közönséges tanítója, a‘ f. évben igazgató.“ Kétszer 10 kr-os bélyeg (felülbélyegezve), odább az iskola osztálybélyege.

(Dr_ Okruczky Árpád közlése, Budapest.)

*

Mint sok más diáktársa, apám is kivette a részét a szabadságharcból s huszárnak csapott fel. Előbb a *Bocskay-,* majd a Sándoí'-huszároknál az altiszti fokozatokon keresztül hamarosan hadnagy lett. Eleinte *Görget* Arthur seregében, majd, amikor Komárom parancsnokságát *Klapka* György vette át, Komáromban és vidékén harcolt. írásos emléke is maradt, — a vár átadása után az osztrák katonai parancsnokság által kiállított németnyelvű ú. n. „Aufenthalts-Schein“, — amely, mint volt várőrségi tisztnek, szabad közlekedést és az osztrák hadseregbe való besorozás ellen mentességet biztosított.

Hogy nemcsak a pataki nagydiákok, hanem a kisdiákok is felcsaptak a szabadságharcban katonának, erről egy fényes példát említett apám.

Egyízben ágyúütegek fedezésére kapott parancsot századával. Ütközet előtt a domboldalon, ahol az ütegállás volt, egy 15 éves kis tüzérrel találkozott, kinek ő volt az instruktora Patakon s így szólította meg:

— Hát te mit csinálsz itt, Micu? (Sajnos, csak becéző nevét jegyeztem meg.)

— Mindjárt meglátja, Tamás bácsi, csak meginduljon a tánc, — felelte Micu.

S meg is mutatta, hogy mit tud, mert, amikor az ütközet megkezdődött, lövésével úgy végig szántott az osztrákokon, hogy a harcedzett huszárok is megbámulták a kis vitézt.

(Dr. Okruczky Árpád közlése, Budapest.)

*

Édes apám, aki *Majoros* András** igazgatósága alatt 1853-ban végezte tanulmányait a sárospataki iskolában, mondta el nekem a következő esetet.

Kilenc hetedosztályos diák, akiket akkor *bagolydiákoknak* neveztek, ballagott a Kovács-utcán, szorosan egymás mellett úgy, hogy az egész utcát átfogták szélességében. Amint így húzódtak a Kollégium felé, szembe jött velük az utca közepén egy magánosán ődöngő szamár. Amikor a csacsi látta, hogy a szorosan egymás mellett ballagó diákok között át nem mehet, letért az útról a házak alá és így kerülte ki a kilenc diákot.

A diákok egyik tanára, akinek a nevére már nem emlékszem, a Kollégium ablakából látván az esetet, a legközelebbi órán megleckéztette a diákokat, amiért gátolják a közlekedést s szavait a következő mondattal fejezte be:

— Egyszóval kilenc bagolydiáknak nincsen annyi esze, mint egy szamárnak.

A bagolydiákok nagyon felháborodtak a tanár sértő kijelentésén s elhatározták, hogy amíg elégtételt nem kapnak, nem mennek el az órájára. Miután a diákok szavuknak álltak, kénytelen volt az igazgató

* Valószínűleg *Hubay* Miklós volt.

** *Majoros* András főiskolai tanár (1788—1854) logikát és magyar irodalmat tanított. Több munkát írt. *A szerk.*

kezébe venni a kínos ügyet s rávenni a tanárt, hogy valamikép vonja vissza sértő kijelentését. A diákok erről értesülvén, mind a kilencen bevonultak a tanár legközelebbi órájára.

A tanár barátságosan fogadta őket s kijelentette, hogy nem akarta megbántani az ifjúságot, miből kifolyólag visszavonja a mondottakat, mert meggondolván a dolgot, belátja, hogy:

— Kilenc bagolydiáknak mégis van annyi esze, mint egy szamárnak.

Dr. Mokcsay Zoltán közlése, Hódmezővásárhely)

*

Híres papja volt Nagybégánynak, *Balta* Ferdinánd (1839—1912). Szépszál dalia, gyönyörű-hangú, igazi színész-talentum, akiről *Nemes* Béla így emlékezett meg:

— Egy öreg kálvinista papot tettek le a napokban a nagybégányi akácfás temető agyagos földjébe. Komoly, palástos papok ékes beszédeket mondtak felette textust véve a hű pásztorról, a jó családapáról, a kedélyes barátról, a szeretetről, az emlékezésről s más efféléről. Végezetül pedig emlegetve a nagy Isten nevét, azt mondották; Legyen áldott emlékezete!... Legyen!

Boldogult Radácsi György, a sárospataki főiskola, nagynevű professzora. 1906-ban kiadott „Emlékjelek — Bizonyságok“ c. művében szép fejezetet szentelt a pataki kórus történetének, melyben elmondja, hogy a pataki kórusnak az az idő volt a virágkora, mikor egy délceg, barnaarcú, gyönyörűszál diák figyelt a főprecentor fekete pálcájára s hallatta az ő csodaszép, zengzetes hangját. Ez a délceg, dalos diák a későbbi nagybégányi öreg pap: Batta Ferdinánd volt.

Az ő diáksága idején *Erdélyi* János, az országos hírű esztétikus és költő, a sárospataki főiskola bölcsészet professzora volt. Ott lakott a Kollégium közelében. Batta Ferdi, teológus-diák pedig fent lakott a

Kollégiumban. Ha Batta Ferdi nótás kedvében odaáll! a kollégiumi szoba nyitott ablakához s megeresztette csengő, gyönyörű hangját, akkor a mendikások szaladtak Erdélyi professzor lakására jelenteni, hogy Batta úr dalol. És Erdélyi professzor vette kampós botját s sebbel-lobbal ment a kollégiumi kertbe és a fák közé húzódva, botjára támaszkodva, édes gyönyörűséggel hallgatta óra számra is a Batta Ferdi magyar dalait. S míg a dalos diák csengő hangján szálltak a népdalok fel a pataki hegyek felé s le a Bodrog-folyó mentén s be a hallgató diákok százainak szívébe: Erdélyi professzor azt érezte ott bent a szíve mélyén, hogy azért a nagy fáradságért, mellyel a magyar népdalokat összegyűjtötte: a Batta Ferdi dalos ajkán van az ő legnagyobb jutalma.

Történt aztán, hogy egyszer Erdélyi professzor magához hívatta Batta Ferdít s azt mondta neki:

— Ügy-e, kegyed, papi pályára készül?

— Igen, — felelte Batta.

— Hát én azt mondom kegyednek — folytatta Erdélyi — kár volna azt a gyönyörű szép hangját, minta-alakját s szép színészi talentumát valami eldugott faluba eltemetni. Mi lesz ott a kegyed sorsa? Csizmás parasztok dicsérik majd derék, erős hangját, mitől nem lehet a tempómban elaludni és szidják, mikor fizetni kelt a kegyednek járó köböl búzát... Erdélyi tehát íróasztalához ült s ajánló leveleket írt Pestre, írói, művészi és egyéb notabilitásokhoz. így: *Egressyhez, Erkelhez, Jókaihoz, Gyulai* Pálhoz, gróf *Mikóhoz, Szigligetihez* és másokhoz Batta Ferdi érdekében.

És Batta Ferdi Erdélyi professzor ajánló leveleivel és pár száz forint anyai örökséggel a zsebében, az 1861-ik esztendőben Pestre ment. Megérkezése után ő is. mint Cézár hajdan, elmondhatta: Jöttem, láttam, győztem!

Nemcsak az utca népe bámulta meg magyarruhás, délceg alakját, mikor sarkantyúját végig pen-

gette az utcán, — hanem az a tisztesség is érte, hogy az ország első színpadán, a Nemzeti Színházban három egymásutáni estén, mint vendég fellépett a *Csikós* népszínműben a Bandi bojtár szerepében.

Gyönyörű hangja, szép, színpadi alakja elé Pest közönsége is zajos tapsokban és egyéb tetszés nyilvánításokban tette le a pálmát. Maga Erkel Ferenc tartott vele ének próbákat. Ilyen próbák alkalmával azt mondta neki Erkel:

— Önnek, Batta úr, gyönyörű hanganyaga van, önnek Bécsbe kell mennie a Konzervatóriumba, önből világhírű énekes lesz!

Dehát 1861-ben alkotmányunk visszaállítása érdekében vívott küzdelmeink idején, a magyar világ kellő közepén a darútollas pataki diáknak azt mondani, hogy menjen Bécsbe, ahol annyi a gyűlölt német, mint a raj — elhibázott mondás volt.

Mert a kuruc Batta Ferdinand emiatt dühbe jött, úgy érezte, hogy megutált minden dicsőséget, színészetet és főleg németet. Maradék-pénzén búcsú mutatást csapván, ott hagyta Pestet. Visszament Patakra, majd hároméves rektornak Mándokra és így tovább. Pap lett és így beteljesedett Erdélyi professzor jóslata.

(Süveges Elek közlése, Miskolcz.)

*

A hetvenes években volt Patakon egy joghallgató, akit nagyításaiért „hazug úr"-nak neveztek, persze csak a — háta megett. A diákok közt divatba jött akkoriban, s mint a nők, nagykendőt viseltek a nyakukban, amelyet „.pléd"-nek neveztek el. Természetesen „hazug úr"-nak is volt ilyen plédje, melyet télen-nyáron viselt. Igen mulatságos látvány volt, mikor nyáron végig ment benne az utcán.

Volt még más különcködése is. így a haját mindig a homlokára fésülte, mint később a nők, a kalapja pedig szokása szerint mindig a feje búbján kevélykedett.

Társai igen sokat évelödtek vele, sőt nótát is csináltak róla, amelynek a szövege ez volt:

Ha kiállók a kapuba délbe,
Onnan látom „hazug úr“-at plédbe.
Hazug úr, — hazug úr,
Hazug Dániel úr,
Gyenge majoránna.

(P. E. öreg néni közlése, Sárospatak.)

*

Kamarásom és osztálytársam volt nekem *Andó* András, akit az egész iskola *Tornavár megy esi Andornak.* hívott. Ö ugyanis Torna megyében született egy kis községben, Ájban és úgy került be Sárospatakra a Kollégiumba, hogy a tornai kálvinista urak, akiknek az elemi iskolai vizsgán igen megtetszett a kis falusi gyerek értelmes felelete és bátor verselése, elhatározták, hogy beküldik Patakra és közköltségen kitaníttatják. Ügy is történt. Mikor eljött a szeptember, felöltöztették a gyereket, egy fehér tarisznyát megraktak neki fehérruhával, könyvekkel, tollal, ceruzával és papirossal s a többi tornamegyei és szepsii tanulókkal beküldötték Patakra, utasításúl adván neki, hogy azonnal jelentkezzék ott *Szívós* Mihály tanár· úrnál.

A mi Bandink az utasításhoz híven azonnal felkereste a tanár urat. Kaptákba vágta magát és így szólt:

— Én vagyok az a tornavármegyesi Andó. akit *Naményi* Pál ügyvéd úr tekintetes Szívós Mihály tanár úr kegyes gráciájába ajánlott.

Átadta egyszersmind az ajánló levelet, amelyet a tornai uraktól hozott.

Szívós tanár úrnak, ennek a vastestű, de vajszívű embernek megtetszett a bátor, mosolygós arcú falusi gyerek. Határozott rögtön a sorsa felett s Bandi, mint számfeletti ingyenes, másnap már a mi szobánkban

kezelte a seprűt, korsót s megkezdte a dárdások (inasdiák) sanyarúságteljes, de mégis derült és változatos pályafutását.

Bandi barátunk azután mindig kedveltje maradt a tanár úrnak. Nem is szólította másképen, csak „tornavármegyesi Andó“ és ha jókedve volt, kiállította az iskolában a középre, feltette a kérdést:

— Ki vagy te?

S neki katonaállásban ott kellett elszavalni:

— Én vagyok az a tornavármegyesi Andó!

Egyszer azonban a mi Bandi kománk majd kiesett a tanár úr gráciájából. Úgy történt, hogy a sum segédigét tanultuk és a tanár úr kérdezte Banditól a jelentőmód jelenidejét. Bandi súgás után-e, tudatlanságból-e, nagy bátran rákezdte: sum, sus, sut.

— Hej, te gézengúz, — s rohant a haragos tanár kampós botjával a megszeppent dárdás fe'é, — hát te vagy az a híres tornavármegyesi Andó? Hát melyik szemétdombon szedted fel ezt a tudományt? Gyere csak, hadd törjem össze ezzel a görbe bottal hitvány csontjaidat — és a bot kampóját a fiú nyakának akasztva már húzta is kifelé a pádból és vitte magával egyenesen a katedra felé.

Megszeppent a diák, lélekzetfojtva várta az egész klasszis, hogy mi fog most történni Bandival? Hát az történt, hogy a tréfára mindig kész jószívű tanár oda állította a fiút féllábon a katedra elé. amely hordóalakú volt s elől egy görcslyúk ékeskedett rajta. Ezen a lyukon bedugatta az Andris orrát és bel ölről bá^om fricskát adott neki. Azután bekergette azzal a kemény parancsolattal, hogy minden reggel fé^áhon elmondja a „sum“ igének minden idejét, mindaddig, míg egy szó hibát sem ejt benne.

Így tanultuk mi a konjugációt; de meg is únnl-

(Hallgató János közlése, Felsőmére)-

*

Hárman laktunk együtt az Ifjúsági Könyvtár szobájában: *Kazay Géza, Szabó* Pista és én. Néha, ha pénzünk akadt, meglátogattuk a *Zöldfa* nevű vendéglőt s az is megtörtént — nagyritkán ugyan — hogy tovább ott felejtettük magunkat, mint szabad lett volna.

Egyszer egy ilyen ottfelejtkezés miatt *Janiga* János, a háznagy, feljelentett az igazgatónak, *Orbán* Józsefnek s másnap mindhármunkat az igazgatói irodába citáltak.

Mint három leforrázott túzok, drukkok között állottunk *Orbán* előtt, aki bozontos szemöldöke alól hosszasan, szótlanul mustrált bennünket. Majd hozzám lépett és kérdezte:

— Hogy hívják magát, édes öcsém[1]?

— Hallgató János.

— Hát magát, édes öcsém?

— Kazay Géza.

— És magát, édes öcsém?

Pista barátunk azonban a karcertől (börtön) való félelmében annyira szurkolt, hogy így válaszolt:

— Szabó Pista, kérem alásan, Becskeházáról.

Az öreg Orbán elmosolyodott szürke bajusza alatt. Azután következett a fejmosás. De nem is lett egyéb baj. Pista barátunkon azonban örökre rajtamaradt ez a mondása;

— Szabó Pista, kérem alásan, Becskeházáról.

(Hallgató János közlése, Felsőméra.)

*

Elérkezett a hosszú diligentia, ez a diák-purgatórium. *Kiss* Marci diák már harmadízben írt haza pénzért. De a pénz csak nem érkezett. Haragjában elindult haza. Palágyra. Útközben — nagy meglepetésére — szembe találkozott apjával, aki kocsin éppen hozzá igyekezett Patakra. A fiú köpenyébe húzva magát, úgy tett, mintha észre se venné. De az apja mégis felismerte s rászólt némi balsejtelemmel:

— Honnan, hová, miért?
A fiú spártai rövidséggel kiáltott vissza:
— Patakról, Palágyra, pénzért!

(Hallgató János közlése, Felsőméra.)

*

Mulatós, víg jogász volt *Tar* János a hetvenes évek első éveiben. Magas, csontos, szikár, erős legény; de erejében is bizakodva, borozás közben, kötekedő természetű. Megesett aztán egyszer vele, hogy mulató társai összefogtak ellene s kötekedései miatt a vendéglőből kitették a szürit. Nagy esemény volt ez a kis városban, a diákéletben. Heteken át mulattak, csodálkoztak, szörnyűködtek rajta. Az akkori diákélet legjobb poétáját, *Forgács* Endrét is, később sárbogárdi lelkész volt, fellelkesítette a szomorú eset s azt humoros, csipkedő versben, melynek következő részei jutnak még eszembe, énekelte meg ekképen:

ÓDA TAR JANOSHO'.

Te, ki vetélytársa vagy a
*Fellegvárnak**
Te, ki nekifekszel pálinka-
s borárnak,
Te, ki Seregnek vagy egy
felmagzott sarja,
Kinek veres orra, szeme,
füle, tarja,
Te, ki hosszabb vagy egy
ősiségi pernél,
Hitvány juristákkal bir-
kózni nem mernél?!

* Λ keskeny, háromemeletes Vay-kastély, most a főiskola tulajdona.

Ez aposztrofálna után dicsérte nagy erejét, mulató jó tulajdonságait; lekicsinyelve társait; vigasztalta őt nélkülözhetetlenségével, ily szavakkal:

Vesd meg őket, mint az
Oláht a feszület;
Nélküled nem tudják,
merre „hozzád", „tüled".

Végül így búcsúzott tőle;

Isten véled János, ámde
nem örökre!
Tudom, van apádnak kétszer
is négy ökre;
Rúgd tehát a skálát
farba ám örökre:
Tudom, lesz apádnak akkor
kilenc ökre.

(Makláry Pap Miklós közlése, Tiszalök.)

*

Ugyancsak a hetvenes években azok a pataki diákok, akik jó előmenetelt tanúsítottak, a többszáz-éves Kollégium épületében laktak, ahol minden kamarának (diákszoba) megvolt a diákneve is. így: Nagyszibéria, Kisszébéria, Kongó, Pokol stb.

A Pokol nevű kamarában nyolcán laktunk együtt. *Sárkány* teológus volt a kamarafőnök, aki oly szigorú volt velünk, kisdiákokkal szemben, hogy nekünk még a gondolatát is ki kellett találnunk, ha nem akartuk, hogy hosszú pipaszára a hátunkat érje. Volt ugyan Sárkány úrnak egy külön mendúrja is (a nagyobb diákot kiszolgáló I—IV. o. diák), *Petyu* (Pista), de azért mindnyájan ugrottunk, ha valami kívánsága támadt.

Történt egyszer, hogy Petyut felküldte a 16. számú szobába a következő utasítással;

— Mondd meg a humanissimus *Naszályi* úrnak, hogy üdvözli a Pokolból Sárkány s legyen szives ideadni a dikcionáriumot (szótár).

Petyu felszaladt az emeletre s a 16. számú kamara ajtaján kopogtatva, illő köszönéssel belépett a szobába, ahol a sűrű füstön keresztül csak azt látta, hogy az asztalnál három nagy diák a harminckétlevelű bibliát forgatja.

— Itt lakik az a homályosszemü *Nagyszájú* úr? — kérdi Petyu.

— Ki, te? Talán humanissimus Naszályi úr?

— Igen, kérem alásan.

— No, mit akarsz, ki küldött és miért?! — kérdi Naszályi.

— Tiszteltet! a pokolbeli Sárkány úr, tessék ideadni a disznójármot.

— Mit, te? ... Talán a dikcionáriumot?

— Igen, kérem alásan.

— No, itt van, vidd és mondd meg a gazdádnak, hogy máskor okosabb embert küldjön náladnál!

Petyu rohant a könyvvel Sárkányhoz.

— No, hát megvan! Nem üzentek semmit? — kérdi Sárkány.

— Nem, kérem, csak azt mondta az egyik, — válaszolt Petyu, — hogy máskor okosabb ember legyen az uram nálamnál!

(Sulyok János közlése, Büdszentmihály.)

*

Egyidőben *Kérészy* István tanárnál egyik diák kamarában az *Inczédy-diák* laktak, *Dezső* Lajos (1847—1905) teológus nevelőjükkel, a pataki tanítóképző intézet későbbi nagytekintélyű igazgatójával és K. Tóni inas diákkal.

Egy este *Radácsi* György,* a későbbi nagynevű pataki tanár, ekkor szintén teológus, felkereste Dezső Lajost, de nem találta otthon, csak a két Inczédy-fiút és K. Tónit, akik az asztalnál ültek és tanultak.

—· Nem tudjátok, hová ment a nevelő-úr? — kérdezte Radácsi.

— Nem tudjuk, — volt a válasz.

— No, akkor megyek haza. Szervusz Tóni! — szólt Radácsi K. Tónihoz.

Erre Tóni bátran odanyujtotta a kezét s lekezelt Radácsiva].

Nemsokára hazajött Dezső Lajos s Inczédy Kálmán elmondta neki, hogy Radácsi kereste és azt is, hogy Tóninak azt mondta: „szervusz Tóni“ és Tóni kezet is fogott vele. Ezért a bizalmaskodásért Dezső szigorúan megdorgálta Tónit.

Pár héttel később egy reggel Radácsi ismét felkereste Dezső Lajost, aki még akkor a boldogok álmát aludta.

Radácsi látva, hogy Dezső még alszik, intett a fiuknak, hogy ne költsék fel s távozásakor lassan odaszólt Tónihoz:

— Szervusz Tóni!

Tóni okulva az előzőkön, hátra tette a kezét s dühösen így válaszolt Radácsinak:

— Nem szervusz!...

(Sulyok János közlése, Büdszentmihály.)

»

* *Radácsi* György teológiai tanár sz. 1846. dec. 31., I 1928. jan. 11. Tanulmányait Sárospatakon végezte, ahol 1873 ban már rendes tanár lett a főgimnáziumban, majd 1877-ben a teol. akadémián a bibliai tudományok tanszékére választották meg. Nagy munkásságot fejtett ki a biblia magyar fordításában s az ő érdeme a gönci Káro'i szobor fe'állítása. Több munkája jelent meg. Emlékezetére a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egvesü'ete emlékestélyt tartott 1928. inárc. 11 én, amelyen az emlékbeszédet *dr. Pálóczi Horváth* Zoltán ügyvéd mondta. *A sze.rk.*

Orbán Barna, *Orbán* József* tanár fia, az osztály humoristája volt, aki osztálytársait igen szerette megcsipkedni. Ezért futáskor (a legációi prédikáció felmondása) azzal fenyegették meg, hogy elakasztják. Barna azonban nem ijedt meg. De, amikor a beszéde alatt a fiuk arcukat fintorgatták rá, Barna valóban elakadt, miért is *Mitrovics* tanár megpirongatta. Erre Barna így vágta ki magát:

— Tanár úr, kérem, hogy tudnék itt beszélni, mikor nem látok magam előtt egy komoly arcot sem!

Ezért diáktársai Vattay indítványára elhatározták, hogy meglepedőzik. S meg is tették.

Másnap a diákok széltében-hosszában így énekelték az esetet:

*Derék fiú Orbán Jóska**
*Balkezében a vonója.****
Öccse tartja a kóláját,
El is húzták a nótáját.
Ide-oda puff!

(Sulyok János közlése, Büdszentmihály.)

Harsányt, akadémiai hallgató Spiener mészárosnétól hordatott ebédet mendurjával (kis diák), akinek rendesen az volt a kosztja, ami az ebédjéből és vacsorájából megmaradt. Ezért azután tisztogatta

* *Orbán* József akadémiai tanár (1818—1896) gimnáziumi és akadémiai tanulmányait Patakon végezte. 1845 ben az akadémián a görög nyelv és irodalom segédtanára lett. 1848-ban a miskolci gimnáziumhoz választották meg tanárnak s a görög nyelvet tanította. A szabasáeharcban mint önkéntes vett részt. 1861 ben gimnáziumi, 1862-ben pedig akadémiai tanár lett Patakon s 1875 tői kezdve az európai jogtörténetet és a magyar alkotmánytörténetet adta elő. Sok történelmi munkája jelent meg. Megírta az énekkar történetét is. *A sze.rk.*

** *Orbán* Barna bátyja.

*** Szépen hegedült, de a vonót balkezével húzta.

Harsányi úr ruháit és rendben tartotta a közösen lakott szobájukat.

Cudar, szeles idő volt, mikor a mendur az ételt hozta s ezért fázó kezét az ételhordó edényen melengette. Közben azonban bele is pillantott a felső edénybe, amelyből csábítóan mosolygott rá a kásán levő két nagydarab, pirosra sült tepertő.

Nagyon éhes volt a kisdiák s a csábításnak nem tudva ellenállni, megette a két tepertőt.

Hazatérve Harsányi, mielőtt leült volna az asztalhoz ebédelni, végignézte az ételhordót s amint meglátja *a* kását tepertő nélkül, rákiált a mendurra:

— Ubi est tepertő? (Hol van a tepertő? Abban az időben a diákok latin szavakat kevertek a beszédjükbe.)

A mendur nagy kínnal, félig síró hangon elkezdi latinosan a mondókáját:

— Templum-köz jövávit, magnus szél mind fenekére kavarávit.

(Sulyok János közlése, Büdszentmlhály.)

*

A jogászoknak a teológusokkal szemben tanúsított fölényeskedő és csipkelődő viselkedését jellemzi a következő eset.

Nagy Péter elsőéves jogász az 1879. iskolai év kezdetén meglátogatta *Bartha* Béla* barátját, akit több, előtte még ismeretlen joghallgató meg egy teológus társaságában talált. A bemutatást Bartha

* *Bartha* Béla egyházpolitikai és jogi szakíró (1861—1914) jogi tanulmányait Sárospatakon és a budapesti egyetemen végezte. 1887 ben az eperjesi jogakadémia tanárává vá'asztották, majd 1891 ben a sárospataki, 1895 ben pedig a debreceni jogakadémia tanára lett, ahonnan a se'mecbánvai bányászati főisko'a tanárává nevezték ki 1905 ben. Több munkát írt s alapítója és felelős szerkesztője volt az „örálló“ c. protestáns lapnak. *A szerk.*

közvetítette, aki a közéjük tévedt teológust ekként mutatta be Nagy Péternek:

— Ez pedig N. N., követem alásan, teológus.

(Bényey Gyula közlése, Debrecen.)

*

A mi időnkben sorshúzás útján állapíttatott meg, hogy milyen sorrendben álljunk a vizsgálóbizottság elé. Akkoriban a teológusok száma már kezdett megfogyatkozni. Az első évben 26-an voltunk, negyedévre 12-en maradtunk. Nem mondhatnám, hogy színe-java a fiatalságnak. Huszonhat érettségi bizonyítvány közül csak egy volt kitűnő. De a negyedévre már 3—4 ember feltörtetett a kitűnő rangosztályba. Nem annyira a tudományszomj volt az ösztöke, mint a legáció. A legációt ugyanis osztályonként választják. Legelői választanak a kitűnőek, azután a dicséretesek s végül az elégségesek. Nagy különbség van osztályonként is, ha valakit a sorshúzás az első vagy utolsó helyre oszt, de a legnagyobb a negyedéveseknél van. Itt az első háromnak 200—220 koronás legáció jutott, az utoljának már csak 70—75 koronás. Bizony, ezért a 600 koronáért érdemes volt megerőltetni az embernek magát!

Sok meg is tette. De nincs is ám semmiféle pályán annyi magoló fráter, mint a teológián. Ma éppúgy, mint azelőtt. Köztünk is akadt s a kitűnők közé vergődött fel. Kora tavasztól, a vizsgáig a reggeli négy óra már az iskolakertben vagy a várkertben, a régi vár bástyafala mellett találta. Itt sokunknak megvolt a maga törvényes helye, amelyet más el nem foglalt. Ilyen hely volt az óbástya mentén az ülőpadokon vagy a százados fák árnyékában. A tanulási helyhez foglalás útján jutottunk. Aki tavaszkor a legelső volt egy ilyen helyen, ahhoz való jogában senki sem háborgatta és azt vizsgáig megtartotta. A következő évben, hasonló módon, újból kezdetét vette a jogszerzés.

Vizsgák közeledtével ugyancsak hangos volt a Rákóczink várkertje.

Egy jó cimborámmal egymás közelében tanultunk. Ő négyórás volt, én hét, ő egésznapos, én félnapos. Mely talányszerű kifejezések alatt a tanulási időket kell érteni.

A sorshúzás is egymás mellé vetett bennünket. Ott is ö előzött meg. Egyesével mentünk be a főiskola imatermébe vizsgára. Mi. soronlevők ott szorongtunk az ajtóban, hallgatódzva és erősen drukkolva. Mikor aztán kijött a vizsgáló: nincs az a híres ember, akit a riporterek olyan vehemenciával rohannának meg egy in terv ju ért, mint ahogy mi rohantunk a derült vagy szomorkodó kandidátushoz s egy perc alatt százféle kérdést is intéztünk hozzá.

Az én Berti barátom is elcsigázva, magából kikelt arccal csak annyit mondott: „Egyháztörténetből megbuktam!“

A mennykőcsapás sem csinál nagyobb riadalmat, mint ez a pár szó. ö, aki tavasz óta naponként 12—14 órát tanult, megbukott.

Mi lesz azokkal, akik találomra imitt-amott tanultak meg egy-egy kérdést s a szerencse istenaszszonyába bizakodva vágtak neki a vizsgának[1]?!...

Mindez a kérdés ott nyüzsgött körülöttünk a levegőben. Bámultunk a Berci sápadt, verejtéktől gyöngyöző arcába. A következő vizsgázó én voltam. Izgatottan kérdeztem tőle:

— Hányadik kérdést adták fel?

— Az utolsó előttit.

Mintha csak főbe kólintották volna, úgy hatott rám ez a válasz, mert a 735 oldalas egyháztörténetből kijegyzett paragrafusok közül a két utolsót nem is adta elő a mi kis *Warga* Lajos* professzorunk.

* *Warga* Lajos teológiai tanár (1835—1890) 1842 őszén Kolozsváron kezdte el a tanulmányait. A szabadságharc alatt azonban megszakítá azt s kereskedő lett, öt év múlva azután

Lázas sietséggel kerestem ki az utolsó kérdést, mely a misszió-ügyeket tárgyalta, mert arra gondoltam, hátha nekem ezt a kérdést adják fel.

Lehetett nehány percnyi időm. Gyorsan átlapoztam a missziói-dolgokat, tizennégy sűrű oldalt.

Alig értem a végére, beszólítottak. Mikor a vizsgáló-bizottság előtt megállottám, akkor már olyan nyugodt voltam, mintha minden fajta baleset ellen be lettem volna biztosítva.

Csak akkor dobbant nagyot a szívem, mikor az egyháztörténet következett. Mintha a halálharang kondulását hallottam volna magam felett, mikor *Warga* Lajos tanár az ő vontatott, éneklő hangján azt mondotta:

— Beszéljen, kérem, a misszió-ügyről!

Az a tudat, hogy az előző tantárgyakból pompásan feleltem, vakmerő bátorságra ragadott. Elkezdtem beszélni a misszió-ügyről. Beszéltem folyton, megakadás nélkül, majdnem egy negyedóráig, mire a vizsgáló bizottság tagjai kórusban zengték: „Elég volt! Nagyszerű![44]

ők ugyanis azt hitték, hogy óriási az emlékezőtehetségem, holott egész feleletem a vakmerő szemtelenségnek páratlan példája volt. Ugyanis ahány nagyobb város van, azt mind megraktam misszió-telepekkel. Elmondtam, hogy mennyi azoknak a bevétele, mennyi a forgalma, hány külmissziónáriust alkalmaznak. mennyi a megtérítettek száma, hány templomot. iskolát építettek fel stb. Ugyanígy bántam el a bibliai-társulatokkal is. Az alapítványoknál, a missziói-bevételeknél csak úgy dobálództam a milliókkal. Nem kerekszámban beszéltem, sőt az egyes forintok után még a krajcárokról is referáltam. Persze csúnya szemfényvesztés volt az egész. Alapítót, misz-

folytatta tanulmányait s a teológiai tanfolyamot is Kolozsváron hallgatta, mely után a berlini, majd a zürichi egyetemekre iratkozott be. 1868-tól kezdve teológiai tanár volt Patakon s egyháztörténelmet adott elő. Több munkája jelent meg. *A szerk.*

sziót és milliókat mind rögtönözve gyártottam.

Mikor a vizsgáról kijöttem, utánam jött Warga tanár úr is. Alig léptük át a küszöböt, rögtön hozzámfordult, a kabátom gombját megfogva így szólt:

— Ugyan, kérem, Hézser úr, kinek az egyháztörténetéből készült a vizsgára?

Egy pár szót hebegtem s aztán őszintén elmondtam a dolgok állását.

Fényes szemüvege alatt mosolygóra állott máskor komoly szeme, amikor így szólt:

— Szívesen gratulálok, tiszteletes úr! Olyan nagy biztonsággal és határozottsággal adta elő azokat a dolgokat, hogy bár láttam, hogy felsorolt adatai nem helyesek, de arra is gondoltam, hátha én tévedek és az ön adatai a helyesek. Lehettek önnek jobb és újabb forrásai, mint nekem. Ezért nem szóltam.

(néhai Hézser Emil közlése.)

*

Az a végtelen jóság, amelyet néhai *Kun* Bertalan* ref. püspök mindenkivel szemben tanúsított, igen sokszor kifejezést nyert azokon a vizsgákon is, amelyeken elnökölt.

Annyira elnéző tudott lenni a vizsgázók gyengeségeivel szemben, hogy mentül kevesebben buktak meg az ő akaratából.

Szívnemességének, jóságos lelkének megnyilatkozásáról köteteket lehetne írni.

Csak két esetet beszélek el, amely a kolerás világban történt, 1873-ban.

* *Kókai Kun* Bertalan (1817—1910) 1836—1839. vo't teológus Patakon. Már teológus korában közölték költeményeit az akkori folyóiratok, a negyvenes évek e'ején pedig színmüveket is írt, melyek azonban csak kéziratban maradtak fenn. 1855 ben je'ent meg az „Egyházi szónoklattal![11] című munkáia, me'vet több egyházi beszéde és imája követett. 1866 ban választották meg püspökké s az volt egészen haláláig, 1910-ig. *A szerk.*

A kápláni és papi vizsgákat a szokott időnél korábban kezdték meg. Minthogy a vizsgára jelentkezőknek kevesebb idejük volt a tanulásra, mint máskor, a cenzorok rendkívül elnézők voltak a vizsgázók iránt.

Egy daliás termetű, nagyon szép káplán erre a kérdésre, hogy „mit nevezünk apokrif-iratoknak," azt a választ adta, hogy az „apostolok írásait."

Nagy mozgolódás támadt s úgy látszott, hogy ez a felelet a daliás káplán sorsát eldöntötte.

A papjelölt eltávozása után *a* vizsgáló-bizottság tanácskozása közben *Mitrovics* Gyula így szólalt fel:

— Csak engedjék át az urak, hiszen nemcsak Ujhelybe, hanem Hotykára is kell pap. Hotykára pedig untig elég annyi tudomány, amennyivel Gy. úr rendelkezik.

Erre az öreg püspök szelíd mosolygással jegyezte meg:

- - Ha asszonyokon állana a pap-választás, hamarabb megválasztanák Gy. urat Ujhelybe, sőt Budapestre is, mint engem vagy — a tanár urat.

A tanácskozás eredménye ezek után a diploma kiadása lett.

Következő vizsgázó a püspök úr káplánja volt.

A cenzor és tanár urak oly egyszerű kérdéseket tettek fel, amelyekre könnyű volt megfelelni. A vizsgázó azonban igen keveset tudott.

Mikor azután a vizsga után az imateremből eltávozott, mély csend és némaság honolt a szentatyák között. *Mitrovics* Gyula tanárnak legsürgősebb dolga volt az imaterem ablakain kitekinteni. *Warga* Lajos tanár urat a szemüvege tisztítása egészen elfoglalta. *Nagy* Gusztáv tanár szokott, kedves mosolyával engedőimet kért, hogy néhány percre eltávozhassék. *Prágay* L. esperes az imaterem menynyezetét tanulmányozta. *Ragályi* György főiskolai gondnok úr látszólag abban mesterkedett, hogv megszámolja a püspök úr hosszú tógájának a gombjait.

Csak a püspök úr maradt nyugodt, ő törte meg a kínos csendet ilyen szavakkal:

— Igaz, hogy a káplánom nem sokat tudott. De gondolják meg az urak, hogy már hetek óta reggeltől késő estig folyton temeti a kolerás halottakat. Az étkezésre is alig van ideje, nem hogy a tanulásra. Ám rendelkezik azzal, ami református papnál fődolog, a kitűnő ékesszólással.

Majd mosolyogva így végezte beszédét:

— Engem is csak azért tűrtek meg a miskolci atyafiak, hogy ő az én káplánom, mert szívesebben hallgatják őt, mint engem, meg bizonyára valamenynyiünket.

Mind a két esetben az ősz püspök nemcsak jószívű embernek, hanem prófétának is bizonyult, mert az előbbi vizsgázót a legnagyobb javadalmú magyar eklézsiák egyike választotta meg papjául. Az utóbbi pedig kevéssel ezután a miskolciak kedvenc papjává lett.

(nékai llézser Emil közlése.)

*

Híres-neves ember volt *Mezőssy* László földbirtokos, egykori pataki diák, Szabolcs és Zemplén vármegyéknek s az egyházkerületi és egyházmegyei gyűléseknek egyik híres szónoka. Érzelmeire nézve a legigazibb demokrata, a két vármegye minden szülöttének pedig — Laci bácsija. Még a rektor fiának is szabad volt őt meglacibácsizni abban az időben, mikor még a félig-meddig iskolázott, hétszilvafás nemes úrnak is „tekintetes** titulus dukált — a paptól. kántortól is. Garasosságig takarékos, de nagylelkű adakozó is volt egyszerre. Páratlan humorát, sziporkázó szellemét mindenütt szívesen hallgatták. Bejáratos volt hazánk jeles íróihoz, így *Jókai* Mórhoz is, akinek munkáihoz igen sok anyagot szolgáltatott. Így a tőle hallott s mulatságairól híres *Ibrányi* Feriről formálta Jókai a Kárpáthy János

alakját a *Magyar Nábob-ban.* Politikai képzettsége is európai színvonalú volt, csakhogy nem mozdult ki vele a pátriájából soha.

Mezössy Lászlónak két nagy szőlője volt Tolcsván, hatalmas pincével.

Egy alkalommal néhány diáktársammal együtt meghívott magához szüretre. Ott volt a többek között *Wittstock* Oszkár, a nagydisznód! (Szeben vármegye) pap fia is, akit magyar szóra Patakra adott az apja *Szánthó* Gyula jogtanárhoz.

Laci bácsi nagyon megkedvelte ezt a szász fiút. Már a pincézés elején így szólt hozzá:

— No, német, tudsz-e már magyarul?

— Tudom, kicsit, — felelte Oszkár.

— No, még nem sokat, ahogy látom, — ellenkezett Laci bácsi.

— Minden magyar szó tudom!

— De csak kicsit, — tréfálkozott az öreg úr.

Wittstock, persze, erősködött, hogy ő már mindent tud.

— Jól van, fiam, megengedem, hogy mindent tudsz, ha ki tudod ejteni ezt az egyetlenegy mondatot: „gyere Gyuri, gyújts gyertyát!“ De vigyázz, mert olyan német még nem került filém, aki ki tudta volna ejteni a „gy“ betűt!

Oszkár nyomban belefogott:

— Tyere Tyuri, tyuccs tyertyát!

Mi a hasunkat fogtuk neveltünkben. Laci bácsi pedig az egész pincézés alatt minden pohár bort ezzel kínált fel Oszkárnak:

— No, előbb mondd ki: „gyere Gyuri, gyújts gyertyát!“

Oszkár minél inkább felöntött, annál buzgóbban kínlódott, de a sok „gy“ betűbe mindig beletört a bicskája. Végre is nevetve fakadt ki:

— Fene meketye, kutya matyar !

Érsek Elek barátom dühösen ripakodott rá a németre:

— Mit mondtál?

De Laci bácsi sietett kimenteni Oszkár elszólását:

— Nem hallottad? Még a „magyar“-t is „ty“-vel mondta!

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

Lúczi Szabó-ékkal* együtt tanult *Csillik* Balázs is. Jóképű, jókedélyű öreg diák. A negyedik év után azonban visszamaradt még egy fél évre, önkéntes-teológusnak, hogy a megüresedésben lévő tiszanánai rektóriát megkaphassa, mert az többet ért akkor két papságnál is. *Czinke* István szénior, a későbbi neves rimaszombati ref. püspök, adott neki ezen idő alatt lakást.

Bejártak a széniorhoz a tanárok is. Egyszer *Mitrovics* Gyula épp akkor nyitott Csillikre ajtót, amikor az levetközötten még a nadrágját varrogatta.

— Mit csinál, Csillik úr? — kérdi Mitrovics mosolyogva.

— Az ócska fészket megigazgatom, — felelte Csillik rendületlen nyugalommal, idézve Tompa Mihálynak „A gólyához[11] című híres költeményéből.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

*

Ott sárgult az özv. X-né háza a sarkon. Tanárok és diákok kvártélyoztak nála.

Mint afféle özvegy asszony, szerfelett zsugori hírében állt. Hírhedtek voltak különösen a szőlőszüretjei. Oda mindig diákokat hívott meg, mert azok megelégedtek egy kis szőlővel. Amint tehát kiértek a szőlőhegyre, menten jóltartotta az

* *Lúczi Szabó* Imre szellemes és közszeretetben álló diák volt Patakon. Róla sok, kedves emlék maradt fenn. L. az I. kötetet. *A szerk.*

éhes fiúkat — aludttejjel. Arra persze nem igen ízlett a szőlő s így az öreg ténsasszonynak igen olcsó munkásai kerülköztek.

Abban az évben rakva voltak a szilvafák. Minden diák sóvárogva kukucskált be a kerítéseken a hamvaskék gyönyörűségekre. De hát még, akinek künn a hegyaljban, a gyepük környékén akadt dolga! Ott töredeztek csak a feltámogatott ágak!

Kovács Károly, *Vinczellér* Lajos és *Szucsányi* János laktak X-néné́l. Beállítanak egy nap hozzánk.

— Fiúk, ki akar szilvával jóllakni? — kezdte a fennhéjázó Szucsányi, — mert X-né szombat délutánra szívesen lát benneteket egy kis — szilvauzsonnára.

— Oda már én is veletek tartok, — szólt bele mohón a mi kamaránkban tartózkodó K. Andris, a „nagyétű“ is.

— Csakhogy szedni kell ám ott a kosarakba is hé, nemcsak a pucorba!

— No, majd meglátod, hogy *mennyit szedek én!*

Amint a jelzett napon kiérünk a gyepühöz, azt mondja a tekintetes asszony tótosan:

— No, fiúkák, felmászni fára és szedni szilva sok. De én csak víg fiúkákat szeretek, azért fán fütyülni vagy dalolni mindig. Majd, ha haza menni, minden fiúka visz zsebibe szilva.

Egyszeribe a fán termettünk valahányan. De persze, első dolgunk volt a szánkat teletömni.

Az öreg tekintetes asszony kommandérozott alulról:

— Fütyülni, dalolni fiúkák, mert én csak víg fiúkákat szeretek!

Mi szerényebbek, amennyire a szilvaéhségünk engedte, szót is fogadtunk.

De különben is az öreg tekintetes asszony vércseszemeit mind rajtunk legeltette. S így, ha szedés közben meg is akarta rövidíteni valamelyikünk egy-egy

szájba dobott szilvaszemmel, már névszerint megszólította a tilalomtörőt:

— Kosárba szedni fiúka, János, nem szádba. Majd végén szedhettek zsebekbe.

K. Andrisnak azonban beszélhetett. Különben a nevét sem tudta, mert K. most volt ott először. Csak úgy névtelenül riogatta hát:

— Idegen fiúka, mit csinálja mindig? Csak habzsolja szilva, még zsebekbe is rakja. Micsoda zsebek van maga? Már száz marék is bele gyömöszölte, még se tele!

K. felől — akárcsak a fával zsémbelt volna. Mikor pedig már megunta a sok szót hallgatni, egy szilvaszemmel belecélzott az öreg asszony szájába. Rémülten sikkantotta el az magát:

— Jujj! kutyateremtette lencsés!* Épp a számba dobta szilva!

Már hiába, a diákot úgy alkotta teremtője, hogy tisztelet ide, tisztelet oda, de ekkora bolondság láttára, majd mind leesett a fáról, úgy rájött a nevethetnékje. Persze, erre még éktelenebb dühbe jött az öreg matróna s ráripakodott K.-ra:

— Fiúka, leszállni fáról! Takarodni haza!

— Akkor mi is vele tartunk! — kiáltottuk egyetértőén.

És így akarata ellenére bele kellett nyugodni a fukar néninek, hogy K. végigegye a szilvaszedést.

Elbúcsúztunk végre a tekintetes asszonytól s szabad lett kinek-kinek megrakni a zsebeit, csak K-t tiltotta el a hordóktól:

— Idegen fiúka, haza takarodni! — szólt dühösen K-nak.

Oldalgott is az elfelé magától, még pedig lehetőleg a bokrok közt, nehogy meglássa a néni a zsebeit, mert azok bizony tele voltak már a fán. Hanem mi-

* „Lencsés"-nek csúfolták a diákokat, mert a konviktusban minden héten szombaton lencsét ettek.

csoda zsebek voltak azok! Himbálóztak. Alig tudott lépni velük. Téli kabátban jött az imposztor, annak a zsebeit lelmetszette s így az egész bélés egyetlen nagy zsebbé vált, amelyet aztán telegyömöszölt szilvával.

A malomkő-gyárnál értük utói. Ott letért egy kabalaútra s a kukorieás fedezete alatt leterítette a kabátot s mellé feküdt maga is.

— Megéheztem, „fiúkák!“ Együnk!

S azzal, mit sem törődve gúnyolódásukkal, sztoikus nyugalommal forgatta ki az óriás zsebeket. Volt benne vagy fél vékányi szilva. S elkezdett nyugodtan csemegézni.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

«

Az én időmben, a nyolcvanas évek végén, köztudomású volt Patakon, hogy a Ldbas-familia minden egyes férfi-tagjának hatalmas basszus-hangja van. Ebben az időben két Lábas-fiú járt Patakon, az egyik már teológus volt, a másik még csak hatodik gimnázista. A kisebbik Lábas-fiúnak éppenakkor váltott a hangja s az iskolai év elejétől a karácsonyi vakációig úgy elmélyült, hogy osztálytársai bámulattal csodálták nagybőgőre emlékeztető dörgő hangját.

Amikor a karácsonyi vakáció után ismét összesereglett az ifjúság az Alma Materben, siettek a kis Lábastól megkérdezni barátai, hogy mit szólt a hangjához édesatyja?

A kis Lábasnak megmozdult a nyakán kiálló nagy „ádámcsutkája“[4] s alsó „c“ körül járó hangon válaszolt:

— Nem volt megelégedve az öreg, azt mondta, hogy nagyon gyerekes hangom van.

Elgondolható ebből, hogy milyen hangja lehetett az öreg Lábasnak.

(Dr. Mokcsay Zoltán közlése, Hódmezővásárhely.)

*

1886 őszén, András estéjére nagy diáktársaságot hívott össsze *Szikszay* Bandi III. éves teológus, aki a *Hfeczner-fiúk* nevelője volt s együtt lakott velők a Meezner-házban. Két szép szoba és az ebédlő állt a rendelkezésükre, tehát volt hely elég, meg enni-inni való is, mert Hotykáról három főtt sonkán és egy nagy csomó friss disznóságon kívül jó két vékányi pogácsa és egy akó szamorodni érkezett a nevelő úr névestéjére. Szikszay rokonszeves diák volt, szerepet játszott az akadémiai ifjúság körében s mint protokántor, a kórusban. Tehát mi, kórus- és bandabeliek mind megjelentünk az ő, no meg a kilátásba helyezett *kolláció* (megvendégelés) tiszteletére. Az is természetes, hogy a kolláció ivással kezdődött s társaim ugyancsak jóízűen fogyasztották a finom szamorodnit üres gyomorral is.

Én sohasam tudtam üres gyomorral bort inni s ezért kijelentettem, hogy addig nem iszom, míg a jó szamorodninak ágyat nem vetek a finom eledelekből, mert nekem úgyis mint énekvezérnek, úgyis mint bandavezérnek, legtovább kell józannak maradnom, mert különben nem lesz se ének, se zene. Ha majd eljön az ideje, én is fogok inni.

— Mikor lesz az? — kiált közbe valaki.

— Ez akkor lesz — válaszoltam, — ha már ti az első lelkesedésen túl lesztek ...

— Akkor majd rajta leszek, hogy utolérjelek benneteket. Addig csak koccintok veletek!

— Szóval, ha berúgtunk!..

— Hát, legyen úgy — feleltem.

Általános éljenzés fogadta szavaimat.

Azután megkezdődött az étkezés, mely után a hangulat mindig jobb lett. Mikor egy-két szelet sonka meg kolbász után én is megkívántam a jó szamorodnit, tele pohárral a kezemben föl akartam köszönteni a nap hősét s így kezdtem a mondókámat:

— Elérkezettnek látom az időt, hogy én is igyam a kedves házigazdánk egészségére! ...

— Abcúg! Le vele!... — kiált közbe valaki s tízhúsz torok kiáltja utána:

— Abcúg! Le vele! Nincs itt az ideje! Nincs itt még berúgva senki!

Erre, mindenki fölzúdult, beszélt, kiabált, hadonászott. Annyit megértettem a lármából meg a fenyegetésekből, hogy itt valami félreértés van s szerettem volna eloszlatni. De nem hallgattak meg. Ellenkezőleg megragadtak, fölemeltek a levegőbe s a nékül, hogy egy pillanatra is érte volna lábam a földet, az ebédlőből az udvara vittek, ott letettek s a pitvar ajtaját bezárták, hogy nem tudtam visszamenni. Szikszay ki akarta nyitni a pitvarajtót, hogy beereszszen, de kulccsal bezárta valaki s a kulcs nem volt sehol. Az ebédlő és előszoba ablakain, melyek azudvarra nyíltak, jól láttam a belső kavarodást s első pillanatban arra gondoltam, hogy egyszerűen haza megyek, ha nem eresztenek vissza. De hideg volt s felöltő és kalap nélkül nem indulhattam el. Vártam, hogy majd kinyitják az ajtót s mikor a kulcsot nem tudták előkeríteni, Szikszay kinyitotta az előszoba ablakát s azon mentem vissza. Az egyetértés gyorsan helyreállt, a jó étel-ital megtette a kötelességét, de a kórus és a banda is s hajnalig éltettük Bandi barátunkat a legjobb hangulatban s azután ablakon keresztül eltávoztunk a zeneinstrumokkal együtt, pedig a cimbalom alig fért ki, mert az ajtókulcs még akkorára sem került elő.

(Dr. Forgov Lajos közlése, Budapest.)

Jó egynéhányan Rimaszombatból mentünk Patakra a hetedik osztályba. Míg Bátyiban (Rimaszombat), ahol egy osztályban 10—15-en voltunk, ráértek tanáraink mindenikünkkel egyenként bajlódni és úgy verni belénk a tudományt, addig Pata-

kon a *Zsindely* tanítási módszere nemcsak új, hanem egészen megdöbbentő-hatású volt reánk nézve. Nehezen is tudtunk boldogulni. Különösen *Kathona* Laci (most ügyvéd Rozsnyón) kapta meg sokszor az *„úr“* titulust, amivel Zsindely a gyengénfelelő diákot illette. Ez a megszólítása utóbb már oly megszokottá vált, hogy egyikünknek se tűnt fel különösebben. Több, mint a félosztály *ilyen úr* volt. Laci azonban begyébe vette. Sokáig hallgatott, míg egyszer váratlanúl ezt a kérdést intézte hozzánk, szobatársaihoz:

— Tudjátok-e mi vagyok én?

— Mi a ménkő lehetsz? — mondottuk s nem tudtuk elképzelni a kérdés okát.

— No, csak mégis mit gondoltok?

— Hát tanuló... pataki diák... papfiú (mert az volt)... nagyreményű Kathona László ...

— Egyik se. *Ür* — a Zsindely kegyelméből.

Hanem ez elől a *zsindelyt uraság* elől többedmagával a következő évben mégis elmenekült. Azután jogásznak ismét visszajött, szerepvívő lett, jóízű, kedves, nevettető humorával kedvence minden társaságnak. A Sárospataki Ifjúsági Közlönyben is írogatott *Módi Simi* név alatt humoros novellákat. Volt egy prédikációja is ezzel a fonák textussal: „Vagyon oly, ki adakozik, mindazáltal annálinkább gazdagodik és vagyon oly, aki megtartóztatja magát az adakozástól, de ugyan szűkölködik*[1] (Péld. 11:24.). Könnyekig megnevettetett bennünket, mikor előadta, hogy a falusi hívek milyen kételkedve és fejet rázogatva nézegettek reá a textus felvétele után és hogy nem igen tudta őket a tétel igazsága felől meggyőzni.

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

Az én időmben a komoly szavalatnak előbb a lelkes *Apostol* Bertalan,* azután a harangszavú *Virág* József voltak Patakon elismert mesterei. Közülünk a finomtónusú, mélyérzésű *Demeter* Lajos emelkedett ki. ök voltak az ünnepélyek közkedvelt és sokszor megtapsolt szereplői. A komikus szavalattal többen próbálkoztak s értek el némi sikert, de csak egy tudott már puszta megjelenésével is kacagó jókedvet előidézni. *Érsek* Elek, vagy ahogy neveztük: *Leksi.* Páratlan mimikája és pompás gesztusai csak növelték a hatást. Jóformán minden testrészét akarata szerint tudta mozgatni és alakítgatni: fülét, arcbőrét, homlokát, orrát, szemét. Sokszor a fulladásig megnevettetett ezzel bennünket. „A bajusz"-t, „Jóka ördögé"-t, „Jóczik Jónás futásá"-t folyton tartó kacagás mellett szavalta.

Egy alkalommal *Badácsi* György az exegézis óráján Máté jólismert „locus"-át magyarázta: „Könnyebb a tevének a tűfokán átmenni, hogynem a gazdagnak az Isten országába bejutni*[1] (19: 24.). Leksi a padra húzódva, fejbőrének felhúzásával és füleinek lekonyításával mutatta a teve nehéz átbújását. Az utána ülők kuncogva nevettek, ami Radácsi előtt nem maradt észrevétlenül.

— Ugyan kérem — fakadt ki — ilyen komoly tárgyalás alkalmával mit tudnak nevetni?

— Bocsánatot kérünk, nagy tiszteletű úr! — válaszolt az egyik kollégám — azt nevetjük, hogy Érsek Elek miként szemlélteti a tárgyalt bibliai képet.

Radácsi elmosolyodva nézett rá, de nem volt kiváncsi a szemléltetésére.

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

* Később ref. lelkész (1859—1928). „A nagy francia forradalom okairól" szóló értekezése, melynek kéziratát a főiskola könyvtárában őrzik, a Péczely díjat nyerte. Irt költeményeket. *A szerk.*

A kedves és vidám *Szinyei* Gerzson bácsi, akit minden tanítványa szeretett, a magyar irodalomtörténetet nagy lelkesedéssel és sok tudással adta elő. A katedrán ült mindig, de minden jelentősebb mondatnál föl-fölemelkedett s sokszor úgy szállott le s föl, mint a malomban *a* kenderpuhító bakó. Mikor elkezdte a Bessenyei korát a penzumából ismert mondással, hogy „az a tűz, mely Bécsben föllángolt" stb., szinte kidobta szikár, vékony alakját a lelkesedés a katedrából.

Előadott penzuma éveken keresztül kézről-kézre, nemzedékről-nemzedékre járt s a sok leírás folytán bizony több helyen meg is romlott, főként a rövidítések következtében. Egyik helyen, ahol *Ungvárnémeti Tóth* László és *Terhes* Sámuel irodalmi vitája volt leírva, a penzumban az állott, hogy Ungvárnémeti pompás görög versekkel főzte le Terhest, mire ez héberül írt versekkel felelt ellenfelének, amelyről egy híres rabbi azt mondta, hogy annál különbet Jerémiás *próféta* sem írt. A penzumban azonban rövidítve ez állott *„Jerémiás próf."*. No lett aztán ebből mulatságos félreértés!

Tar György, különben szorgalmas osztálytársunk felelt a kollokviumon. Betanulta pompásan és fújta a leckét, de így:

— Terhes Sámuel héberverseire azt mondta egy híres rabbi, hogy annál különbet még *Jerémiás gróf* sem írt.

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

Balta György, pajzán élcek gyártója, jókedvű, aranyos-humorú pataki diák, később bejei, majd berzétei és utóbb simonii lelkész (Gömör), a korán elhúnyt kiváló pataki tanárnak, dr. *Batta* Istvánnak édesapja, az akkor még fiatal, de máris nagy tekintélyű tanárnál, *Mitrovics* Gyulánál lakott teológus korában másod-, vagy harmadmagával. Néha azonban a

kedvelt, eleveneszű diákhoz sokan ellátogattak teológus társai közül pipázgatni, diskurálni, olykor kártyázni és néha iddogálni is (nevezetesebb alkalmak idején). Élvezték sziporkázó ötleteit. Egyszer, egy decemberi ködös nap délutánján valami nagyobb muri volt nála s a még kissé zavaros, szürkeszínü, de zamatos új bor mellett a jókedv magasra hágott s megfeledkezve Mitrovicsról, hangos ricsajban és nótázásban tört ki a társaság. Már estére járt az idő. Egyszer csak nyílik az ajtó és a hangos társaság elképedve látja belépni Mitrovicsot. Mindnyájan megszeppentek, hogy mi lesz most? ... *A* félelmetes csendben megszólal Mitrovics csöndes, vontatott hangon s ironikusan mosolyogva:

— Kívül sűrű köd; bent sűrű pipafüst, akár a köd, még a boruk is — amint látom — olyan színű, mint a köd! És ebben a *csupaködben* az urak a legtökéletesebb *illuminációra* való hangulatban mulatoznak ...

Gyorsan előugrik erre Batta, hirtelen teletölt borral egy üres poharat s e szavakkal viszi Mitrovicshoz:

— Parancsoljon, nagytiszteletű úr, ebből a ködből egy lehelletet.

— Köszönöm, *árandás úr* (így hívta Mitrovics tréfásan akkori lakóit) s azt kívánom bölcs Salamonnal szólva: „Vigyázzanak, hogy a sok köd se elméjüket, se szívüket meg ne nehezítse!“

(S. Szabó Józstef közléie, Cegléd.)

*

Valami nagygyűlés volt Patakon. Igazgatótanácsi vagy egyházkerületi. Elég az hozzá, hogy az ott lévő esperesek közül néhányan benéztek a konviktusba, mikor a második csapat* ebédelt. *Mészá-*

* A konviktusban az étkezés három csapatban történt. Az első csapat, amelybe főleg az alsóbb osztályú gimnázisták tartoztak, 11 órakor ebédelt, a második, a felsőbb gimnázisták és aka-

ros József (általában Lázárnak hivtuk), az akkori „brugókirály“ (kenyérkiosztó) szokta mondani az elő- és utóimádságot. Ügy gondolta, hogy ilyen díszes vendégek jelenlétében nem elég a megszokott imaformát (Uram Jézus légy vendégünk, áldd meg, amit adtál nékünk. Ámen!) mondani, hanem valami mást, hosszabbat és szebbet kell. Míg a tálakat lerakták, ki is fundált magában valamit, de, mikor elmondásra került a sor, a nagy megilletődés miatt alaposan összetörte. Már csak az utolsó mondatára emlékszem:

... „hogy ezáltal (t. i. az eledel által) lelkünk tápláltassék, testünk pedig mindörökké dicsőíttessék. Ámen.“

A nemcsak neve szerint és testileg, hanem lelkileg is egyaránt nagy, gömöri esperes, *Nagy* Pál, a mosolygó csendben meglepetve fordult Lázárhoz:

— Komolyan mondta ezt, édes öcsém!?

Az iruló-piruló, de ritka eleveneszű diák szégyenkezve választolt:

— Komolyan, de nem okosan.

A talpraesett válasz annyira tetszett Nagy Pálnak, hogy Mészárost Gömörbe vitte káplánnak, ott lett rendes pap is. Onnan azután később Barsba került, végül pedig Nyitrában a fényes negyedi egyháznak lett a lelkésze.

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

Zarándi Bertalan, a hittudományok szorgalmas és jeles hallgatója egyidőben özv. Patonainé házában lakott, amely házat a pataki diákság „Kastély“ néven tisztelt. (Pataki diákkoromban különben magam is ott vevék szállást.) Zarándi barátunknak

démisták egy részének a csapatja 12 órakor, a harmadik pedig, amely főleg akadémistákból, (jogászok, teológusok) állt 1 órakor. A vacsorázás szintén három csapatban s ugyanolyan beosztásban történt, mint az ebédelés, este fél 7, 7 és fél 8 órakor. *A sze.rk.*

tudvalévően egyebek közt az a tulajdonsága is meg volt, hogy a dohányzást felette kedveié. Volt is ehhez való készsége, egy hosszúszárú, nagy cserépedény, mánhogy pipa, szortyogós és kozmával ékes. Táplálá pedig ezen jószágot olyan takarmánnyal avagy dohánytermékkel, amit is három krajcárokért mértek akoriban a trafikosok. Nem lehetett valami iajin, de Berti meg volt vele elégedve; pap korára se kívánt fájinabbat.

Persze a pipa Bertinek mindig a foga közt lógott. Ha ült, ha sétált, ha tanult, ha blattozott. így ha az ablak mellé telepedett is olvasni vagy tanulni, akkor is orra alatt ékeskedett a jeles szerszám, csakhogy ilyenkor a másik, a cserépremekkel ellátott végét kilógatá az ablakon az utcára. Oda nyílt ugyanis a szobája ablaka. Ott füstölgött a pipa magában ég és föld között, hol haragosan, hol mélán; ahogy Berti a szuszt adta hozzá.

Természetes, hogy ez a jelenség nem maradt észrevétlen, hamar szemet szúrt a kollégáknak, hiszen a vak is láthatta. Hozzá olyan nevezetesnek találták az ügyet, hogy a Kollégium egyik poétája takaros rigmust kanyarított róla, amelynek első négy sora ekképen zengett:

Az öreg „Kastély“-nak egyik ablakában
Egy nagy kozmás pipa füstölög magában.
Füstölög magában, hej, de nem magától,
Mert Záránál szíjjá gőzerővel hátul...

(Dr. Ilarangodi Nagy András közlése, Tiszalic.)

•

Az idők forgása pedig egyszercsak elhozta azt a napot is, amelyet *Zarándi* Berti huszadik születési napjaként jegyzett fel a diáktörténelem. A „Kutyakaparó“ vendéglő barátságos termében, szűk baráti körben finom kolbász és bor mellett ünnepeltük ZarAndit. De nemcsak a test kapta meg a magáét! Gon-

doskodtunk lelki táplálékról is, amely vers formájában így lelkendezett az ünnepelt felé:

Miért fütyül a Bogyay-malom?
Miért ordít a Derda szamara?*

Eső lesz tán? S figyelmeztet arra?...
Nem lesz eső! Hogy is lenne mára,
Zarándinak jubileumára.

Ma húsz éve, mint fénylő meteor,
Tűntél fel a ringó bölcső alján...

így kezdődött a vers s folytatódott hosszan, komoran és vígan, a helyzethez és állapothoz illően, csak az a kár, hogy az egészet nem jegyeztem fel.

(Dr. Harangodi Hagy András közlése, Tiszalúc.)

*

Földrajzból felelt Pali barátunk. Valami sűrűn lakott kis országról volt szó. Ahogy felel, egyszer egyik kezével önkéntelenül a fejéhez kap s elkezdi a feje búbját vakarni, miközben éppen ezeket mondja:

— Ez pedig népes kis tartomány ...

Az osztályból egyszerre tört ki a kacagás; mindenki észrevette, látta a helyzet humoros voltát, csak felelő Pál társunk, igen tisztelt pajtásunk bámult ér telmetlenül, hogy mit kacagnak ezek?! Ügy kellett fevilágosítani. De persze, akkor aztán ő is kacagott.

(Dr. Harangodi Nagy András közlése, Tiszalúc.)

•

A csordás minden reggel hösszas tülkölésével zavarta föl a Kis-utca (később Szemere-utca) lakóit s különösen a későn lefekvő diákokat bosszantotta

* A diákok hordárja volt. *A szerk.*

a kellemetlen ébresztő. *Csendes* Józsi diáktársunk föltette magában, hogy ezt a hajnali álomzavarást megszünteti. Egy este tehát megleste a csordást, mikor a teheneket hajtotta haza s így szólt hozzá:

— Nézd, én ebben a szobában lakom és szeretnék minden nap hajnalban pontosan fölkelni. Ha minden reggel megfúvod az ablak alatt a kürtöt, egy hatost kapsz, mely az ablakban lesz kitéve. Ha nem lesz ott a hatos, nem tartozol kürtölni.

A csordás persze örömmel állt rá az alkura s másnap reggel megtalálva a hatost az ablakban, lelkiismeretesen elfújta kürtjén a kívánt ébresztőt.

A következő napokon azonban nem találta ott az ígért hatost, de nem is fújta meg a kürtjét a Kis-utcában, sőt még a táját is elkerülte a Csendes Józsiék lakásának, nehogy őket *ingyen* fölébressze.

(legidősebb Sasi Szabó József közlése, Sárospatak.)

*

Közismert pataki diák volt *Korpa* János, akiről igen sok diákanekdota maradt fenn, ö róla állítják többek közt azt is, hogy sohasem ment haza vakációra. hanem mindig Patakon maradt s sokszor egyedül őrizte a Kollégiumot. Ugyancsak neki tulajdonítják a következő verssorokat is:

Őszül az idő, — pusztul a tájék, —
Most szüretelnek otthon apámék.
Én pedig itt a Kollégiumban,
Rágom a brúgót szörnyű kínomban.*

(Trócsányi László közlése, Pozsony.)

*

Felsőgimnázistkoromban kedves szokásunk vpét az órák közötti dalolás. Nagy kedvvel űztük

* „Brúgó“-nak hívták a kb. két kilogrammos konviktusi kenyeret, melyet a diák három napra kapott. *A szerk.*

ezt különösen tavasz idején, amikor az ifjú lelkek is tele voltak örömmel és lelkesedéssel. Amikor a bajoros már végig ment csengőjével a folyosón és mindenkinek be kellett menni az osztályba, rázendítettünk egy-egy szép hallgató nótára. *Somody* Jancsi, *Nagy* Barna, *Nagy* Elek vitték a prímet, mi többiek pedig halkan kísértük őket. Ilyenkor addig nem jött be a tanárunk, amíg a nótát be nem fejeztük. Különösen szerettünk a magyar órák előtt dalolni. *Kovácsy* Sándor tanár úr arcáról leolvastuk a csendes belső örömöt s az egész órán át ünnepélyes hangulat vonult végig.

(Trócsányi László közlése, Pozsony.)

*

Szinyei Gerzson tanár egyik fia, néhai *Szinyei* Béla máv. titkár, joghallgató korában vígkedélyű fiú volt. A vizsgákkal nem nagyon sietett s így az ú. n. ősjogászok csoportjába tartozott. Mikor végre mégis sikerült az államvizsgát megszereznie, örömében nagyot mulatott. Hajnalban éjjeli zenét adott több hölgyismerősének s a bandával reggel felé a Kollégium kapujához érkezett. És itt így tűnődött magában: a főiskolát azért hívják Alma Maternek, mert a diákok édesanyja és így ő nevelt fel engem is. Szerenádot adok tehát a tiszteletére.

Megparancsolta hát a bandának, hogy húzza el ezt a nótát: „Édes anyám is volt nékem“. És Jónás Jancsi bandája az iskola kapujában rázendített a kívánt nótára, melyet azután még több szebbnélszebb nóta követett. Ezután, mint aki jól végezte *a* dolgát, tisztelettel teljesen megemelte a kalapját s „kezeit csókolom édesanyám“ köszönéssel tovább ballagot a bandával.

(Dr. Haury József közlése, Budapest.)

*

Zsoldos Benőnek, a Kollégium nagynevű klaszszika-filológia-tanárának hasonnevű fia, aki jelenleg a budapesti kir. ítélőtábla bírája és író, — progimnázista és első gimnázista korában dédelgetett kedvence volt a felső-gimnazistáknak; az V—VIII. osztály diákjainak. Amikor csak szerét ejthették, óraközökben elcsípték a kis szőke, sápadtarcú, félénk fiúcskát és diadallal vitték be a maguk osztályába. A kis Zsoldos Béni ugyanis arról volt akkoriban nevezetes, hogy pompásan el tudta nekik szavalni betéve a „ho-hé-to“-t meg a görög ábécét, eme szavalásra kiválóan alkalmas elmeműveket. Az osztályban aztán egy-egy markosabb diák ölbe kapta a szerénykedő legénykét, szépen felhelyezte a katedra tetejére, ahol aztán az imént még oly félénk nebuló nagy bátran elszavalta a „ho-hé-to“-t vagy esetleg m indakettőt.

Most jött aztán a honorárium: — a gombgyüjtés. Akkorában a kisdiákok között nagy divatját járta az úgynevezett gombozás és a kis Béniről tudták, hogy nagy kedvteléssel űzi ezt a sportot, azaz a játékot. Egy-egy élelmesebb és fürgébb diák kapta a kalapját — és ebben legtöbbször a jó *Nemes* Abszi, a tokaji járásbíróság mostani derék elnöke járt elől jó példával — s tányérozni kezdett a katedrát sűrűn körülálló hallgatóság között. És a diákok buzgón adakoztak. Hullott a kalapba a sok gomb és bizony nem egyszer volt rá eset, hogy egy-egy sikerültebb szereplése után alig maradt felesleges gomb a hálás diákok nadrágjain.

Egyszer a kis Béni édesatyja, aki igen érzékeny volt mindennemű rendzavarás iránt, éppen akkor toppant be a tanterembe a görög óra megtartása végett (akkor görögöt is tanított), mikor a legényke javában szavalta a katedra tetején a kapandó gombok reményében a „ho-hé-to“ érzelemdús részleteit. Egy pillanatra visszahőkölt az ajtóban eme nagyszabású rendzavarás láttára s

már a félelmetes somfabot is vészjóslóan megmozdult a kezében.

De a jóságos professzor hamar átlátta a helyzetet. Kissé elmosolyodott, állva maradt az ajtónál, nem szólt semmit, hanem szépen megvárta, amíg a diákok csendesen kivezetik kis fiát a teremből s csak amikor ez már megtörtént, akkor ment a katedrához és hozzákezdett a névsorolvasáshoz ...

Aznap otthon az ebéd alatt csak annyit jegyzett meg erre az epizódra az ő csendes humorával, hogy most látja csak igazán, milyen komolyan konkurrál vele az ő fia a görög tudományokban ...

Hanem a gombgyüjtést, mint a nyerészkedési hajlamokat növelő, tehát a jó erkölcsökbe ütköző dolgot, egyszersmindenkorra betiltotta...

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

Egyik kis tanítványomat, akiről tudtam, hogy igen-igen szegény, egyszer egyik színi előadáson láttam. Mivel tudtam, hogy nem igen telhetik neki ilyen luxuskiadásra, megkérdeztem tőle, hogyan tudott pénzre szert tenni, hogy színházi jegyhez jusson. A világ legtermészetesebb hangján felelte:

— Tanár úr, kérem, én „rohamjeggyel“ jöttem be.

Nem értettem a dolgot, mivel ezt a fajta színházi-jegyet nem ismertem s csak később tudtam meg egyik kollégámtól, hogy ezzel a diákmüszóval azt a fogást jelölik, hogy nagy csoport diák torlódik össze a színház ajtaja előtt s míg egy-kettő a jegy megváltásával leköti a jegyárusítót, azalatt a nagy tömeg benyomul az előadásra jegy nélkül, illetőleg, ahogy ők mondják, „rohamjeggyel”.

(Domby László közlése, Miskolc.)

*

Az első gimnáziumban velünk járt egy budapesti gyógyszerész fia is, akinek egy alkalommal a tyúkról kellett felelnie. Fővárosi fiú lévén, nem sok tyúkot látott életében. Megtanulta tehát a könyvből, hogy milyen a tyúk, miért tartják, milyen a kakas stb. *Búza* tanár úr azonban szerette volna tudni, hogy hogyan hívják azt a tyúkállapotot, amikor már nem csirke, de még nem is tyúk, vagyis jérce. Megkérdezte tehát Cs. L. barátunkat, hogy mondaná meg, mire az így válaszolt:

— Tyúk jelölt!

(Dr. Geszthelyi Nagy László közlése, Kecskemét.)

*

Évszázados bujdosás után 1905-ben újból felzendült Sárospatakon a Rákóczi-tárogató. *Süveges* Elek tárogatója megredelésre készült és eszményünkké vált. Mikor megérkezett, mindenki csodákat várt tőle.

Bathó János, a kiváló kuruczeneköltő akkoriban tartotta tanári székfoglalóját Erkel nagy melodrámájával: „A magyar dal“-lal. Ebben szerepe van a tárogatónak is.

A Süveges tárogatója háromnapos se volt s egy héten belül pedig esedékes a hangverseny. Lehet-é ennyi idő alatt ezt a nehéz hangszert megtanulni? Bathó szerint: lehet! Süveges tehát hozzáfogott. Tükör elé állva gyakorolt. És a hangverseny sikerült. A legnehezebb tárogató-toborzó is jól ment, pedig csak füle után játszotta, mert a kotta megtanulás hasonló boszorkányos gyorsasága csak ezután következett.

De nemcsak ebben volt kiváló Süveges. Ha az Írásbeli dolgozat témája magával tudta ragadni, hexameterben írta meg, mint pl. egy vizsgái és egy szilveszteri dolgozatát. *Kovácsy* tanár úr sokszor szidta is érte, hogy miért nem produkál olyan feleleteket is, mint ahogy írni tud. A legnehezebb vers-

formára is példát írt, csak ne kelljen megtanulni, így írta meg az Arany János: Széchenyi Emlékezete c. jambussoros vers mintájára: „Az ébren s holtan álmodó** c. elégiáját, mely az *Erdélyi János Önképzőkör* emlékkönyvébe került.

Egy zivataros, sötét, őszi éjszakán egyet gondolt, kabátot vett és indult valahová. *Szabó* Károly kamarása kérdezte is, hová megy, de nem kapott tőle választ. Félóra múlva visszajött és az óráját mutatta.

— Ezért voltam!

A délutáni tanulás közben ugyanis a temetőben egy bokor alatt felejtette. Mikor eszébe jutott, elhatározta, hogy érte megy, de a sötét és zivataros éjtszaka miatt nem akarta szándékát elárulni, nehogy ijesztgessék. Társat se hívott, nehogy gyávának tartsák.

Ismerte őt minden diák és szerette, de ő is ragaszkodott a pataki diákokhoz s rajongva csüng ma is pataki diákemlékein.

(Sutka Pál közlése, Martintelep.)

*

Sárközy Lajos fogadása méltó a megörökítésre, mert híres fogadás volt.

Közy (csak így hívtuk!) jelenleg korláti lelkész, Abaújban, 1926 július 26-án tartotta menyegzőjét, amikor is legnagyobb fogadását tette a nagyhózsvai pap gyönyörű leányának, Simon Ilonkának.

Fogadások mindig voltak Patakon. Magával hozta ezt a diákvirtus. Pl. *Szívós* Béla fogadásból 100 barackot evett meg s utána 3 óráig úszkált a Bodrogban. Sajnos, beteg is lett tőle s hamarosan meg is halt. Vagy *Porzsolt* Lajos (kit „Róká“-nak hívtunk), húsz tojásból evett rántottét, vagy *Nagy* Lajos, aki harminc himes tojást evett meg egyszerre, vagy *Czeglédy* Elek, húsz krémest, vagy *Pajkos* Lojzi, aki harminc kiflit fogyasztott e] egyfolytában. Ezek a fogadások azonban rövid ideig tartó

erőfeszítések voltak, Sárközy fogadása azonban, *kitartásra* volt alapítva s ezt kívüle senki meg nem cselekedte.

Arra fogadott ugyanis jóval az érettségi előtt, hogy *félévig nem fog se nyiratkozni se borotválkozni.*

E fogadás persze nehéz feladat elé állította Közyt; mert nem gondolt a tanárokra.

így *Ellenei* József tanár ki nem állhatta, ha valaki költői frizurát viselt, ö t. i. kopasz volt. A költői frizurával rendesen együtt szokott járni a magas gallérviselés, amit Ellend még jobban kifogásolt. Neki ugyanis rövid, vastag nyaka volt s így alacsony gallért hordott.

Közy eleinte nem viselt magas gallért, mert az ő ismert hosszú nyakán alacsony volt minden gallér. Mikor azonban a haja elérte már a költői frizura határvonalát, kénytelen volt feltenni egy dupla gallért — kinyitva. így lett ugyanis az erre a célra kivasaltatva!

— Ne hordjon a nyakán mandzsettát, barátom, a haját pedig nyírássá le! — szólt rá Ellend, amint meglátta nagy haját és gallérját.

Közy most taktikázni kezdett s másnap nem vette fel a nyakmanzsettát.

Ellend rá-ránézett s méltányolta a jó igyekezetei. Majd a hajára is rákerül a sor, gondolta. Biztosan nincs pénze szegénynek.

Ellendet tehát ezzel a szimulált engedelmességgel cselezte ki fogadása veszélyei közül.

Csontos Józseftől eleinte nem félt, ö ugyanis csak a keztyüt nem szerette. Mire való az? A haj azonban magától nő, azt ki lehet állni!

De Közynél nőtt a szakáll is, mint a fergeteg s Csontos egy történelmi órán a vértanú Batthyány Lajosra ismert Közyben, amint rajta felejtette tekintetét.

A szabadságharc volt ugyanis előadásának tár-

gya, telve szívfacsaró jelenetekkel egész az aradi vértanúk gyászos tragédiájáig. Lelket lenyűgözően adta elő az ismert takaros, kerekded és szabatos előadásában, kurucos, mogorva távolbanézésével, szokása szerint zsebretett kezekkel. De életében talán először — elakadt, keserűség fojtogatta vaskos mellét.

Kemény nézése vissza tudta tartani a könnyeket, de a szavakat előre parancsolni nem tudta. Kiemelkedett tehát egyik ökle a zsebéből, rácsapott keserű lemondással a katedrára s csak annyit tudott mondani:

— Fiúk, nem lehet azt elmondani!...

De, hogy mégis mondjon még valamit a dicső hősök gyászos végzetéről, hozzátette:

— Az osztrákok ... verje meg az Isten őket!

És aztán soká hallgatott. — Sírtak a lelkek, *az* ifjú keblek és senki sem tudta, hogy Közy miatt, ki úgy nézett ki nagy szakállával, mint — gróf Batthyány Lajos.

Kovácsy Sándor tanárral is számolnia kellett. Nem mintha Kovácsy a külsőségekre sokat adott volna! Tisztaság a fő, a haj és szakai! lehet akármilyen, úgyszintén a nadrág is. Ezért volt az ő nadrágja legbővebb. Meg azért, mert télen meleg, nyáron hűs.

— Pipáztál, Lajos[1]? — kérdezte Közyt felelés közben, mikor már fonni lehetett üstökét.

— Nem szoktam tanár úr, — válaszolta Közy.

Már akkor szabad volt dohányozni, de Kovácsy, mint nemdohányos, nem szívelte a bagószagot.

— Akkor olyan szobában voltál Lajos, ahol pipáznak! A haj és szakáll nagyon magába veszi a bagószagot!

Ez célzás akart lenni, gondolta Közy s fogadása hátralevő idejére olyan kamarásokhoz költözött, akik nem pipáztak.

Így és ehhez hasonlóan kellett végeznie minden professzorral.

Szilágyi Benő tanár is csak nézte és tűrte egy darabig. Nézte, hogy meg lehet-e még ismerni Közyt vagy tán nem is ő az már? Tűrte, mert Közyt egy idő óta kedvelte. Egy lecke alkalmával ugyanis Közy őszintén kirukkolt, hogy nem tud felelni.

— Miért? — kérdi Szilágyi. — Ezt még nekem senki sem mondta ilyen őszintén!

— Nincsen könyvem, tanár úr, — válaszolta Közy.

— Hiszen eddig volt!

— Elázott a Bodrogban. Feldültünk a csónakkal! (És ez igaz is volt!)

— Hát menjen, barátom és igyekezzék megvenni!

Igaz, hogy még három hét múlva is azt mondta Közy, ha felelni hívta Szilágyi, de őszinteségével mégis megnyerte magának Szilágyit. Ezért tűrte tehát vadulni kezdő ábrázatát. De, mikor mégis szóvátette, jóakaratból tette:

— Nincs pénze nyiratkozni?

— Nincs! — válaszolta.

— Itt van egy hatos!

— Kevés az, tanár úr!

— Itt van még egy!

Elfogadta, de másnap is olyan volt, mint előző nap.

— Mi az, Közy? Nincs borbély a faluban? — szólt rá Szilágyi nagy megütközéssel.

— Van, tanár úr!

— Hát akkor miért hozta el megint az üstökét?

Sokáig folyt volna még a kérdés és felelet. Közy győzte lakonizmussal, de valaki végre kifecsegte, hogy fogadásból nem nyiratkozik, még két hétig kell kitartania.

— Akkor vissza a hatosokkal! — kiáltott rá Szilágyi.

— Nincs már meg, tanár úr, — vetette ellen Közy nagy lelkinyugalommal. — De megadom a fogadásból!

És meg is adta, mert a fogadást fényesen megnyerte. *(Süveges Elek közlése, Miskolcz.)*

*

Szuhay Benedeket, a jeles papot és költőt, ki cenzorunk volt, a hatodik osztályvizsgán, nagyon megnevettette a következő eset. *Steinfest* Ödön felelt, ki a névsorban éppen előttem állt. A „Hé ampeíos“ vagyis „a szőlőtőke[11] meséjének fordítása nem ment valami nagyon jól. Ödönnek azonban elég biztos elégségese volt. Feltűnt azonban nekem, hogy a tanár úr szidni kezdi, többek közt e szavakkal:

— Tudtam én, mi lesz ennek a vége... Láttam én már jelest megbukni...

Megijedtem. Hopp, ez nekem szól! Steinfest be fog „lökni“ helyettem, bár magáért tűrhető volna a felelete. A szükség sürgette a beavatkozást, mert *Szinyei* Endre tanár, diáknéven *Tuberó,* rövidlátó volt s így nyilván összetévesztett bennünket. Megszólaltam tehát nagy elszántsággal.

— Nem én felelek, tanár úr, hanem Steinfest! Ne tessék engem szidni!

Szuhay nagyot kacagott, de megértette a helyzetet s csak annyit mondott:

— Kit ne szidjon a tanár úr? Téged vagy Steinfestet?

— Hát, gyere most te, garabonciás! — szólt rám Szinyei, kit akkor láttam először és utoljára nevetni.

Ezzel Steinfestet kirántottam a hínárból, magamért meg helytálltam. De, ha el nem szánom magam a beavatkozásra, az A. Pali sorsára jutok, kit más helyett, jeles tanuló létére egyszer megbuktatott Tuberó. *(Süveges Elek közlése, Miskolc.)*

*

Népszerű alak volt teológus-korunkban *X. Tóni.* Viccek céltáblája. Egyszer egy könyvtári könyv belső táblájan a következő versecskét és kritikáját találtam:

Nem kívánok örök babért,
Ellenben egy tányér babért
Forrón buzog e hő kebel,
Kit a múzsa nagyon kegyel.

X. Tóni.

S alatta a következő kritika:
„Ha Tóni írta, akkor kitűnő.“
(Dr. Trócsányi Dezső közlése, Pápa.)

Diákkoromban az ország politikai helyzete miatt egymást érték a tüntetések Patakon. A chlopy-i hadparancs kiadásának hírére este 7—8 óra tájban az iskola előtt megszólalt *Süveges* Elek trombitája. Hamarosan ott volt minden nagyobb diák. Boldogemlékű *Tóth* Dezső, az akkori közszeretetben álló jogászelnök szónokolt Bécs ellen, mi helyeseltünk s szavainak hatása alatt megindultunk a vár ellen tüntetni. A Szent-negyed felől mentünk s kiabálás és trombitaharsogás közben átugráltunk az alacsony kapun (csak visszajövet láttuk, hogy nem volt kulccsal bezárva, de ott szemben találtuk magunkat *Gruska* plébános úrral, aki egy kocsis kíséretében elibünk jött. Amint megláttuk, megálltunk s öt abcugoltuk a chlopy-i parancsot állítólag sugalmazó öreg herceg helyett, ö hősiesen tűrte a szidalmakat, mi pedig, miután eléggé kikiabáltuk magunkat, hazafelé indultunk. Mikor a katolikus templom mellett mentünk, ott egyszeresük a sötétből elougrott 3—4 csendőr s szuronyt szegezve „ÁUj!“-t kiáltottak ránk. Megálltunk, Tóth Dezső pedig szónokolni kezdett a csendőröknek. Beszéde közben kigombolta a kabátját, mel-

lényét, ingét s odaállt a csendőrőrmester elé és ezt kiáltotta:

— Itt szúrjanak keresztül!

Példáját mindnyájan követtük. Erre a csendőrőrmester vállára vette fegyverét s így szólt:

— Uraim, fiúk, menjenek szépen haza!

És mi az őrmester tapintatos fellépésétől meglepetve, szépen hazamentünk.

(Dr. Trócsányi Dezső közlése, Pápa.)

*

Benkő Béla tanár úr tanította az 1920. évben a nyolcadik osztályt. Szép, napsugaras, tavaszi délelőtt a fizika-teremhen minden ablakot elsötétítettek. Tanárunk be akarta mutatni, hogy milyen színe van a füstnek a prizmán keresztül és anélkül, azonban ehhez szivarra lett volna szüksége.

Egy vállakozó szellemű diáktársam rögtön elszaladt és hozott egy gyűrűs szivart. A tanár úr rágyújt. Egyet-kettőt szippant s a füstöt a kívánt helyre fújja, de közben mást is kellett még megmagyarázni, miért is a szivart letette a katedrára.

A fiuk a sötétség leplét kihasználva, az égő szivart kézről-kézre adták egymásnak és tovább szívták. Mire aztán a termet újra kivilágosították, a tanár úr a szivarnak csak a csutkáját találta az osztály nagy nevetése között a katedrán.

(Gesztelyi Nagy Lajos közlése., Kecskemét.)

*

A pataki jogakadémia hallgatói között mindig voltak jóhumorú diákok, akik folyton azon törték a fejüket, hogy mivel tudják egymást megtréfálni. Ilyen tréfa volt a következő:

Mikor egy *Szűcs* nevű jogász, aki, úgy látszik, nem volt valami jó barátságban a jogtudományokkal, végre-valabára letette az első alapvizsgáját, egypár tréfakedvelő jogász biztatására *Hersli,* polgári nevén

Burger Hermann, aki ebben az időben a hordárság mellett újságokat is árult, ezekkel a szavakkal adta tudtul a város lakóinak:

— *Rendkívüli kiadás!... Szenzáció! ... Szűcs le-alapkázott!*

(Hubay Győző közlése, Encs.)

*

A hősi halált halt pataki diákok második emléktábláján, melyet az Anekdotakincs I. kötetének jövedelméből állított fel a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete és amelyet országos ünnep keretében 1928. október 6-án lepleztek le, harminckét elesett diák neve és alul a következő felírás olvasható:*

„Árvay Jenő
Baksay István
Balogh Gyula dr.
Balogh József
Bazsó Dániel
Beszterczey Béla
Béky Sándor
Galgóczy Bertalan
Gasztgéber Pál
Greiner Dezső
Hegedűs István
Illyés Endre
Kiss Aladár
Kiss Antal
Könyves Andor
Köröskényi Béla
Kriston Kálmán
Lakatos Béla
Luby Béla
Lucskay Béla
Mészáros György
Mészáros József
Mokcsay Endre
Negyeay Szabó Jenő
Nikházy Andor
Palumby Lajos
Székely György
Várady József
Végh Zoltán
Vitek Géza Tivadar
Zsaru ay István

Örökké élnek, akik a hazáért estek el.“

* Életrajzi adataikat 1. Novák Sándor: Emléklapok 1928. okt. 6-ról. 54—60 l. A két emléktáblába, amely szép kerettel van egybe foglalva, 89 hősi halott pataki diák neve van bevésve. *A szerk.*

Elkésett bejelentés folytán az emléktábláról lemaradt Kocsis József és sajnos, még többen.

Tisztesség emléküknek!

(Komáromi János közlése, Budapest.)

«

Az a sok látogató, aki Patakon megfordul, szeretné tudni, hogy azok a híres emberek, akik Patakon tanultak, hol, melyik házban laktak? Valóban kedves lehet legalább ismerni azt a helyet, hol azok a falak állotiak, melyek közt ezek az országos hírű férfiak pataki diákkorukban laktak. Sajnos, csak egy párat sikerült kinyomoznunk.

Így *II. Rákóczy* György (1621—1660) erdélyi fejedelem diákkorában az édesatyja,!.Rákóczy György (1594—1648) által építtetett új iskolai épületben, az ú. n. *Cigánysoron* lakott *Bethlen* Miklóssal együtt egy szobában. *Kazinczy* Ferenc még látta azt a szobát. Az 1855. évben lebontott Cigánysor emeletes épület volt, melynek emeletére két falépcsőzet vezetett fel. Ennek az épületnek a keleti végén volt az *urfiak* szobája, t.
i. I. Rákóczy György két fiáé: György és Zsigmond urfiaké. Az urfiak szobája ajtajának nyílásánál egy hátulsó lábaira álló oroszlánnal szemben ugyancsak egy hátulsó lábaira álló tigris is volt festve, mintha e két erős állat egymásra akarna ugrani. Alattuk e fölirás volt olvasható: FORTIA IN ADVERSIS (A bátorság szembeszáll a veszéllyel.)

Barczafalvi Szabó Dávid* (1753—1828), a legelső és legmerészebb nyelvújító, pataki diák korában *Beregszászi Nagy* Pállal** (1750—1828), a későbbi híres pataki nyelvész-tanárral lakott egy szobában. (Kaz. lev.: 13:526.)

Érdekes megtudnunk azt is, hogy hol lakott *Kazinczy Ferenc,* nyelvünk halhatatlan emlékű reformátora tíz éven át, mint pataki diák. „Az atyám, —

* Pataki tanár volt 1792—1805.

** Nagy ellensége volt a Kazinczy-féle nyelvújításnak s a. magyar nyelv sémi rokonságát vitatta. *A szerk.*

írja Kazinczy Önéletrajzában, — ott, hol most a *Berna* nevű sor áll, egy kis házat építtete számunkra, s így benn lakánk a collegiumban; s később a *Paradicsom,-ban,* végre a *Katonasor* végső szobájában, a grádics mellett alul.“

Kossuth Lajos* (1802—1894) lakótársa pataki jogász korában, 1819—1820-ban *Fancsali Joób* Lajos jurátus volt abban a Kossuth Lajos-utcai házban, amely emléktáblával van megjelölve.

Tompa Mihályról feljegyezték, hogy a Kollégiumban a *Paradicsom-soron* lakott, majd meg a *Bükky*-féle házban (a későbbi Zsindely-féle ház. Ma a főiskoláé. Itt lakott féléven át *Gárdonyi* Géza is *Janiga* háznagynál.)

(néhai Harsányt István közlése.)

IV.

Diákélet.

1. Általános ismertetés.

A mai diákok keveset tudnak a magyar főiskoláknak száz évvel ezelőtti életéről. A kollégiumi élet, amely benső, sokszor az egész életre kiható kapcsolatot teremtett a tanulók között, sok olyan kötelességet is rótt rájuk, amelyekről a mai diákságnak fogalma sincs. A régi kor tanulóinak, akik teljesen egymásra voltak utalva, tudományszomjuk kielégítéséért bizony

* *Kossuth-Emlékünnepélyt* tartott a Pataki Diákok Országos Szövetségének Budapesti Egyesülete 1927. dec. 3-án, amelyen az emlékbeszédet dr. *Finkey* Ferenc koronaügyészhelyettes mondta *A szerk.*

igen sokszor meg kellett szenvedniük. Szabad idejüket nemcsak tanulással tölthettük, hanem egyúttal nehéz *szolgai teendőket* is kellett végezniük, amelyek bizony gyakran próbára tették erejüket.

Az ilyen szolgálatokat végző teológusokat azután a következőkép nevezték:

1. *Vigilek* (őrök). Az volt a kötelességük, hogy a szorgalomszak és a szünidő alatt este 9 órától reggel 3—4 óráig a főiskola udvarán le s fel járkálva *rendőri* szolgálatot teljesítsenek. Ébrenlétük igazolására minden negyedórát egyszeri, minden órát kétszeri csengetéssel (kézi csengetyüvel) jelezni tartoztak. Szolgálatukat lelkiismeretesen kellett teljesíteniok, mert esetleges hanyagságukért vagy gondatlanságukért a legszigorúbb büntetéssel sújtották őket. Ezekért a szolgálatokért gyertyapénzül egész évre 51 kr-t, később 1 frt-ot kaptak.

2. *Apparitorok* (szolgák, inasok). Ezeket — ötöthatot — az ellenőr (contrascriba) hétről-hétre vetette ki. Egynek a tanítási órákra való csengetés volt a kötelessége, a többi felszolgáló volt az igazgató, szénior, ellenőr és esetleg az ide-érkezett fő- és algondnokok mellett.

3. *Remanensek* (visszamaradok). Ezek a szünidőkre, különösen aratáskor és szüretkor 20—30-an is, a *főiskola őrizetére* bennmaradtak az iskolában. Ez alól a szolgálat alól ki ki megválthatta magát szüretkor egy, aratáskor két forintért. Élelmezésül naponta fejenkint fél-font húst és a nagy szünidőre 2 véka gabonát is kaptak. Később a húst fejenkint 1 fontra emelték. Nehogy sok csintalanságot kövessenek el és hogy könnyebben lehessen rájuk felügyelni, bent a főiskolában főztek számukra.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

Egy nap a hetvenes évek diákéletéből.

1871. év szeptember havában mentem be először Patakra. Kissé megkésve érkeztem, de a magammal vitt ajánlólevél következtében *Antalfi* János* tanár, a konviktus akkori felügyelője, szorított nekem is helyet a tápintézetben. (Áldja meg az Isten halóporában is érte!)

A Kollégiumban, diáknevén *Paradicsomsoron,* a 6. számú szobában kaptam szállást. Sajátságos szoba volt ez a mi szobánk. Alacsony, bolthajtásos, nagyon széles és öblös. Valamikor bizonyára tanterem lehetett. Tizenhatan laktunk benne. Csak egy szoba volt a mienknél nagyobb, a 7. számú, a *Kongó,* amelyben húszán laktak. A mi szobáinkban jobbra a fal mellett volt négy nyoszolya, balra szintén négy. Ebben háltak a nagyobb diákok, kik mind VII-ik osztálybeliek voltak. Minden nyoszolya alatt egy-egy kerekes nyoszolya, a „dikó", húzódott meg. Ebben háltunk mi mendikások, első- és másodosztályú tanulók. A szoba közepén egy hosszú asztal állt, amely fekete színű volt valamikor; de a sok dohány vágástól a széle köröskörül úgy ki volt csorbítva, hogy a zsibvásáron aligha adtak volna érte egy forintot. Székünk csak egy volt s az is háromlábú. A többi összetört és *feltüzeltük* s így ládák pótolták nálunk a székeket.

A mi szobánkban gyűlt össze minden nap csengetés előtt félórával az egész hetedik osztály; azok is, akik a városban laktak; körülbelül 40—45 ember. Itt készítettük el talpigérő pipafüstben a szószedeteket, továbbá a számtani és mértani példákat, amelyeket rendszerint csak egy-két jó tanuló dolgozott ki. Itt cseréltük ki a marcikat (házi kenyér) a konviktusi brúgóval és itt folytak le a mindennapi birkó-

* *Antalfi* János akadémiai tanár és ügyvéd (1828—1885) Patakon tanult s egy évet külföldön töltött, 1858 ban választották meg tanárrá s az osztrák magánjogot adta elő. Több cikke ée munkája jelent meg *A szerk.*

zások, amelyben egy izmos, zömök ricsei fiú: *Magyar* Károly vezetett. Nem kellett neki egyebet mondani csak ezt: „Karcsi, melyik út vezet Kiesére!“ — már gyűrkőzött és egymás után vagdalta a dikókba bosszantó cimboráit.

A ricsei eset története pedig, amint azt boldogemlékű *Harsányi* István közölte, a következő volt:

„Ugyan atyafi, — szólítja meg a pataki legátus a cigándi határban dolgozó embert, — magyarázza meg nekem, merre kell menni innen Kiesére?

— Hát erre menyjen leegátus uram a *csuki vaknak,* onnan balra a *száji vetusnek* fel a *felegerlákhó,* onneet kanyarodjík el a *kőpeetyés* szögnek a bíró uram földje sarkánál, ahon mikor Kis Gyurka Miskának megfogtam a nyakát, hát csak úgy nyekegett, azon túl van egy *dágvány,* amékből a *Petyerere* vize kiszakad; azon túl van egy keresztút, de amék jobbra, balra megy, azon ne menjeek, mert ott *peece* van, megzálogolik, hanem *orrod irányába* van egy út, azon kell menni *Ricseere.“*

Hát ezzel a fura útbaigazítási esettel nem is csoda, ha a ricsei fiúkat vérig lehetett bosszantani.

Innen, a Paradicsomsor 6. sz. szobájából, vonúlt aztán a csengetyüszóra párosával az egész osztály az alig tíz lépésnyire levő csengetyü alatti tanterembe vagy a *Zsindely* tanár úr órájára, a fizikai tanterembe, amely az emeleten volt.

Este pedig elkezdődött a komoly munka a cétusban. A lámpát, miután a nótázásban már kifáradtunk, meggyujtottuk; a ládákat az asztalhoz húztuk s elkezdtük a másnapra való készületet: a szószedést, fordítást, számfeladatok kidolgozását, rajzot stb. Mi, kisebbek, a kályha mellé szorultunk, ahol miután nem láttunk és jó meleg volt, sokszor édesdeden elaludtunk. Akit nagyon háborgatott a lelkiismerete az kiment a kályhalyukba, mert kívülről tüzeltek a kályhába s ott, a pislogó tűz mellett vágj[1]· a hosszú folyosó egyetlen füstölgő lámpása

alatt próbált megbirkózni a „hic, haec, hoc“ vagy a Dárius orációja nehézségeivel.

Ha a nagyobb diákok elkészültek a penzumukkal, vidámabb képet öltött a szállás. *Kertész* Bertalan, aki egyaránt mester volt a hegedülésben is, a táncban is, felállította a cimborákat francianégyesre, kezébe vette a hegedűt; dirigált, hegedült, amint a szükség kívánta s olyan animóval, olyan dobogással járták a négyest, hogy majd leszakadt a boltozat. Mi dárdások pedig áthúzódtunk a másik oldalra és épen olyan élénkséggel és zajjal kőfalacskát játszottunk. Megfértünk mind igen szépen a mi türelmes, nagy szobánkban. Csak akkor szontyolodtunk el és nyúlt meg az orrunk, mikor egyik-másik keményebbszívű diák felkapta a cseréporsót, megcsörgette és elkiáltotta; vízért, mendúr! Akkor még nem volt megcsinálva az iskolaudvaron a kitt. Sötét, téli éjszakán a Bodrogra kellett mennünk s a folyó közepéről a lék alól hozni a vizet a kamarának. Megtörtént bizony akárhányszor, hogy a rendkívül meredek, szűk és sikamlós parton elcsúszva, darabokra tört a korsó. Üres kézzel, pityeregve mentünk haza, mert egy korsó egy heti kenyerünkbe került s így a mulatságot a gyomrunk bánta meg.

így folyt a Paradicsomsoron minden szobában a paradicsomi élet. így teltek a hosszú téli esték, mígnem kilenc órakor *Szálka* Ferenc bajoros rácsendítette a takarod ót. A *vir/ilek* őrhelyeikre mentek: a többiek pedig a jól végzett munka édes tudatával boldogan hajtották fejőket csendes nyugalomra.

Most, amikor 58 év múlva visszagondolok ezekre az időkre, kicsordúl a szememből a könny; a hála könnye a mi jó Alma Materünk iránt. Mert abból a nyolc dárdásból, akik ott a 6. számú szobában kőfalacskát játszottak, a nyolc dikó gazdájából az életben szerepvivő férfiak lettek. Ezek a következők voltak: *Czláky* Endre, az abauji egyházmegye nagy-

érdemű esperese s a főiskola igazgatótanácsosa; a másik *Szoboszlay* Gyula* sanfranciskói orvos, a főiskola és a Prot. Árvaház bőkezű patronusa; a harmadik *Szilágyi* Miklós miskolci gépgyáros, a Szilágyi és Diskant országoshírű cég feje, a miskolci egyház buzgó presbitere; a negyedik *Beregszászy* István min. tanácsos, Zemplén vármegye kiérdemült tanfelügyelője; az ötödik *Némethy* Samu, becéző nevén Smu, szatmármegyei híres orvos; a hatodik *Tóth* Lajos szentendrei tanító, országos hírű pedagógus; a hetedik *Andó* András tornamegyei jeles tanító és én, felsőmérai református lelkész.

Drága nevelő Anyánk! Imé, mind a te fiaid!

Ha százszor vetnénk is, ha százszor aratnánk, — adósod maradnánk!

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

*

A régi világban, mikor még a Tisza és a Bodrog folyók szabályozva nem voltak, Pataktól a Tiszáig sokszor egy tenger volt a vidék. Ilyenkor a bodrogközi diákok nyáron csolnakon, télen pedig korcsolyán mentek haza vakációra. A fából készült, szíjjas korcsolya, amelynek csak a talpa volt vasból, ha műkorcsolyázásra nem is volt alkalmas, elsőrendű közlekedési eszköznek bizonyult. Azonban a falvak lakossága körében nagy feltűnést keltett a korcsolyázó diákok megjelenése. Sehogysem tudták maguknak megmagyarázni, hogy miként lehetséges egy fadarabon olyan gyorsan siklani a jégen. Valami boszorkányságot sejtettek a dolog mögött. A

* A könyv nyomása alatt nagy szomorúsággal értesültünk arról, hogy dr. *Szoboszlay* Gyula főorvos, a főiskola hálás tanítványa, a melegszívű emberbarát ez év április 21-én meghalt. Alapítványa, amely a *Szoboszlay-Kovácsy-alapítvány* nevet viseli, ma 9518 pengő s kamatait a tanárok özvegyei és árvái közt osztják ki. Idegen földben nyugvó diáktestvérünk emlékét kegyelettel fogjuk megőrizni. Legyen áldott poraiban is! *A szerk.*

korcsolyázó diákokat, „garabonciás diákok“-nak tartották, akiknek a falu határában való megjelenése veszedelmet jelent a lakosokra, miért is egyik faluban elhatározták, hogy megakadályozzák a község határában való megjelenésüket.

Karácsony előtt a diákok megint korcsolyán igyekeztek hazafelé, mikor a falu mellett mentek, a lakosok félreverték a harangot s baltákkal, dorongokkal, kaszákkal felfegyverkezve kivonultak s a falu mellett elkorcsolyázó diákcsapatot megtámadták. A diákok látva a veszedelmet, még sebesebb tempóban száguldottak tovább. Az utánuk rohanó falusiak a síkos jégen egymásután vágódtak el s mire feltápászkodtak, a diákok hegyen-völgyön túl jártak már.

(Dr. Haury József közlése, Budapest.)

*

1881 őszén szüreti vakációra készültek hazamenni a diákok. A leghosszabb utat vasúton a gömöriek-nek kellett megtenniök, ami persze sok pénzbe került. Ezért azt találták ki, hogy Szerencsig, ameddig a Magyar Északkeleti Vasúton kellett volna utazniok, gyalog mennek, mert onnan már a Máv. vonalain mehettek egészen hazáig, összebeszélt tehát nyolc gömöri diák, öt nyolcadik és három hetedik gimnázista s elindultak október 18-án este úgy 7—8 óra között gyalog, a vasúti töltésen, Szerencs felé. Egy kis kézi podgyásza mindenkinek volt, ami nem nyomott többet egy pár kilónál. Az előre elkészített terv az volt, hogy lassan, sétálva és dalolgatva könnyen elérik éjfélre a szerencsi állomást, ahonnan éjféli egy óra után indul a vonat Gömör felé. A kis diákcsapat a szép holdvilágos estén víg adomázás és nótázás közben olyan gyorsan haladt, hogy tíz óra körül már közel volt a mád—zombori állomáshoz, ahonnan már csak egy ugrás Szerencs.

— Hó, fiúk! — kiáltotta *Centi* (Demeter Lajos),

aki később híres távfutó és távgyalogló lett. — Ha így rohanunk, a fél-éjtszakánál is többet kell töltenünk a szerencsi váróteremben. Olvassuk össze, kinek mennyi a pénze?

A társaság megállt és megálapították, hogy a Szerencstől hazáig szóló vasúti jegy árának levonása után a nyolc diáknak együttvéve sincs annyi pénze, hogy mindenki legalább egy pohár sört fogyasszon az étteremben.

— Akkor pedig ilyen korán nem állíthatunk be a szerencsi állomásra, — adta ki a jelszót Centi. — Hanem ezen a szép holdvilágos, meleg éjszakán szépen lefekszünk és alszunk egy-két órát s elég, ha éjfél-tájon újra elindulunk.

öten mindjárt hozzájárultak a tervhez, de hárman kijelentették, hogy ők mennek tovább s majd Szerencsen csatlakozik hozzájok a pihenők társasága. Úgy is lett, öten szépen elhelyezkedtek a vasúti töltésen, a podgyászukat a sínre téve, ráhajtották a fejüket s elnyúltak a sínek között, mert az árokban nedves volt a föld s megpróbálkoztak elaludni. De alig egy negyedóra múlva fölkiált *Tar* Gyuri:

— Fiúk! Hátha vonat jön, mindnyájunkat el fog gázolni!

— Légy nyugodt, — válaszolt Centi, — ha vonat jön, a sínek, mint jó hangvezetők, úgyis hozzánk hozzák a vonatzakatolás hangját már tíz kilométerről, fölébredünk és kitérünk előle. De úgysem jár erre éjjel vonat!

Ebben megnyugodva, elaludtak szépen.

Egyszerre csak arra ébred fel Centi, hogy dübörög, zakatol ám valami, mintha vonat jönne. Félálomban azt sem tudta mindjárt, hogy hol van s csak lassankint eszmélt rá, hogy a vasúti síneken fekszik társaival. Gyorsan fölkapta a fejét s arra felé nézett, ahonnan a dübörgést hallotta. Hát csakugyan, két vörös fény közeledett feléjük. Nosza, fölugrott ám Centi nagy-hirtelen s a mellette sorban

fekvő négy társát egymás után, lábonfogva lerángatta a sínekről, be az árokba. Éppen ideje volt, mert a közelgő tehervonat már fütyült is nekik s ha a síneken ébredtek volna föl, némelyik álmosan tán még nekiszaladt volna a vonatnak. így is majd összeverekedtek lenn az árokban, egymásnak tulajdonítva az árokba-gurulást.

Mire magukhoz tértek, a tehervonat elhaladt mellettük s ők azon kezdtek tanakodni, hogy jó lenne tovább indulni. De azt sem tudták, hogy merre kell Szerencs felé menni. Nagy volt a zür-zavar, amit növelt még az, hogy kis batyuja mindenkinek fönmaradt a töltésen s azokat a vonat bizonyosan elgázolta. Fölrohantak hát a töltésre, hogy utánanézzenek a batyujuknak s örömmel állapították meg, hogy egyikét sem gázolta el a vonat. Tehát megpróbáltak tájékozódni, hogy merre menjenek, de nem tudta senki. Azonban a távolból fölhangzó vonatfütty figyelmessé tette Centit, aki legszemfülesebb volt közöttük.

— Arra menjünk fiúk! — mondta. — A vonatfütyölés azt jelenti, hogy ott lesz a szerencsi állomás.

— De hátha a gömöri vonat fütyült és már el is indult — mondta kétségbeesve Tar Gyuri.

— Hány óra fiúk? — kérdezte Centi. — Mindjárt megtudjuk, hogy nem késtünk-e el?

A kis társaság nagy ijedelmére azonban kiderült, hogy egyiknél sincs óra. Ami egyetlen óra náluk volt, azt a tovább ment három diák vitte magával. No lett erre nagy ijedelem! Elkezdtek futni a vonatfütty irányába s jó félórai rohanás után már látták is a szerencsi kivilágított állomást s nemsokára teljesen kimerülve, átizzadva értek be, ahol a három társuk — köztük S. *Szabó* József — azzal fogadta őket, hogy mire való volt ez a nagy szaladás, hiszen még éjfél sem mult el s a gömöri vonat csak egy óra után fog indulni!

Lehet képzelni, milyen nagy öröm keletkezett erre, melyet követett azután a jól végződött éjjeli kaland elbeszélése, amely még reggeli 8 órakor a bánrévei állomáson is tartott. Itt az utitársak kétfelé váltak s egyik fele Feled—Rimaszombat, másik fele pedig Tornaija—Rozsnyó felé folytatta útját. Hanem azt még Bánrévén megfogadták, hogy soha többé a vasúti síneken nem fognak aludni.
(Dr. Fargon Lajos közlése, Budapest.)

*

Bessenyei Györgyről tudjuk, hogy a pataki diákok erkölcseiről milyen dicsérően emlékezik meg a *Holmi-ban. Az* a jó szellem és dicsérendő erkölcs, egyes kilengésektől és gyerekes, néha durvább csínytevésektől eltekintve, azután is megmaradt a kollégiumi ifjúság közt. Sokat tett erre a régi időben a *sedes' scholastica* (iskolai becsületbíróság.) De az ifjúság mindig maga is őrködött jóhírneve fölött. A mi időnkben is megtörtént, hogy egyik teológustársunk sok tekintetben kifogás alá eső magaviseletét tanúsított s megfeledkezett magáról és a jó erkölcsről. Erre az akadémiai ifjúság, melynek vezetője rendszerint az olvasóegylet elnöke volt, megtagadta a vele való közösséget és kizárta őt kebeléből. Az ifjúsági elnöki tisztet akkor (1885/6) a közszeretetben álló *Szabó* Lajos (később nyírbátori pap és középszabolcsi esperes) töltötte be. Az excommunicatiot ignoráló ifjú, mintha misem történt volna, a következő napon feljött az előadásra. Az ifjúság fagvos csendbe várta a következendőket. Szabó Lajos a katedra elé állván, bosszús, de higgadt hangon ezt monda:

— Egy társunk olyan bűnös módon feledkezett meg magáról és a főiskolai ifjúság jóhírnevéről, hogy ki kellett őt magunk közül rekesztenünk. Ez a társunk mindamellett ide merészelt jönni közénk. Felszólítom, hogy azonnal hagyja el a termet

és többé ne mutatkozzék közöttünk, mert különben mi hagyjuk el a termet!

A halálos csendben szó nélkül kelt fel az ifjú s fejét lehorgasztva ment ki. Pár nap múlva eltávozott Patakról.

(8. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

2. Szellemi élet.

a) Diákegyesületek.

A sárospataki főiskola tanulói minden időben nagy súlyt helyeztek az önművelésre. Nem elégedtek meg a tankönyvekből s a tanárok előadásaiból szerzett ismeretekkel, hanem olvasóegyesületet és önképzőköröket alakítottak, hogy még jobban kimélyíthessék tudományos ismereteiket.

A XIX. század elején híres volt a *Kövy* Sándor professzor által a joghallgatók önképzésére alakított „Páncél-vármegye“ (diákvármegye) egyesület. Ezt az egyesületet Sárospatak egy kis hegyéről nevezték el, melyről a labancok ágyuzták valamikor a pataki várat. A Páncél-vármegyében a joghallgatók a törvénykezési gyakorlatot, főleg pedig a vármegyei életet és szolgálatot igyekeztek gyakorlatilag is elsajátítani Kövy vezetése mellett, aki a Páncél-vármegye főispánja volt. Minden évben háromszor megyei tisztválasztó-gyűlést, továbbá rendes közgyűléseket tartottak, ahol politikai és országos kérdések felett vitatkoztak, szónokoltak. Volt törvényszékük is, melyen pereket tárgyaltak. E diákvármegyének ezüst pecsétnyomója is volt ezzel a felírással: „Páncélvármegye“.

Egy ilyen pecsétnyomóval csúnyán megjárta egyszer, mint *Tóth* Lőrinc írja, *Jankovich* Miklós, az országos-hírű régiséggyűjtő, akinek értékes gyüj-

teményét az 1832/36. országgyűlés 125.000 forinton vette meg a Nemzeti Múzeum számára. Drágán megvásárolta egyik pataki diáktól s ment vele egyenesen *Horváth* István történetíróhoz s boldogan mutatta: „Nézd csak, mily ritka s becses felfedezés! Eddig nem is tudtuk, hogy Páncél nevű vármegye is volt...“ Csak később világosította fel őt tévedéséről nagynevetve *Szemere* Pál költő, volt pataki diák.

E diák-vármegye működését azonban, jóllehet alapszabályait az egyházkerületi közgyűlés még 1813-ban erősítette meg, a Helytartótanács 1822-ben külön rendelettel betiltotta, miután a jogászok annyira belegyakorolták magukat a „rebelis“ vármegyésdibe, hogy az „ujoncállítást“ is megtagadták. Többszöri kísérlet után csak 1832-ben sikerült az ifjúság akkori vezérének, *Szemere* Bertalannak kétrendbeli folyamodásával kieszközölni, hogy a Helytartótanács a „vármegye“ működését újból engedélyezte, sőt a kért „királyi-tábla“ felállítását is azzal a kikötéssel, hogy a Páncél-vármegye nevet meg kell változtatniok s hogy a zajos lefolyásúnak bizonyult választásokat csak egyszer egy évben szabad megtartaniok. Ekkor nevezték el egyesületüket „Nándor-vármegyé“-nek, amely 1832 május 5-én tartotta alakuló közgyűlését és amelyen *Vay* Péter grófot főispánná, *Gortimy* János professzort, Kövy utódát pedig, amint *Finkey* Ferencnél olvassuk, most már fejedelemmé, a „Nándori kisháza“ fejedelmévé választották meg I. János néven. Ugyanakkor a királyi ítélőtábla is megalakult, amelynek a „királyi személyes Jelenlétnek törvényben! Helytartója“ Szemere Bertalan lett.

A „Nándori kishazá“-ban minden évben egyszer országgyűlést is tartottak, amelynek nemcsak a jogászok voltak a tagjai, hanem a tógátusok (teológusok) is. Ezek közül választották ugyanis a „prae-]atus“-okat, akik azután a papi befolyást képviselték az országgyűlésen. Így lett tógátus korában „ta-

bulae praelatus“ *Fogarasi* János, a későbbi országos nevű nyelvész és jogtudós.

Az „országgyűlés“-re, melyet a jogi-termekben tartottak, kardosán, mentében s a város utcáit párszor körüljárva gyűlt össze a nemes ifjúság s hozzáfogott, akárcsak a pozsonyi országgyűlésen a képviselők, az országos ügyek feletti vitatkozásokhoz.

A „Nándor-vármegye“ azonban nem élt sokáig, mert 1836 szeptember 20-án a Helytartótanács egy törvénytelen rendelettel minden iskolai egyesületet betiltott Patakon s míg más célú egyesületek feltámadtak, a „Nándor-vármegye“, sajnos, nem kelt életre többé sohasem.

Ezeken kívül alakultak ugyancsak a XIX. század elején az irodalomban való önképzés és a magyar nyelv fejlesztése céljából önképzőtársulatok is, ahol a tanulók különféle irodalmi termékeiket mutatták be.

Már 1832 március 22-ikén az esküdt-diákok — az akadémisták legkiválóbbjai voltak ezek — *olvasó-egyesületet* alapítottak „esküdt diákok könyvtára“ néven. Céljuk az volt, hogy tudományos műveltségüket magyar nyelven fejlesszék s evégből igyekeztek minél több magyarnyelvű könyvet megszerezni. Szemere Bertalannak is régi terve volt ilyen egyesület alapítása. Már elsőéves joghallgató korában. 1828-ban támadt lelkében „ezen édes s nem alanti célú gondolat“ s ebben hűséges segítőtársa volt *Warga* János, a későbbi jeles filozófus és akadémiai tag is. De az egyházkerület csak 1832-ben engedélyezte az egyesület megalapítását, amely május 23-ikán *Pataki Ifjúegyesület* néven mégis alakult. Első ülését május 27-ikén tartotta *Nyiri* István és *Majoros* András tanárok vezetésével. Az egyesület 1834-ben külön könyvtár alapításához fogott s *Parthenon* címen kiadta munkásságának ereményét. Munkáiból eddig öt kötet jelent meg.

Ez az Egyesület 1843-tól már a *Főiskolai Szép-*

műegylet nevet viselte, 1855-től a *Sárospataki Főiskolai Ifjúság Önképzőtársulata* néven szerepelt, majd *1868-tól kezdve a Sárospataki Magyar Irodalmi Önképző-Társulat* néven. (Ludwig-Szemenyei: Magyar diákélet.) Ez a társulat azonban szintén megszűnt.

Volt ezeken kívül az akadémián *Sárospataki Magyar Nyelvmivi-Tár saság, Sárospataki Magyar-Társaság,* amely valószínűleg egy volt a Pataki Ifjú-egyesülettel, azután a *Teológiai Ifjúság Önképző-Társulata,* továbbá a *Sárospataki Gyorsiró-Egylet,* amely 1879-ben létesült, úgyszintén a *Sárospataki Főiskolai Jogász-Egylet,* amely még a hatvanas évek elején, illetve 1872-ben létesült a jogász ifjúság önképzése és segélyezése céljából. Az Egyletnek szakkönyvtára is volt, amely 1900-ban 300 kötetből állt. Ezek az egyesületek azonban idők folyamán megszűntek. Ilyen volt még a gimnáziumban a *Kazinczy-Társulat* és a *Petőfi Önképző-Társulat,* melyek azonban csak rövid ideig álltak fenn.

A főiskolában ma a következő ifjúsági egyesületek állnak fenn:

1. az *Akadémiai Ifjúsági Olvasó-Egylet* 1854 óta áll fenn. Célja a társas élet fejlesztése és a főiskolai ifjúság szellemi művelődésének előmozdítása. Az Egyesületnek lehetnek tiszteletbeli, pártfogó, rendes és rendkívüli tagjai. Rendes tagjai az akadémiai hallgatók *kötelezőiig,* rendkívüliek pedig a gimnázium VII. és VIII. osztályú tanulói. Az Olvasó-Egylet (kaszinó) fejlesztésében *Radácsi* György sokat tett, ö vitte be oda a billiárdozást, a sakkot, hogy a diákokat a vendéglőtől elszoktassa. Helyisége három szobából áll, melyek közül kettő olvasószoba, egy pedig játékterem.

Az Olvasó-Egyletnek van könyvtára is, amelyet az akadémia ifjúsága 1848-ban *Akadémiai Ifjúsági Könyvtár* néven alapított. Elődje az „esküdt-diákok könyvtára“ volt. Pénzalapját az akadémiai

tanulóknak az őrszolgálatért járó gyertyapénze és az „ad vinum“ bor értéke képezte, melyekről az ifjúság a könyvtár javára lemondott. Régebben külön vezetősége volt. Újabban a Főiskola Értesítője szerint, ügyeit az Olvasó-Egylet vezetősége intézi, amely áll: tanárelnökből, ifjúsági elnökből, jegyzőből, könyvtárnokból, pénztárnokból, ellenőrből és nyolc bizottsági tagból. Felettes fegyelmi hatósága az akadémiai tanári szék. A könyvtár állománya 1929-ben közel 8000 kötet volt. A könyvtárnoki tisztséggel ingyen lakás is jár — a könyvtár melletti szoba.

2. a *Sárospataki Hittanhallgatók Egylete* 1888 óta áll fenn. Három ok hozta létre: 1. hogy a hittanhallgatók szervezett egyesületben működhessenek, 2. hogy szegényebb társaikat segélyezzék és 3. hogy az 1852-től fennálló s nagy kamatra dolgozó *diákpénztár,* a későbbi *kölcsönpénztár* terheitől szabaduljanak. A diákpénztárt 1852-ben *Antalfy* János akadémiai hallgató buzgólkodása hozta létre. Ezt, amely 1854-től kezdve kölcsönpénztár néven szerepelt, maga Antalfy kezelte 1855 januárig. Attól fogva azonban a szénior vette át s mint ilyen a mindenkori szénioroknak házi pénztárává lett, amely kölcsönöket folyósított s egy forint után szorgalomszakonként 10 kr. kamatot szedett.

A Hittanhallgatók Egyletének első alapító tagja, aki először 200, majd 100 forinttal járult az Egylet alapjához, id. br. *Vay* Miklós, a főiskola főgondnoka volt.

Az Egylet célja megalakuláskor tulajdonképen a segélyezés volt, 1894—95. tanévtől kezdve azonban nagy súlyt kezdett fektetni az önképzésre s így ma tulajdonképen önképzőtársulat, amely felolvasásokat, ima- és prédikáció-versenyeket tart és minden évben pályázatokat is hirdet.

Tagjai: alapító-, pártoló- és rendestagok. Tisztikara a következő: tanárelnök, ifjúsági elnök, alelnök,

titkár, főjegyző, könyvtárnok, pénztárnok és ellenőr. Van az egyletnek könyvtára is, melyet az 1894—95. tanévben alapított.

3. a *Főiskolai Betegsegélyző-Egylet,* amely 1864-ben alakult. Az 1876-iki egyházkerület határozatából kifolyólag tagja mindegyik főiskolai tanuló, akik ingyenes orvosi kezelésben és gyógyszerekben részesülnek. Mintaszerű kórházat tart fenn, amelyre az Egylet vezetősége méltán büszke lehet. Elnöke hivatalánál fogva a főiskola orvosa, alelnöke pedig a szénior. Ezeken kívül a közgyűlés választja a tisztikar többi tagjait, úgymint a jegyzőt, pénztárost és ellenőrt, továbbá az akadémia minden évfolyamából és a VII. és VIII. osztályból egy-egy bizottsági tagot.

4. a *Főiskolai Ifjúsági-Egylet,* amelynek tagja minden akadémiai hallgató és a VII—VIII. osztály tanulói. Elnöke hivatalból a szénior. A tisztikar többi tagját, jegyzőt és a bizottsági tagokat a közgyűlés választja. Az Egylet adja ki a Sárospataki Ifjúsági Közlönyt, amely most lépett a negyvenötödik évfolyamába.

5. a *Főiskolai Kórus* 1. 148. lapon.

6. a *„Bocskay" Bajtársi-Egyesület,* amely 1926-ban létesült a hazafias szellem ébrentartására.

7. a *Sárospataki Akadémiai Atlétikai-Club* 1. 161. lapon.

8. az *Erdélyi János Gimnáziumi-Önképzőkör,* amely a gimnáziumi hetedik és nyolcadik osztályú tanulók irodalmi és szellemi önképzése, valamint az országos-hírű pataki tanár nevének megörökítése céljából 1868-ban létesült. Tisztikara a következőkből áll; Tanárelnök, ifjúsági-elnök, titkár, jegyző, főkönyvtárnok, alkönyvtárnok, főpénztárnők, alpénztárnok, sakk- és ping-pong bizottsági elnök és bizottsági tagok. Az Önképzőkör gyűlésein költőinkről, mai irodalmi életünkről tartott szabadelőadások, továbbá bírálatok, szavalatok,

műfordítások, felolvasások fordulnak elő, sőt újabban az Önképzőkör már műsoros estélyeket is rendez.

Az Önképzőkörnek értékes könyvtára van, melynek állományáról az Értesítőben nem számolt be.

9. az *I. Rákóczy György-Egyesület,* amely 1915-ben létesült a gimnázium felsőbb osztályú tanulóinak önképzése céljából. Az Egyesület évente 10—15 pályatételt tűz ki. Tisztikara a tanárelnökön kívül, elnökből, titkárból, jegyzőből, pénztárnokból, könyvtárnokból és nyolc választmányi tagból áll. A könyvtárnak 1928-ban 242 műve volt.

Ezeken kívül még a következő egyesületek vannak a főiskolában: *Gimnáziumi Vegyeskar, Ifjúsági Zenekar,* továbbá *cserkészcsapatok* és pedig: a *134. sz. Hegyaljai Erő cserkészcsapat és a Teológiai Akadémiai „Timotheus" öregcserkészcsapat.*

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

b) Gömöri Kör.

Nem csekély tényező volt a mi időnkben az ifjúság életében a *Gömöri Kör.* Nem hivatalos, csak afféle baráti kör, de szélesen kiterjedt s a gömörieken kívül *(Demeter* Lajos, *Szuhay* Benedek, *Buzi* Márton, *Molnár* József, *Kathona* László, *Forgon* Lajos, *Osváth* Zoltán, *Fása* Lajos, *Simon* Mihály, én és többek) máshonnan is jelentős egyéneket tudott magához vonzani (pl. *Elek* Józsefet, *Illyés* Jánost, *Szabó* Bertalant, különösen *Rácz* Lajost és másokat is). Ez a Kör, mely már a gimnáziumi Erdélyi önképzőkörben feltűnt harmonikus és céltudatos munkásságával, szinte ógörög értelemben vett palaestrája* volt a kebelében tömörült tagoknak s fölkarolója minden szépnek, nagynak és jónak. Itt pattant ki egy rimaszombati lapban (Gömör-Kishont) Tornpá-

* Küzdőtér, tornatér. *A szerk.*

ról megjelent közleményem nyomán *a rimaszombati Tompa-szobor eszméje,* melynek propagálására, mintegy a Kör folytatásául, a pataki ifjúság közt Tompa-szobor Egyesület is keletkezett. Ennek és a hatása alatt létrejött Gömörvármegyei Egyesületnek buzgó munkássága aztán csakugyan létre is hozta Rimaszombatban a Tompa-szobrot, Holló Barna szobrászművész remek alkotását. E cél érdekében különösen nagy buzgóságot fejtett ki *Réthy* Andor, aki, mint balogi pap fiatalon halt el. Nagyon ösztönzően hatott a Kör tagjaira a különböző ifj. egyesületekben, sőt magándolgaikban való együttérzés és összetartás, az az öröm és büszkeség, amelyet tagjaiknak bárhol aratott sikerei alkalmával kölcsönösen éreztek és kimutattak. Ez a Kör tartotta kezében két éven keresztül a Magyar Irodalmi önképzőtársulat vezetését, jórésze volt a *Sárospataki Ifjúsági Közlöny* megalapításában, sőt a második évben már ennek a szerkesztése is teljesen a Kör tagjainak kezébe került.

A Körnek azonban, főleg a Magyar Irodalmi önképzőtársulatban, sokszor kemény harcot kellett vívnia eszes, tanult s az ifjúság előtt is tiszteletben és tekintélyben álló ellenfeleivel *(Tóth* Miklós, *Zitás* Bertalan, *Tóth* Bertalan, *Balázs* Ignác stb), akik sokszor azért maradtak hátrányban, mert nem volt meg köztük az összetartó erő. A Kör legnagyobb diadalát az 1885-ik évi ifjúsági könyvtárnok-választás alkalmával aratta. A választás Tóth Miklós és közöttem volt s a kapa citálásnak minden elgondolható nemével folyt. Olyan választási harcot ritkán látott a pataki öreg Kollégium. Négy szavazattöbbséggel én kerültem ki belőle győztesen.

Egy tavaszi, szép, verőfényes, meleg vasárnap délelőtt történt a választás, amely, természetesen, nem eshetett meg „magnum áldomás“ nélkül. A Gömöri Kör tagjai, egyébként nem bővölködtek a földi gazdagságban, de gazdagok az öröm és a diadal ér-

zetében, összeguberálták az áldomás költségeit. És aznap délután a *Kürt* udvara (a szép időben kint telepedett le a győztes ifjúság) ugyanám hangos lett az örömrivalgásoktól és a vidám dalolástól.

Másnap *Radácsi* az exegézis órán szóvá is tette:

— Urak! Hallottuk tegnap a „Kürt“ hatalmas zengését. Máskor vigyázzanak, nehogy valahogy le omoljanak Patak falai!

(8. Szabó József közlése, Cegléd.)

c) Ifjúsági Közlöny.

Az Alma Mater mai nemzedéke már alig tudja, hogy az ifjúság mindenkor kedvelt lapjának volt egy olyan esztendeje, amikor csak két szám jelenhetett meg, mert „felsőbb rendelettel[11] betiltották.

1897 szeptember elején (még akkor mindig ilyenkor választották a Közlöny felelős szerkesztőjét és főmunkatársait) e sorok íróját választották meg szerkesztőnők a már régen elhúnyt *László* Andor utódjául, akiről maga Jókai Mór állapította meg annakidejében, hogy az ország legelső költői tehetségei közé tartozik. *Nagy* Béla, teológiai akadémiánk nyug. professzora és *Farkas* Andor, a későbbi újhelyi polgármester lettek a társszerkesztők. Az Ifjúsági Közlönyt akkor még a ma már nem működő *„Magyar Irodalmi Önképző-Társulat“* adta ki, melynek *dr. Tüdős* István teológiai tanár, a tiszáninneni református egyházkerület későbbi jeles püspöke volt a tanárelnöke.

Az 1897—98. iskolai év a pataki jogakadémia ifjúságára nézve nagy viharokkal kezdődött, mert az akkori Akadémiai-Szék bizonyos, az iskolai fegyelembe ütköző magatartás miatt a szépmpltú „Jogász-Egylet“ működését ideiglenesen beszüntette. E sorok írója — akkor II. éves joghallgató — mint a lap

szerkesztője, mindjárt az első számban fulmináns vezércikkben szállt síkra a szerinte igazságtalanul beszüntetett Jogász-Egylet mellett. A cikk — kissé erős hangja miatt — nem tetszett a tanári-kar egy részének. Betetőzte aztán a dolgot egy másik közlemény a lap következő, második számában, melyben a szerkesztő „Subidron“ írói név alatt a jogakadémia egy akkori fiatal tanárát figurázta ki, aki kezdő éveiben elég gyenge előadó volt és magyarázat közben sok nyelvbotlást csinált. A Közlöny hihetetlenül népszerű lett az ifjúság körében, mindkét számát azonnal elkapkodták, sőt lényegesen szaporítani kellett a példányszámot. Az Akadémiai-Szék azonban — főként a kifigurázott tanár indítványára, — eljárást indított az élestollú szerkesztő ellen, melynek végső eredménye a lap további megjelenésének betiltása volt, míg a szerkesztőt megdorgálásra ítélték. E dorgálást maga az akkori közigazgató, *Radácsi* György teológiai tanár igazi atyai jóindulattal „négyszemközt“ foganatosította.

A Közlöny aztán — az ifjúság nagy sajnálatára — azon az egész iskolai éven nem jelent meg többé. A következő, 1898—99. iskolai évre — szeptemberben — a lapot kiadó „Magyar Irodalmi Önképző-Társulat“ egyhangú bizalommal ismét e sorok íróját választotta meg felelős szerkesztővé s a lap megjelenését aztán már egész éven át semmi sem zavarta meg. Mikor pedig a szerkesztő — jogi tanulmányai végeztével — megvált a lap szerkesztésétől, ennek kiadását a „Főiskolai Ifjúsági-Egylet“ vette át, a felettes hatóság pedig ezentúl a mindenkori széniornak, mint főszerkesztőnek tette kötelességévé a lap szerkesztése feletti felügyeletet. Azóta van a Közlönynek egyben a tanári kart is képviselő főszerkesztője ...

(Zsoldos Benő közlése, Budapest.)

Nem lesz érdektelen az *Ifjúsági Közlöny* 1913. évi válságát és megújhodását is megemlíteni.

1912-ben a Közlöny rossz anyagi helyzete igen elkeserítette az ifjúságot s miután az előfizetési díj évenkint sokszor 6—7 K-ba is került, elhatározták, hogy megszüntetik, össze is jött egy ifjúsági közgyűlés, amely sok vitatkozás után néhány szótöbbséggel kimondotta a Közlöny megszűnését. A fennmaradás mellett én harcoltam és érveltem, míg ellenem különösen megboldogult if j. *Szabó* Sándor jogásztársam harcolt. A Közlöny megszűnése az iskolai szék elé került, ahol ezt az akkori igazgató a következő szavakkal jelentette be:

— örömmel jelentem, hogy az Ifjúsági Közlöny hosszú vergődése után, mivel az ifjúság nem bírta a nagy terhet, megszűnt.

Erre felállt *Kovák* Lajos tanár* az ifjúság nagy barátja és a következőket mondotta:

— Sohasem hallottam, hogy az elhalálozást örömmel jelentették volna. A Közlöny halála a sárospataki ifjúság gyengeségét jelentené és azt, hogy az ifjúság nem bír azzal az erővel, hogy elődeinek sokkal nehezebb körülmények között megszervezett és fenntartott lapját tovább tartsa fenn. Én megpróbálom, összeülök az ifjúság vezéreivel és felebbezni fogunk a rosszul értesült ifjúságtól a jobban értesítendő ifjúsághoz.

Akkor elhívott bennünket ez ügyben többízben is a lakására tanácskozni. *Gaál* István, *Kiss* Géza, *Szigethy* Ferenc, ifj. *Rácz* Lajos és én voltunk egypárszor nála. Ügy tudott a szívünkre beszélni, hogy fogadalmat tettünk neki, hogy az Ifjúsági Közlönyt

* *Nórák* Lajos teológiai tanár (1855—1917.) Sárospatakon végezte a gimnáziumot, a teológiát pedig Debrecenben és Sárospatakon hallgatta. Előbb lelkész volt Cécén, Baktán, Ungvárt, majd 1896-ban a gyakorlati teológia tanára és főiskolai lelkész lett Patakon. Egyházirodalmi, tanügyi és történelmi cikkei, valamint több önálló munkája jelent meg. *A szerk.*

minden áron fenn fogjuk tartani. Míg tehát egyfelől megindítottuk ez irányban az agitációt az ifjúság körében, másfelől számításokat készítettünk, programmot dolgoztunk ki, hogy miként lehetne az újságot az ifjúság nagyobb megterhelése nélkül fenntartani. Mi egypáran anyagi garanciát is vállaltunk arra, hogy négy koronánál többe nem fog kerülni évenkint és fejenkint. Megindítottuk az előfizetők gyűjtését, szerződést kötöttünk a nyomdával, (ami eddig sohasem volt), összehívtuk újból az ifjúsági közgyűlést. Ismét én voltam a szónoka a Közlöny-pártnak. Beszédemben hivatkoztam a múlt dicső példáira, az ifjúság erejére, szellemi értékeire és végül beterjesztettem számszerű javaslatunkat. Beszédem hatása alatt többen pártunkhoz szegődtek, miért is amikor szavazásra került a sor, hét szavazattal győztünk és így a Közlöny fennmaradása biztosítva lett.

Akkor változtattuk meg erre a formára, amiben ma is megjelenik. Ez időben érte el a Közlöny 30 éves jubileumát, amely alkalomból hatalmas ünnepi számot adtunk ki. Az első esztendőt igen tekintélyes nyereséggel zártuk s az volt a legnagyobb elégtételünk, hogy azok, akik a gyűlésen a Közlöny ellen szavaztak, hűséges munkatársainkká lettek. Ha nincs akkor Novák Lajosban erős bizalom az ifjúság iránt és ha nem lett volna bennük kitartás, ki tudja, megjellennék-e a Közlöny*

(Dr. Gesztelyi Nagy László közlése, Kecskemét.)

* L. Növik L. vezércikkét az Ifjúsági Közlöny 1913. decemberi számában.

3. *Zene.*

a) Énekkar. (Kórus.)

A pataki főiskola közel négyszázad óta mindig egyik tényezője volt a magyar nemzeti műveltségnek. Nemcsak ápolta és terjesztette ősi falai között a tudományt s az erkölcsöt, hanem első zászlóvivője volt a magyar nemzeti szellemnek, a haza- és szabadságszeretetnek. A főiskola eme kulturális és hazafias életében másfél-század óta fontos szerepet tölt be a főiskolai énekkar. (Megalakult 1621-ben, szervezkedett 1782-ben.) össze van ennek az élete nőve a főiskola életével. Részt vett annak minden örömében, minden bánatában. De nemcsak a főiskola kebelében lelkesített és vigasztalt az énekkar, hanem hatással volt az ország távolabbi részeire is.

így egyik úttörője volt a magyar protestáns énekügy megreformálásának s művelője és terjesztője a magyar nemzeti dalnak. Együtt érzett mindenkor a nemzettel. Lelkesített, buzdított dalaival, ha a nemzet fiai harcban állottak; vigasztalt, ha szomorú, vészterhes napok következtek a hazára. Ügyszintén kifejezője volt népies dalaiban a nép közérzületének is. A pataki diákok ugyanis híres nótások voltak. A XIX. század elejéről kéziratban fennmaradt nótáskönyveik tele vannak népdalokkal és a diákok által írt népies versekkel. Ezeket a Patakon készült népdalokat azután a szupplikánsok meg a légátusok, mint hajdan a hegedősök, széthordták a szélrózsa minden irányába s rövid időn belől zengett a nép ajkán: „Nem úgy van már, mint volt régen, — Nem az a nap süt az égen"; azután: „Megvirrad még valaha, — Nem lesz mindig éjszaka", melyeknek *Terhes* Sámuel református esperes (1783—1863), volt pataki diák a szerzője és még több ilyen közkedveltségű dal.

De legnagyobb munkásságot fejtett ki a pataki

kórus a halotti-énekek készítésében. Alig volt Patakon vagy a vidéken nagyobb temetés vagy gyászünnepély, amelyen a kórus ne szerepelt volna. E gyakori szereplésük miatt gondoskodniok kellett minél több és szebb halotti énekről. Ezért mindegyik énekkari elnöknek a szabályzat szerint kötelessége volt elnökségének ideje alatt két halotti éneket készíteni s azokat zenei hangjegyekkel az elnöki *melodiariumba* beírni. Ha az elnök zeneértő is volt, akkor a szöveget is és a dallamát is maga készítette. Ha nem volt zeneértő, akkor csak a szövegét készítette el, melyet azután a *procentorium* (öt főénekes együtt) dallamosított meg. Ezenkívül kötelessége volt a zsoltári énekek közül legalább egyet négy hangszólamra kidolgozni. így keletkeztek azok a szép és megható halotti énekek, melyek értékét abban a korban a társadalom minden rétege elismerte és melyek közül nem egy máig is megmaradt. Ilyen volt *Csokonai Vitéz* Mihálynak „Forró sóhajtások, lelkemnek elszaggatott darabjai“ kezdetű éneke, melyet *Fogarasi* János, a kitűnő szoprán hangú joghallgató, a későbbi országos hírű nyelvész és jogtudós dolgozott ki a harmónia szabályai szerint. Továbbá „örökre fedez-e a sír engemet?“, melynek szövegét *Nagy* József, a későbbi cigándi lelkész írta, dallamát pedig Fogarasi János szerzetté.

A temetéseken és gyászünnepélyeken kívül résztvett az énekkar a régi időben minden nagyobb örömünnepélyen, nemcsak Patakon, hanem a vidéken is. így a király koronázásának és születésének emlékünnepélyein, főispáni beiktatásokon, templomszenteléseken és más emlékünnepélyeken is.

De legfőbb szereplése volt az iskolai *évzáró-ünnepélyen.* A régi időben ugyanis az évzáró-ünnepélyt nagy fénnyel ülték meg. Résztvett azon a felvidéki és tiszántúli megyék színe-java, sőt nem ritkán a testvér-Erdély nagyjai is eljöttek, hogy bizonyságot tegyenek hitükhöz, a tudományhoz és a főiskolához

való ragaszkodásuk mellett. Eljöttek a szülök, hogy lássák gyermekeik szereplését és a volt diákok is, akiket a barátság meleg érzelme hozott e napon Patakra. De eljöttek a kereskedők is s felütötték sátraikat, hogy e nagy napon jó vásárt csináljanak. És végül a vándorszínészek, hogy Isten szabad ege alatt, vagy az úgynevezett „nagy állásban** szolgálják Thália múzsáját.

Ezen a nagy ünnepélyen a legfontosabb szerep, amint *Orbán* József,* a híres pataki tanár írja, a kórusnak jutott, ö nyitotta meg az ünnepélyt áldástkérő himnuszával régen a főiskolai, később a városi nagy templomban és ő zárta be hálaadó énekével. Ugyancsak a kórus nyitotta meg a tulajdonképpeni vizsgálatot az iskola egyházi és világi elöljárói és az érdeklődők nagy száma előtt a *nagy hallgatóteremben,* amely a főiskola régi keresztépületének egész emeletét magában foglalta. Úgyszintén minden tantárgy vizsgálata előtt és után mindennap szerepelt előbb latin, később magyar nyelven írt darabbal. Ezeken kívül az egzámeni napok alatt minden este dalestét tartott, ahol a legszebb darabjaival mulattatta a nagyközönséget. Végre ugyanő zárta be véglegesen az ünnepélyt a jogászok vizsgái után elénekelt búcsúindulójával. Ezután megszólaltak az iskola csengetyűi s a fényes közönség oszolni kezdett. Megható látvány volt, mikor az ország csaknem minden tájáról idekerült joghallgatók, akik iskolai életük alatt testvérekké forrottak össze, zokogva borultak egymás nyakába s ennek a bús dalnak hangjai mellett, könnyek között, mondtak egymásnak Istenhozzádot, sokan talán örökre:

Megírták már nekem az úti cédulát,
*Nem taposom többé a pataki utcát.***

(Dr. Panfca Károly közlése, Budapest.)

* A sárospataki énekkar története. Sárospatak, 1882.

** E cikkem megjelent a „Magyarság“ 1929. nov. 10 iki számában.

Az *introitus,* a kórus új elnökének beiktatása hajdanában vidám mulatozásra és épúgy, mint az elekció, sok tréfás és csípős vers elmondására adott alkalmat. (Jó lenne összegyűjteni és ki is adni azokat, amik megbírják a nyomdafestéket.) Az alábbi vors egy, a sok közül, miket az introituson nagy tetei ás és kacagás közt előadtak. Előzőleg, többek között, már a kis *Hubay* Jóskát énekelte meg az alkalmi diákpoéta, innen a kezdő sor allusiója. A megénekelt *Gallyas* Jóskának (tréfás név) pedig ez volt a szava járása: „de szemtelen vagy te!“, tehát az utolsó sor erre vonatkozik. A vers, melyet 1884-ben a *Vajzer* Károly introitusán mondtak el, im ez:

Ho. Hubay olyan, mint egy kis borsócska,
Hosszú töknek látszik, a nagy Gallyas Jóska.
Vagy ahogy Arany a kútgémről írja ki:
„Óriás szúnyognak képzelné valaki.“
Nem lehet leírni, csak látni kell „aztat,“
Amikor az utcán Gallyas Jóska baktat.
Nyakát jól kinyújtja, lábát nekiméri,
— így csahol a kopó, ha a nyulat érzi, —
A füle lekonyul, mint beteg disznónak,
Karja libben-lebben, mint vizen a csónak,
így jár, azaz hogy ... csak efféleképp járna,
Üntalan kergeti az egyszeri álma.
Egyvalami lóról; amivé ő vált ott,
S befutotta, büszkén a szép, nagy világot.
Befutotta bíz', de meg is keserülte
És lelkét emiatt a bánat megülte.
Sohse búsúlj Jóska, légy vidám és azt ne
Mondjad dikciómért: de szemtelen vagy te!

(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

A hatvanas évek vége felé herceg *Breczenheim* Ferdinand özvegye szül, herceg Schwarzenberg Mária Karolina lakott a pataki várban, egy jóságos,

öreg matróna, aki nagyon sok jót tett a pataki diákokkal.* A várat szépen gondozott kert környezte már akkor is, amely éjjel-nappal nyitva állt a közönség számára ... Más világ volt még az, más emberek!

Abban az időben a nagyhírű főiskolai kórus, olykor-olykor engedélyt kért a vár igazgatóságától, hogy szerenáddal fejezhesse ki hódolatát, a hercegasszony előtt. Az engedélyt, persze, minden esetben megadták. Felvonult hát a kórus a várudvarra s egyszerre hatvan torok vágott bele a kuruc kesergőbe:

Hej, Rákóczi, Bercsényi,
Bezerédi!

Aztán következtek a szebbnél-szebb nóták, köztük egy-egy bordal is.

Az áldott -emlékű hercegasszony gyönyörködve állt az ablakban s mikor egy-egy bordal megnyerte tetszését, lekiáltott a kórusnak:

— No, mék etyszer ityál!

A szerenád után kezdődött csak a száraz torkok locsolgatása a pompás uradalmi borral... Talán ez is egyik oka lehetett, hogy abban a rég-letünt világban oly gyakran csendült föl a szerenád a Rákóczi-vár ablakai alatt...

(P. *E. öreg néni közlése, Sárospatak.)*

*

A pataki kórus hangversenye Kassán.

A sárospataki kórus ötven-hatvan tagja közt mindig akadtak jóhangú gyerekek. Ilyenek voltak *Komjáthy* Gábor (később ungvári pap) elnöksége és *Kazinczy* Gábor (ma ny. kúriai bíró és a Pataki

* Ezért hálából a diákság noki ajánlotta a *Parthenon* című kiadványa I. kötetét 1834 ben. *A szerk.*

Diákok Országos Szövetségének lelkes elnöke) és *Kászonyi* János precentorsága alatt az 1876—77. iskolai tanévben. Hisz talán azóta sem szólalt meg ott olyan csalogányszavú tenorprím, mint *Margitay* (Griin) József (ma ny. min.-tanácsos), olyan büvöshangú bariton, mint *Simon* Mihály prímbasszus, olyan fazékrepesztő, mély basszus, mint *Futó* János, *Hézser* Emil (később tállyai lelkész), *Kiss* Gyula (később pap Telkibányán) és *Nagy* Bertalan. Méltó társakul sorakoztak melléjük még a tenor I-ben *Molnár* Miklós, *Csillik* Balázs, *Pekári* Béla, *Mester* Gyula, *Hézser* Kálmán; a tenor II-ben *Medve* Pál, *Major* Gyula, *Novák* Lajos (a későbbi teológiai tanár), *Nagy* János; a basszus I-ben *Kazinczy* Lajos, *Balajthy* Mór és *Bodolay* István; a basszus II-ben *Tokaji Nagy* Kálmán és *Biróy* Béla, a daliás zászlótartó.

Ez a válogatott kar Biróy Béla 1877. évi feljegyzései szerint a fentírt iskolai évben háromszor is kiment vidékre hangversenyezni. így a karácsonyi szünet előtt Gálszécsen, pünkösd előtt Kassán és jún. 10-én Erdőbénye fürdőhelyén szerepelt. Mi csak az egyiken, a kassáin követjük a három hangverseny krónikását, Biróy Bélát, akkoron IH-ad éves jogászt és jeles basszistát. (Ma ny. kir. táblai bíró.)

... „Május hó 16-án reggel hat órakor az imateremben történt gyülekezés után indultunk öt szekéren Sátoraljaújhely felé, hogy onnan aztán vasúton folytassuk útunkat Kassára. Tizennyolcán voltunk a válogatott kar tagjai az elnökkel és a precentorral. Velünk jött még *Sághy* Sándor pénztárnoknak, *Szűk,* Endre ellenőrnek és *Semtzer* Károly, mint műkedvelő. Útközben Legenye-Mihályi állomáson *Pajzsos* János egyházkerületi algondnok kitűnő villásreggelivel várt bennünket.

A szeretetreméltó öregúr, ki még abból a régi, jó táblabírákból való volt, szintén velünk jött Kassára. Már Kozma állomástól kezdve gyönyörű hegyvidéken zakatolt keresztül gőzösünk. Nagyszaláncon

a gróf Forgách kastélya mögött meredezett ránk a szalánci vár romja. Azt mondták, hogy két szoba még épen áll benne. Ott van az öreg grófnénak a kedvenc uzsonnázó helye.

Kassára érve, az állomásnál várt már bennünket *Béky* Sámuel kassai református lelkész és *Naményi* ügyvéd. Bérkocsikra ülve egyenesen az akkortájt épült szép Schalkházba hajtattunk, ahol mi négyen: Kiss Gyula, Pekári Béla, Sághy Sándor és én az I.emelet 33. számú szobáját foglaltuk el. Egy órakor ebédhez ültünk, melyet derék mecénásaink rendeltek meg számunkra. Félháromkor elindultunk, megnézni a várost. Elsőbben is a híres, gótikus székesegyházat tekintettük meg s gyönyörködtünk annak külső és belső szépségeiben. A dóm mellett levő régi toronyban van az úgynevezett „Urbán harang*[1], amelyet mikor megkongatnak, mintha folyton azt búgná: „Debrecenben a bátyám, Budán az öcsém.“ Hisz, csak maga a nyelve 480 fontot nyom. Semtzer Károly barátommal meglátogattuk még a jogakadémiát is. Hanem onnan már siettünk szállóhelyünkre, mert ott az elnök szobájában négy óra előtt próba várt ránk. A legnehezebb darabunk kívánta ezt a kis áldozatot tőlünk. Próba közben látogatott meg bennünket *Meskó* Sámuel egyházi főgondnok is, egy vagyonos agglegény és igen barátságos öregúr. Azzal nyitott ránk ajtót, hogy látni akart bennünket. Mindnyájunkkal kezet fogott s barátságos beszélgetésbe elegyedett velünk. Azt a maliciózus megjegyzést tette ott róla valaki, hogy három dolgot szeret csak a világon; először maga-magát, másodszor az egyházat, harmadszor a kutyáját. Hanem azért mindenki számára nyitva áll vendégszerető háza, ahol végeszakadatlan ebédeket ad; és mindennap eljár a templomba.

Ötkor a kaszinóba mentünk felállás-próbára s onnan mi ketten az elnökkel siettünk keztyűt és nyakkendőt vásárolni huszonegy kórustag számára.

Közben meghallgattuk a katonazenét is a belső kis sétatéren.

Hatkor öltözködéshez fogtunk s hétkor már gyönyörködhetett a tizenhat nyalka pataki diák énekében és szavalatában a Kaszinó hangverseny termeiben egybegyült közönség. A hangversenyen természetesen csak mi szerepeltünk. Minden számunknál sok tapsot kaptunk. Legkivált Margitay József és Simon Mihály tűntek ki népdal énekszámaikkal, továbbá Margittay, Simon, Medve és Nagy Berti kvartettükkel. Margittay és Novák szavalatai is nagy sikert arattak, azonban nem érték el azt a viharos tetszést, amit decemberben Gálszécsen *Lúczi Szabó* Imrének a „Jóczik János futása[11] című komikus szavalata keltett.

A műsorunkon csak egy változást kellett tennünk. Egyik tenoristánk rekedtsége miatt ugyanis elmaradt volna egy szám, ha *Nagy* József zenetanár ki nem tölti művészi zongorajátékával.

Tízkor lett vége a koncertnek. A közönség mindjárt hazaoszlott. Sajnos, a szép leányok is. Pedig erre nem számítottunk. Mert Gálszécsen másképen történt. Ott a koncertet tánc követte kivilágos-kivirradtig. Ma is emlékszem még Glück Herminkára, a szép, keleti-típusú, zsidólányra, akivel legtöbbször táncoltam.

Azért a kassai hangverseny után sem esett hamúba a pecsenyénk. Szállásunkra siettünk. A Schalkház nagy termében terített asztal várt már bennünket. Belátogattak oda tiszteletünkre a kassai jogászok is. Folyt *a* bor és a nóta. Kedvükért énekelt az egész kar — nem is egyszer. Mikor pedig mi-ketten Simon Miskával eldaloltuk a „Gyöngéd volt az én szerelmem“ kezdetű dalt, hatszor kellett azt megismételnünk.“

... És így folytatja még tovább a derék krónikás, Biróy Béla, akkori pataki jogász. De én egyelőre

csak e pár sort hozom nyilvánosságra az 1877. évi „Joghallgatók naptáráéba írt föl jegy zéseiből.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

Vígkedélyű diák volt *Bodolay* Mién teológus, a későbbi nagyvisnyói pap, aki vidám ötleteivel sokszor megnevettette társait. Mint lelkes kórista, jó baritonjával számot tett az énekkarban is; de bizony néha a legkomolyabb pillanatot is oda nem illően viharos derültséggé változtatta megjegyzéseivel.

Egy komoly darabból volt összpróba a kórusban s a darab legáhitatosabb részében váratlanul hamis hangot ad ki egy erőteljes prímbasszus hang. Mindenki elhallgat s odanéz, ahonnan a botrányosan állatias hang jött. A precentor is fejcsóválva hagyja félbe a vezénylést és szigorúan kérdi:

— Ki volt az? ...

— Én voltam, — felelt Bodolay s rákvörösen előlépve, komoly képpel mutatja a hangjegykönyvét s így mentegetődzik:

— Kérem szépen, tessék nézni, itt éppen egy „poca“ van ejtve a kótában és azt akartam leénekelni!

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

#

b) Zeneegylet.

A *Főiskolai Ifjúsági Zeneegylet* 1879-ben alakult abból a célból, hogy a zenekedvelő ifjúság tökéletesíthesse magát a zeneművészetben. A Zeneegylet tevékenyen közreműködik a főiskola és a főiskolai ifjúság által rendezett ünnepélyeken.

A Zeneegylet ügyeit a tanárelnök felügyelete alatt az ifjúsági-elnök intézi. Választott tisztviselő még a jegyző, pénztárnok és az ellenőr. Tagjai az akadémiai hallgatók és a gimnázium felsőbb osztályainak a tanulói.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

Jó *Dobozi Papp* Ferkó pataki földbirtokos igazi barátja volt a diákságnak. Héczei kúriáján — nemcsak a „kis fellegvárának nevezett toronyszobájában, hanem kényelmes lakásának ebédlőjében is — gyakran szívesen látott vendég volt jogász és teológus egyaránt, sőt némely érettebb kiállású gimnázista is.

1886 december 2-án este, az ú. n. „kis banda“, mely az ifjúsági zenekar 5—6 „válogatott'* tagjából állt, a házigazda tudta nélkül, de a kedves háziasszony tudomásával, 7 órakor beállított Ferkó barátunk lakására s a névestére már szépen összegyűlt, többnyire vidéki vendégek által elfoglalt tágas szoba szomszédságában váratlanul rázendített egy szívhez szóló magyar nótára. A velünk előre összebeszélt, szeretetreméltó háziasszony a zene hangjaira azonnal elősietett, hogy a vendégek közül előtörtető házigazdát elfogja és röviden informálja arról, hogy a diákbanda a vidéki vendégek előtt inkognitó akar maradni — legalább egyelőre, — tehát a házigazda is ehhez tartsa magát.

Ferkó barátunknak nagyon megtetszett az eszme s a banda egy-két tagját futólag megölelve, visszament a vendégekhez s bosszúságot színlelve így szólt:

— Ezek a cigányok mindenüvé betolakodnak; de ha már itt vannak, hát jó helyen vanak; — és a hölgyek felé kacsintva folytatta: — lesz legalább egy kis tánc is!

A vendégek egyike, egy felsőzempléni vasúti állomásfőnök, aki egész családjával, a többi között egy már húsz éven felüli leányával jött az ünnepélyre, nekivörösödve fölugrott:

— Dobd ki őket, Ferkó! A teremburáját a sok ingyenélő cigányainak, csak nem fognak itt cincogni egész este!

— Már bocsáss meg, kedves barátom — szólt a házigazda engesztelően, — ők is vendégeim, hiszen az én tiszteletemre jelentek meg, tehát őket is szívesen

látom. Csak azért szóltam ellenük, mert nem tudtam, hogy eljönnek s meg voltam lepődve eleinte.

A vendégek többi része is beleszólt a vitába s csaknem egyhangúlag a cigányok pártjára álltak, mire a házigazda kinyitva az ajtót, az épen szünetet tartó bandához kiszólt:

— Ha már itt vagytok, kerüljetek beljebb, nektek is jut majd egy-két pohár bor!

A banda tagjai, élükön a prímással, egyenkint vonultak be a vendégek közé, udvariasan — ae némi cigányos félszegséggel — meghajtották magukat s gyorsan összeállva, rázendítettek egy újabb hallgatóra. Hatan voltak; jó fekete képű, sőt fekete hajú és bajuszú legények, az egész bandából csak az egyetlen *Stépán* Géza rítt ki szőke bajuszával; meg is kérdezte egy úr a nagybőgőstől, *Kováes* István, igazán jó „cigányképű“ teológustól (most ongai pap):

— Hogy került közétek ez a szőke cigány?

Mire a nagybőgős igazi cigányos flegmával felelte;

— Az is fekete volna, instálom, de festi magát — az istenadta!

Ennek a magyarázatnak gyorsan szárnya kelt a vendégek között s szegény Stépán Géza nem tudta elképzelni, hogy a vendégek, különösen a hölgyek, miért bámulják őt annyira. (Rajta is maradt egy darabig ez a név: „festett cigány“.)

Ezalatt a vendégek között levő diákok, élükön *Németh* Jóskával és *Szakáll* Károllyal — abban az évben a „kis fellegvár“ lakójával, — igyekeztek a hangulatot emelni és mint beavatottak, a figyelmet a cigánykérdésről elterelni. Elkezdődött a tánc is, jó kisvárosi szokás szerint, már a vacsora előtt. Egy kis baj támadt azonban, mikor koccintásra került a sor, mert a szives házigazda a banda tagjaival is szívélyesen koccintott s a vendégek között is akadt egykettő, aki koccintott Velük; ezt az állomásfőnök úr

rossz néven vette és cigányos tolakodásnak nevezve, élesen ki is kelt ellene.

A vacsora azonban késett és a jókedvre hangolt vendégsereg fiatalabb része teljes odaadással táncolt s valóságos házi-bállá avatta a kezdődő névünnepélyt. A szives borkinálgatás közben a háziúr egyszeresek észrevette, hogy az állomásfőnök úr leánya táncos nélkül maradt. Odaugrik a prímáshoz, kikapja kezéből a hegedűt s rászól:

—Pajtás, csak nem hagyod Nellikét petrezselymet árulni!

S odaráncigálta a kisasszonyhoz.

A prímás erre táncra hívta a kisasszonyt, aki némi habozással föl is állt. Már átfogta karcsú derekát s éppen hozzá akart fogni a tánchoz, mikor az állomásfőnök úr ingerülten hozzájuk ugrik:

— Ácsi, more, azt a vályogvető mivoltodat, teszed-o le mindjárt a lányom!

És mert a banda tovább játszott, a közel levő egyik kontrást beletolta a nagybőgőbe s a zene kénytelen volt elhallgatni.

Általános fölfordulás. A házigazda tapsolt, kacagott, a hölgyek sikoltoztak; a prímás azonban táncosnője derekát el nem eresztve, rendületlenül állt és mosolygó ábrázattal nézte a felbőszült apa dühöngését.

Németh Jóska odasietett a méltatlankodó apához és igyekezett fölvilágosítani:

— Kedves urambátyám, ne haragudjék ám, hiszen ezek nem közönséges és különösen pedig nem vályogvető, hanem úri-cigányok. Ez így van nálunk szokásban; ha kevés a táncos, az úri-bandából hói egyik, hol másik tartozik pótolni a hiányzó táncost.

A vendégek nagy része tudta vagy sejtette már, hogy itt tréfás felültetés történt, csak az állomásfőnök úr nem akart erről tudomást szerezni, úgyhogy életpárján kívül a leányának is csitítania kellett. A

tréfát azonban be kellett fejezni s a prímás formálisan bemutatkozott neki:

— ... harmadéves jogász vagyok, nem cigány s a banda többi tagjai is jogászok, teológusok; bocsásson meg urambátyám a tréfáért.

— De beszélhetsz nekem, adta kormosa, engem föl nem ültettek, látszik az, hogy ki a cigány, ki nem... — így zsörtölődött az állomásfőnök úr tovább és nem fogadva el semmi fölvilágosítást, leányát kézen fogva elvezette a prímástól.

Szerencsére jelentették, hogy tálalva van. A társaság bevonult az ebédlőbe s a szeretetreméltó háziasszony mindenkinek megmutatva helyét, a prímást Nelli kisasszony mellé ültette. A banda többi tagjai is természetesen az asztalhoz ültek, beosztva lehető leg egy-egy kisasszony mellé. Az állomásfőnök most már látta, hogy csakugyan tréfa áldozata lett, nem firtatta tehát tovább a dolgot, csak úgy magában zsörtölődött. De úgy az ötödik-hatodik fogásnál, mikor véletlenül egy kis társalgási szünet állott be az asztalnál, újra csak fölszólalt nagy méltatlankodással:

— Már pedig akármit beszéltek, hiába kapacitáltok!... Hogy a prímás öcsém nem cigány, meg hogy Stépán öcsém bajusza nem a festéktől szőke, meg hogy a banda egyik tagja jogász, a másik teológus: ezt még valahogy csak elhiszem. De hogy a brácsás (ez volt *Béky* József) meg a nagybőgős se volna cigány — ezt már csak hitessétek el a bolonddal.

Ez volt az állomásfőnök úr utolsó allegálása. Vacsora után már ő is beletörődött a helyzetbe s éjfél után — mert hisz a jól sikerült estély reggelig tartott — a banda minden tagjával, cigánnyal-nemcigánnyal brudersaftot ivott.

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

* Amint értesültünk: a banda prímása maga a közlemény írója volt. *A szerk.*

4. Sport.

Talán a pataki főiskola volt az első hazánkban, ahol a diákok testnevelésével már tervszerűleg foglalkoztak.

Ugyanis *Lóránt fy* Zsuzsanna és fia *Rákóczy* Zsigmond *Comenius* Ámos Jánost, a nagy tudóst és kiváló pedagógust 1650-ben a sárospataki főiskola vezetésével bízta meg.* Comenius nevelési programmjába a testnevelést is felvette s ő volt az *első* hazánkban, aki a humanista eszméknek a sportéletben és a testnevelésben való gyakorlati megvalósításának útját megmutatta.**

Comenius a pataki főiskolában történt négy évi (1650—1654) tartózkodása aláit a sport érdekében lelkes propaganda-iratot írt a pataki ifjúság számára „Fortius redivivus sive de pellenda seholis ignavia“ cím alatt, amelyben a restségnek az iskolából való elűzése érdekében gyönyörű sportprogrammot ad az ifjúságnak. Tanítási tervébe is belefoglalta a testedző játékokat, melyeket rendszeresen végzendőkként jelölt ki. A tanuló legnagyobb gonddal ügyeljen a testi egészségére, mert e nélkül

* Comenius Ámos János, a legkiválóbb pedagógusok egyike Morvaországban született 1592-ben s meghalt Amsterdamban 1670-ben. Tanulmányai elvégzése után a fulneki cseh-morva testvérek 1616-ban, lelkészükké választották, ahol a latin iskola vezetését is átvette. A harmincéves háborúban felekezettársaival Lissában telepedett le s a tanügynek élt. Felekezete 1647-ben püspökké választotta, de egyháza feloszolván, 1650-ben Patakra ment s átvette a Kollégium vezetését. Ez időtájt (1652)· évi konvenciós fizetése a következő volt: 600 frt készpénz, 60 köböl búza, 40 frt ruházatra, 15 hordó bor, 6 disznó, 15 bárány, 15 itce méz, 25 itce vaj, 2 köböl borsó, 1 köböl lencse, 25 szekér fa. Ugyanakkor a főiskola három rektora — Tofeus, Tolnay és Szőllősy — egyenkint a következő javadalomban részesült: 250 frt készpénz, 18 köböl búza, 5 hordó bor és 3 oldal szalonna. A három preceptor 80—80 frt-ot, az alumneus tanulók konviktusa pedig évenkint 40 köböl búzát, 4 hordó bort és 4 disznót kapott. *A szerk.*

** L. bővebben Siklóssy László dr.: A magyar sport ezer éve I. k. 170—173. 1.

nem bírhat egészséges lélekkel. Legfőbb dolog tehát az, hogy az iskolában méltó helyét foglalja el a *virtus* s űzessék ki a tunyaság. A munkának szüneteit három csoportba osztja:

1. Szórakoztató látványosságokba (iskolai színjátékok), 2. fejlesztő mozgásokba és 3. élvezetes versenyekbe és játékokba. Mindezeket részletesen ismerteti s az utóbbiaknál kiemeli a futást, ugrást, dobást, birkózást, ökölvívást, lovasjátékokat és a labdázást.

Leginkább a labdajátékokat tartotta a legjobbaknak, mert azok minden megerőltetés nélkül fejlesztik a testet.

Egyébként a játék olyan legyen, amely gyönyörködtet és ne olyan, amely gyötör. Végül még a játék túltengésének káros-voltára is figyelmeztet.

Ezt a nagybecsű s a sport érdekében első propagandairatot ezekkel a szavakkal végzi: „Nektek adom, nektek mondom el, nektek ajánlom ezt a könyvemet szeretett magyarjaim. Legyetek egészségesek és virgoncok! Egymást kölcsönösen serénységre buzdítsátok és űzzétek magatokból a renyheséget! Mert felkelőben a ti napotok!“

A ma fennálló sportegyesület, a *Sárospataki Akadémiai Tornaegylet* vagy, amint most nevezik, *Atlétikai Club,* 1875-ben alakult s azóta nagy munkásságot fejt ki. Tisztikara a következő: tanárelnök, ifjúsági elnök, alelnök, vívás-vezető, jegyző, pénztárnok és ellenőr. Tagjai az akadémiai hallgatók.

A tornászást a megválasztott előtornászok vezetik. Az egyesület évenkint különböző sportnemekből versenyt rendez s a győztesek között díjakat és jutalmakat oszt ki. Ezenkívül az egyesület alapja javára minden évben bált is szokott rendezni, amelynek sikerét és fényét a vidékiek biztosítják.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

A sporteredmények realizálása valójában nehéz feladat, mégis sokszor könnyedén szokták elintézni és csaknem mindig az erősebb rovására. Végeredményben talán helyes is. Az erőst le kell hendikeppelni, hadd erőlködjék még jobban.

Ilyen hendikeppelésben a pataki diákoknak sokszor volt részök kerületi vagy országos tornaversenyeken, mert ha raffinériát nem is (ami pedig sok kell ilyen alkalmakra), de nyers erőt annyit vittek magukkal, hogy azt mindig megbámulták, csodaként emlegették és többre is értékelték a szemtanúk, mint a kétes győzelmek erőlködéseit.

Súlydobásuk „hajításnak** lett deklarálva, mert világviszonylatban is feltűnő eredményt mutatott. A modern atlétáknak, kik meg tudták bírálni a mozdulatokat, most is emlékezetes, mit produkált *Kiss* Laci csupa tréfából. Akkor is olyan versenyről jöttek haza a pataki diákok, hol fölényes súlydobásaik versenyszerűsége nem lett elismerve. Azt mondták, hogy hajítás. Hiába mutatta meg Kiss Laci, hogy milyen hát az a hajítás, — vitatkozás közben másfélméterrel többet hajítván irendes dobásánál, — leszavazták. Azonban nem csüggedett el. Otthon az iskolakert tornaudvarán elmagyarázta az esetet, többek közt ezeket mondván:

— Most már mindent tudok. Megfigyeltem a fogást, lépést, dobbantást. Olyan ez, mint a polkatánc. Arra jó, hogy, aki nem nagyon erős, de gyorsmozdulatú, elég sokat dobhasson, de aki erős, vaskos alak, mert lassú mozgású, kevesebbet dobjon, mint amennyire képes volna. Ha ez kell nekik, azért is megtanuljuk. Nézzétek! így kell! Egész éjszaka ezt tanultam muzsikaszó mellett.

— Hátra a váll, rajta a golyó. El ne mozdítsd; mert akkor már hajítás. Most fel a balláb. Lendítés, előre szökve. A többi már magától megy, csak a golyót kell kinyomni útjára. Az utolsó mozdulat, a

félfordulat, hogy a hátad nézzen a golyó után, mert ahhoz már semmi közöd.

Ezután Kiss Laci a legszabályosabban úgy kilökte a golyót, hogy szemünk-szánk elállt. Közel 14 méter volt, mikor lemértük. Maga Kiss Laci is elcsodálkozott.

— Pedig csak mókáztam. Lássuk csak, hogy menne komolyan! És még vagy ötször dobott 14 méteren felül. Aztán a többiek próbálták, akik a versenyen szintén lemaradtak és mind 13 méteren felül dobtak, tehát többet, mint amennyi Pesten a „pestiek** győztesének az eredménye volt.

De, akik így tudtak súlyt dobni, nem voltak éppen esetlen mackók és hústömegek. Ha a karjuk, lábuk izmos is volt, mint az oroszlán mancsa, ugrani is tudtak, mint az oroszlán. Ha már ebben az időben is divat lett volna a pentatlon és dekatlon (ötös és tizes) verseny, a patakiak lettek volna a legelsők, *Kiss* Elek tanár gyönyörűségére, mert az ő futtató módszere és erőmérése folytán lettek a diákok kiváló tornászokká.

A félkarral való húzódás, utána kifordított mérleg, szintén félkarral, még cirkuszban is ritkán látható. Patakon azonban megszokott mutatvány volt. *Porzsolt* Lajos és *Tamáska* Lőrinc ötször, hatszor, néha hétszer is megcsinálta egymás után úgy jobbkézzel, mint balkézzel. Vagy *Komjáthy* Lajos (most törvényszéki bíró Beregszászban), a tornaelnök, nem számítva veszélyes óriás köreit a nyújtón előre is, hátra is, fordított és kifordított fogással, úgy húzódott félkézzel, mint más kettővel.

Csontos, a tanár fia, könnyed, közepes formája dacára olyan erővel rendelkezett, hogy félkézzel, csupán csukló vagy alsókar fogással, földre tepert egy erőteljes embert. De ő már újkori csoda. *Kőrössy* se volt nagy ember (jelenleg pap Abaujban). Lányosán rózsás-piros volt az arca. Mégis a *nagy bottal* csinálta a buzogánygyakorlatot.

Ez a nagy bot 24 fontos volt. Vastag, nagy végét két nagy marokkal is nehezen lehetett átérni. Rézgyűrűvel volt beszegve. A vastag rész egyenletesen és szakaszosan, cifrázatos hajlások szerint véknyult a másik vége felé, ahol meg lehetett markolni. Tölgyfából faragták. Hossza majd az állig ért. Kőrössy evvel a buzogánnyal végezte a „Ritka búza, ritka árpa“ nóta zenéje mellett a gyakorlatokat, míg a többiek ugyanakkor a kis buzogánnyal.

Győry Gyurinak és *Kiss Lacinak* azonban derogált ez a „könnyű“ mutatvány, ök a füzér-táncban, melyet kis súlyzókkal mutatott be az egyleti tornacsapat a tornaünnepélyen, 35 kilós súlyzóval csinálták a többiekkel a gyakorlatot.

Kiss Elek kiváló tornatanítási módszere abban állt, hogy minden év elején megmérte az erőfokot és a szerint csoportosította a fiúkat az erősek, közepesek és gyöngék csoportjába, hogy mindenki képességeinek megfelelő gyakorlatokat végezhessen. Az erőfok mérése úgy történt, hogy előbb húzódni kellett a nyújtón és pedig föl a mellig, aztán vissza függő helyzetbe, újra mellig, újra vissza, ahányszor csak lehet. A következő órán tolódni a korláton, vagyis vállig ereszkedni, mély függésből vissza támasz állásba, újra vissza, újra állásba, amíg bírja a kar.

A nyújtón való húzódás és a korláton való tolódás számösszege kétszer véve adja azt a számot, ahányszor sarkalni kell, hogy kijöjjön az erőnek megfelelő erőfok. Pl. 25 húzódás = 50; 20 tolódás = 40, összesen 90. Ha tehát 90-et ki is sarkal, akkor erőfoka 180.

A sarkalás csípőre tett kezekkel helyben való ugrálás akképen, hogy a térdhajlítással felkapdosott láb sarka csaknem az ülepet érje. Ez a felugrálás is addig tart, amíg csak szusszal bírja az ember. Ezt csinálta meg *Pajkos* Lojzi 170-szer.

Akinek legalább 150 volt az erőfoka, az került

az I-ső, az erősek csapatába. Ilyen is volt elég. Porzsolt Lajos a hatodikban 36-ot húzódott. Unalmas volt számolni, talán ezért hagyta abba időelőtt. Ez tehát = 72. Harminchat tolódott, ez 60, összesen 132. Kisarkalva tehát 264 erőfok. *Trenkó** Gyurinak is volt 200 erőfoka, pedig hol volt ő Rókától.. .**

Akinek legalább 100 volt, az a II-ik, a közepes csapatba, a százon aluliak pedig a III-ik, a gyönge csapatba kerültek.

Gondolható, hogy mindenki igyekezett teljesítményét fokozni, e célból trenírozni magát (pl. otthon a két ágy közt mindennap tolódni) s így a gyönge csapatba igazán csak a gyöngék kerültek.

Mikor a levegő hülni kezdett s jött a tél és már a tornaterembe szorultunk a tornakertből, minden tornaóra elején, pálca ütemezésre liba sorban és a vezér ötletétől függő csiga vonalakban (a hatodikban *Szakáll* Jancsi, a félöles lábú volt a vezér), mellre tett kezekkel, egyenletes futásba kezdtünk és ez tartott 4—5 percig. Kiss Elek tanár verte hozzá a taktust. A következő órán már 5—6 percig futottunk és minden órán tovább, közben a tempót is gyorsítva. Voltak órák, amelyiken csak futottunk. A pihentetés a tempó lassítása volt, de aztán újra fokozódott és tartott a futás a jó, puha, nyers homokban, az óra végéig.

Ilyenkor Kiss Elek sokszor emlegette, mily erőfejlesztő a futás és miért nem lehetett soha a pataki diákokat a versenyeken a kötélhúzásban elhúzni.

— Ha én összeállítottam — mondta — az én mokány tíz emberemet, — az öt Csatáryt és öt Tariskát vagy másokat, — a legnagyobb testű diákcsapatokkal is, a húzáskor mindig gyökeret vert a lábuk és amikor kimozdultak, mint a bivalyok, el-

* Később *Karádi-tA* változtatta meg a nevét s Patakon volt tanár. Jelenleg Hódmezővásárhelyen tanár. *A szerk.*

** Porzsolt Lajos gúnyneve.

húzták ellenfeleiket. Azoknak volt erejük, de nem volt lábuk.

Az atlétikai ambíciók valóban nagyon egyoldalúak voltak ebben az időben, amíg csak a pentatlon és dekatlon versenyek szokásba nem jöttek.

Az ugró csapat ugrott, a futó csapat futott, a súlyemelő csapat csak emelt. Patakon azonban a legjobb súlyemelők egyike, *Böszörményi* sprinter is volt; *Tamáska,* a súlyemelő bajnok pedig ugró, futó és gerelyvető is.

Roppant csodálkoztak ezen a kassai atléták, — a pestiek után ez időben a legelsők, — mikor kikaptak a patakiaktól. Eddig sohasem kaptak ki a vidékiektől, még az eperjesiektől sem. Én azonban, ki a kassaiakkal is nexusban voltam és *Truskóvszky* Feri, ki kassai volt, viszont a patakiakkal is összeköttetésben állt, kivittük, hogy a felsömagyarországi atlétikai bajnoki versenyen a patakiak is résztvehettek egyszer a kassai mérkőzésen.

Kiált tehát a nyerserő, a Kiss Elek erőfokkal reprezentáló tornaalakulata. *Tamáska* Lőrinc, *Radácsy* Gyuri stb. súlyemelőkkel.

Nagy bámulatba ejtették aztán a kassaiakat a súlyemeléssel, de méginkább ugyanazoknak ugró és futó eredményeivel. Tamáska például a félkezes 35 kilós súlyt 35-ször emelte. A favorit, a kassai birkózó bajnok, *Stépán* (jelenleg állomásfőnök a sajószentpéteri vonalon) 33-szor, de az utóbbi nem volt futó és ugró is egyszemélyben, hanem tisztán birkózó és súlyemelő, ebben aztán kiváló. A többi kassai és más vidéki versenyzők nem is jöttek számításba az ő 10—15 emeléseikkel. Aztán jött a kétkezes 50 kilós súlyzó. Stépán 6 és félszer emelte, Tamáska 20-szor, de olyan könnyedén, mintha fából lettek volna a golyók. De ugrott is ugyanilyen könnyedén, meg futott, mintha nem is súlyemelő volna.

Radácsy Gyuri lemaradt a súlyban. Azt hitte, hogy mázsákat kell emelni, kitartásra nem treníro-

zott. A 85 kilót azonban, vigaszul megemelhette félkézzel a kassaiak nagy csodálkozására és ugrott hosszút és magasat, csaknem rekord eredménnyel. Még futott is bánatában, hogy a súlyból kiesett s ő vitte győzelemre a stafétát.

A Böszörményi sprintje még érdekesebb volt Budapesten az országos tornaversenyen.

Ő volt a zászlótartó. Mikor József főherceg előtt elvonultak a csapatok, a díszfelvonúlás alkalmával, félkézzel nyújtotta ki a zászlót, úgy hajtotta meg a főherceg előtt, amiért meg is tapsolták. Izmos, tömör alak volt, karja pedig combvastagságú. Mi volt neki ez a mutatvány! De, hogy ez a Botond-ivadék futni is tudjon, arra a pestiek nem is gondoltak.

200 méteres volt a sprint, melyben hol a favorit, hol Böszörményi vezetett. A pesti megúnta a heccet, elgáncsolta és Böszörményi elterült a földön. Már az utolsók is elérték, mire talpra szökhetett, de akkor becsületre és vérre menő gyilkos irammal utánavetette magát az ármányos futónak. Bősz haragja tüzelte, kirobbant, mint a villám, még a cél előtt elérte és úgy vágta hátba ököllel, hogy összeesett az ipse. Maga pedig leállt dohogva, nem kellett már neki a győzelem.

Iramának öldöklő ereje és ökle csapása csak nyerserőnek számított, — de emlékezetes maradt, mindazoknak, akik látták vagy részesültek belőle.

A súlyemelésnél meg úgy járt ugyanekkor, mikor már megemelték az 50, 60, 65, 70 kilót, melyeket ő kihagyott és a 75-re beszállt, amelyet már a többiek nem bírtak, — a rendező eltolta ezzel a kijelentéssel: „Atléták nem emelnek.“

Böszörményi Vl-ik gimnazista volt, de ereje miatt nem hitték el neki, jobban mondva a turpisság itt is talált módot a fölényes vidéki erő háttérbe szorítására.

Ilyen arányban tenyészett itt a szellemi erő is. Statisztikai adatokkkal lehetne igazolni, mennyivel

több híres embert, tudóst, költőt, írót, államférfit adott és ad még most is a magyar társadalomnak ez a Kollégium, szemben más intézetekkel. Pedig, de sokszor elmondta néhai *Kovácsy* Sándor az irodalom tanára, egyiknek-másiknak:

— Ketten sem tesznek ki egy damaki embert!

Nagyon szerette a damakiakat szép termetükért, verekedő készségükért, méltóságteljes komolyságukért s főleg naivságukért.

Sokat emlegette, hogyan tűnődött egy atyafi a Kollégium előtt.

— Hovávaló atyámfia? — kérdezte tőle Kovácsy.

— Damakra, tekintetes uram.

— Min tűnődik olyan nagyon?

— Én Istenem! Tíz esztendővel ezelőtt jártam itt utoljára és azóta meg nem öregedtek ezek a fiatal urak...

— Látja öreg, ha maga is diák lett volna, maga sem öregedett volna meg, — tódította Kovácsy.

És nem volt ebben több tréfa, mint komoly valóság. Ennek az ifjú világnak örök ifjúnak és örökéletűnek kell maradnia, mert ha ketten tettek is ki egy damaki embert, talán nem is egyébben, mint korban olyan is volt elég, amelyik három damaki emberrel ért fel, a képzettségét nem is véve számításba.

(Süveges Elek közlése Miskolc.)

*

Gyermekkoromban a kilencvenes években a „nemzeticske“ volt egyik legkedveltebb labdajátékunk, amely elnevezését onnan vette, hogy a játékban minden egyes játékos valamely nemzet nevét viselte. A közismert nemzetneveken kívül nagyon népszerűek voltak a távoli, vad népnevek. Emlékszem rá, egy időben sokat búvárkodtam, hogy mennél különösebb és pajtásaim előtt soha nem hallott

népnevet diktálhassak be a szólítónak. Mindennap igyekeztem újabb és újabb ismeretlen népnévvel meglepni a társaságot, akik sokszor kételkedtek is az egyes nevek valódiságában vagy az illető népek létezésében s nekem valósággal be kellett bizonyítanom, hogy a különös nevet nem az ujjamból szoptam, hanem tudományos könyvből vettem. Ezek a különös népek és népnevek aztán hamarosan divatba jöttek s a játékosok a magyar, német, francia, angol, olasz, spanyol helyett felkapták a csuk-csuk, hottentotta, sziu-indián, pápua, berber stb. neveket.

Tornaórák alatt ugyan nem nagyon játszottuk, de tornaórán kívül és vakációban ez volt a legkedveltebb szórakozásunk. A lószőrrel bélelt bőrlabda luxuscikknek számított és pénzbe került s ezért inkább házilag készített rongylabdával játszottunk, amelyet sajátkezűleg borítottunk be, szorosan, spárgahálózattal. Magam is megszámlálhatatlan ilyen rongylabdát állítottam elő és kötöttem be spárgával. Sok labdára volt szükség, mert a labda bizony gyakran túlrepült a célon s nyomtalanul eltűnt az iskolakert hatalmas fái között tenyésző keserűlapu, csalán, cserje között vagy a száraz falevelek alatt s különösen alkonyat felé sokszor hiába kerestük órák hosszat, négykézlábra állva valamenynyien. A labda, legalább aznapra elveszett számunkra. Megtörtént ugyan, hogy a keresett labda helyett másikat találtunk s ez esetben nyugodtan folytattuk tovább a játékot, de ha ez a szerencsés eset nem történt meg velünk, felháborodásunkban sokszor bizony jól elagyabugyáltuk azt a cimboránkat, akinek ügyetlen dobása következtében a labda elveszett.

A nemzeticskét a következőképpen játszottuk: bicskával vagy körmeinkkel lyukat kapartunk a tornatér földjén, a lyuk körül két-három lépés távolságban kört rajzoltunk, a labdát a lyukban helyeztük el s mi játékosok rohamállásban, egyik lábunkat a kör szélére helyezve, vártuk a szólító kiáltását.

A *szólító,* aki egyúttal bíró is volt, kezében tartva a noteszt, akárcsak a tanár az órán, komoly arccal nézegette a névsort s hirtelen elkurjantotta magát: *csuk-csuk!* Erre a csuk-csuk elörelendült, felkapta a labdát, ugyanakkor a többiek fejvesztetten menekültek a szélrózsa minden irányába. A csuk-csuk a körön belül megállva, célba vette valamelyik nemzetet, utánadobta a labdát és ha eltalálta, akkor az illető nemzet kapott egy bummerlit, ha nem találta el, a csuk-csuk kapott egy bummerlit.* Hat ilyen bummerli után egy-egy nemzet kiesett a játékból s a többiek nélküle játszottak mindaddig, amíg ketten nem maradtak a küzdőtéren, akik közül végre is az egyik győzött.

És most következett aztán a büntetés.

A legyőzötteket falhoz állították. A győztes a faltól tíz-tízenöt lépés távolságra elhelyezkedve kezében a labdával, megkezdte a büntető expedíciót, azaz célbavette az előtte sorakozó hátakat, mialatt a falnál állók természetesen hátracsavart nyakkal lesték a büntető arcának, szemének és kezének mozdulatait. Mert fontos volt, hogy kipaklizzák a feléjük irányuló dobást, mivel a kipaklizás felmentett egy-egy nemzetet a további büntetés alól. Mondanom sem kell, hogy a büntető csalogatott, szemével jobbra sandított, kezével is ugyanarra célzott, sőt hogy jobban zavarba ejtse a társaságot, bal kezének mutatóujját is előrenyújtotta; a labda azonban nem arra repült, ahova nézett és amerre célzott, hanem más oldalra, ahol nem is várták, s így a dobást kipaklizni az alattomosan célbavettnek sokszor nem sikerült. Ha végre mindenkinek sikerült fejének hajtásával, derekának félrerántásával vagy szétterpesztett lábakkal felugrással a dobást kipakliznia. a büntető-expedíció véget ért és a játék élőiről kezdődött.

(Dr. Trócsányi Zoltán közlése, Budapest.)

* Bummerli = rovás.

A „körberótá“-nál egy nagyobb társaság körbeállt és számolással kiosztott valakit középenállónak. A kiosztási formulák közül csak erre emlékszem már:

Egyedem, begyedem cicimét
Ábri-fábri hova mégy?
Megyek ide kapálni,
Gyere vélem gyomlálni!

Ha a kiosztás megtörtént, a középenálló odaadta a labdát a körbenállók egyikének, akik azt kézről-kézre adták egymásnak. Ha valamelyik elejtette, a középenálló felkapta a labdát s tetszése szerint célba vehette és megdobhatta vele akármelyik játékost. Ha eltalálta, helyette az állt be a kör közepébe, akit megdobott.

Ha a körbenállók közül sokáig nem ejtette el a labdát egyiksem, jogában állott a körbenállók közül annak, akinek a kezében éppen a labda volt, elkiáltani magát: *körberóta!* Mely után a labdát magasra dobta a középenálló felé, aki a labdát elkapva, az előbbi módon célbavette valamelyik játékost és ha eltalálta, helyet cseréltek, ha nem, továbbra is ő maradt a kör közepén.

(Dr. Trócsányi Zoltán közlése, Budapest.)

•

A „pakliztatás“-t inkább csak olyankor játszottuk, ha ketten voltunk; egymás szórakoztatására. Az egyik odaállt a falhoz, a másik tíz lépés távolságról a labdával célbavéve dobálta. Ha eltalálta, joga volt tovább dobni, ha nem találta el, helyet cseréltek s a dobó állt a fal mellé paklizni. Sok incselkedésre nyílott alkalmunk ennél a játéknál. A dobó u. i. szemmel, kézzel, sőt előrenyújtott balkézzel, minden izmát megfeszítve, sokszor olyan mozdulatot tett, mintha a labdát már röpítené ki a kezéből. A falnál álló, a célirányt figyelembevéve, hirtelen hasra vágódott

vagy derekát jobbra vagy balra rántotta vagy fejét lekapta vagy nagyot ugrott a levegőbe. A dobó pedig ahelyett, hogy a labdát hozzásújtotta volna, hátranyújtott jobb kezéből szép csendesen leejtette a földre s üres kezét lendítette előre a levegőbe. Az is szokásban volt, hogy labdával együtt kapta előre a kezét, de ahelyett, hogy dobta volna a labdát, kezét a labdával együtt csufondároskodva kitátott szája elé kapta s mutatóujját a szája felé bökte. Persze, ha ez sokszor ismétlődött, a paklizó dühbe jött, aminek nem egyszer összetűzés, birkózás, földön hempergődzés volt a vége.*

(Dr. Trócsányi Zoltán közlése, Budapest.)

*

5. *Tűzoltóság.*

A pataki diákéletben fontos szerepet töltött be a főiskolai diák-tűzoltóság. A pataki Kollégiumnak 1621-ből fennmaradt törvényeiben még semmi nyomát sem találjuk annak, amelyből arra lehetne következtetnünk, hogy a diákság a városban keletkezett tüzek oltásában szervezetten vett volna részt. Később azonban e célból már szervezték a diákságot. így jött létre az 1777 július 19-éről keltezett első rendszabály, amelyet *Szilágyi* Márton (+ 1790) rektor adott ki. Ebben még arról is intézkedtek, hogy a vakációkban se maradjon védelem nélkül a Kollégium meg a város. E célból a tógás diákokat három csoportba osztották, akik tűzoltó-szolgálat címén felváltva két-két hetet töltöttek a Kollégiumban. Voltak persze olyanok is, akik a vakáció egész tartalma alatt visszamaradtak a Kollégium őrzésére (remanensek).

* Ezeken a labdajátékokon kívül volt még „benforgó“ vagy „várban forgó“, „kifutó“ vagy „longa méta“, azután „kapó“, „füleslabda“ és még több másféle, amelyekről a III. kötetben fogunk megemlékezni. *A szerk.*

A diáktűzoltók tűzvédelmi szempontból őrszolgálatot teljesítettek. Éjjelenként nyolc őr volt felállítva éspedig négy estétől éjfélig, négy pedig éjféltől reggeli három óráig. A diákszobák ajtajai nyitva voltak, hogy a diákok akadálytalanul kiszaladhassanak. Az őröknek természetesen éjjel nem volt szabad levetkőzniük, hogy tűz esetén rögtön készen legyenek.

A diák-tűzoltóság felszerelése eleinte igen kezdetleges volt. Ezért *Szombathi* János igazgató kérésére 1801-ben a superintendencia egy nagyobb és három vagy négy kisebb vizipuska beszerzésére az engedélyt megadta.

1840-ben már a város kéri erre a főiskolát.

A szabadságharc alatt, miután a diákok hadbavonultak, a diák-tűzoltóság megszűnt. Csak 1880-ban alakult meg újra és a régi szervezetnek megfelelően három osztályra tagozódott éspedig:

1. *mászóosztály,* amelynek a vagyon- és életmentés volt a kötelessége;

2. *szivattyúsosztály,* amely a fecskendőket kezelte és

3. *a rendfentartó-osztály,* amelynek feladata a vízszerzés és az égő épületekből kihordott tárgyak megőrzése volt.

Tagjai lehettek az akadémiai hallgatók és a gimnázium VII—VIII. osztályának tanulói. Tisztikara a következőkből állott: tanárelnök, aki főparancsnok volt, ifjúsági-elnök, vagyis parancsnok, továbbá szivattyú-, mászó- és rendőrparancsnok, segédtiszt, szertárnok, pénztárnok és csővezető.

A diák-tűzoltóságnak 1881-ben 80 tagja volt, míg az ugyanazon évben *Bogyay* Zsigmond ny. őrnagy kezdeményezésére létesült polgári önkéntes tűzoltóegyesületnek csak 60. Az önkéntes tűzoltóegyesület megalakulása azonban rossz hatással volt a diák-tűzoltóságra, úgyhogy 1884-ben már meg sem alakult. Csak 1886-ban, főkép *Németh* József buzgólkodására,

amikor is megszakítás nélkül működött 1899-ig s ez idő alatt a városban gyújtogatás következtében keletkezett sok tűzesetnél önfeláldozóan teljesítette kötelességét. Azután újabb szünet következett be 1908-ig. Akkor újból megalakult s 1914-ig működött, amikor is a világháború kitörése miatt végleg megszűnt.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

Régi diákszokás volt, hogy „ad arma," „incendium," „tűz van," kiáltásra mint a darazsak rohantunk ki az osztályokból. Még a legkisebbek is. Pedig azok nem sokat árthattak a tűzvésznek.

Az 1880-ban megalakult tűzoltóegyesületünknek a vizipuska-színje ott volt a „Kutyaszorító" mellett lévő öreg épület udvarán. Állandó őrei mi voltunk lakótársammal, *Péter falvi Papp* Jóskával, mert mi úgyis bentlaktunk az intézetben. Éjjeli harangkondításkor rögtön talpon voltunk s befogtuk magunkat lovaknak. Jóskának a hosszú lábai s az én kilométeres futástól sem ziháló, erős tüdőm elég alkalmasak is voltak erre a szerepre. Ütközben, persze, érkezett diákpajtás-segítség özönnel. De kellett is a segítség, mert sokszor a Hustáczra, sőt néha Petrahóra, egy nyári napon pedig Ardóig is kellett futnunk.

Egy forró júniusi napon Kispatak égett. Egész sor ház már, mire a hídon át megérkezhettünk. Nem volt otthon egy lélek sem, néhány az utcán jajveszékelő asszonyt kivéve.

Égő nád- és zsupfedelet eloltani a lehetetlenséggel határos volt. Csupán a mászók futkostak hát be a házakba, ahol lehetett, hogy még kirántgathassanak onnan valamit. Mi vizipuskások az utolsó égő ház mögé álltunk: a következőt, ha még megmenthetnénk. A kosarat a hosszú csővel beledobtuk a Boddogba s rajta! — húztuk a szivattyúkarokat, ahogy tudtuk. Négyen-négyen felváltva, hogy annál sebe-

sebben löveljen a már-már sziporkázni kezdő szomszédos nádtetőre a víz.

Igen ám, de a parasztházak szerfelett hosszúak szoktak lenni. Egybefedve a lakóhellyel kamra, szín, istálló. Hiába mentjük itt künn az utcáról az elejét, ha a hátuljába belekap a tűz. A telek lábáig kellett volna beleszaladni a vzipuska-cső végével. Csakhogy a szomszéd tető lángjai az udvar feléig kicsapódtak már. Aki oda beszalad, az maga is tüzet fog. Megpróbálta már azt három is. *Virág* Jóska, ma lasztoméri pap, a szivattyúparancsnok, *Somogyi* József, ma dombrádi pap, a főparancsnok és még valamelyik vállalkozóbb szellem megindultak a csővel az udvar belseje felé, de pörkölt hajjal s ruhával menekültek vissza.

Látja ezt *Nagy* Gyula, a mászóparancsnok (Csurgóról jött Patakra *Botika* Sándorral együtt) s elkurjantja magát somogyiasan:

— Hű, a teremburáját a sok gyámoltalanjának, hát nem tudtatok már beljebb menni? Hisz, ott hátul sziporkázik is már a tüzes pernyéktől a tető!

Azzal felcsapta a szájára szivacsát, elkapta a csövet, körüllocsolta vele magát, aztán be, mint egy veszett a két lángoló ház közé; mert közben már a másik is tüzet fogott. Aztán eresztette a vizet, egyik pillanatban a baltetőre, másikban a jobbtetőre, harmadikban maga-magára. Tíz perc sem telt bele, s már csak füstölgött, gőzölgött, az imént még lobogó két háztető. Gyula még táncolt a két ház közt egy darabig. Aztán kikiáltott a mászókra, hogy hányják le a tetőzet füstölgő gerendáit kampóikkal, csákányaikkal, amelyekre gazdag vízsugarakat lövelgetett, úgy, hogy jó fél óra alatt a veszedelmes tüzet lokalizáltuk. Ha Gyula nincs, leég egész Kispatak.

— Éljen Somogy ország! — rivalgott az egész ifjúság, mikor Gyula végre kormos, füstös, mocsokkal teli alakját diadalmasan kihozta az utcára.

A polgárság is szállingózott már hazafelé. Aki-

nek a háza megmaradt, az mind ölelni, csókolni szerette volna ezt a talpig csatakos, mocskos diákot. De hát a hálálkodókat Gyula hamar lerázta a nyakáról, összeparancsolta a csapatát; mi is a Virág komandójára összeszedtük a szereinket s nagy triumfussal vonultunk be a Kollégiumba.

Konviktusi étkezésünk alatt kapjuk a hírt, hogy a kispataki polgárság egy hordó bort küldött a tűzoltó diákságnak.

Somogyi-óriás vette le a kocsiról. Azt hiszem, hektós hordó lehetett, mert a nagyerejü Somogyi is csak tötyögve lépegetett be vele a szertárba. Ott Nagy Gyula rákiáltott kötekedve:

— Kezdd meg, Somogyi-óriás, csak úgy könyv nélkül, belőle.

Az nem kérette magát kétszer, nekiveselkedett, felhömbörgette a mellére, kortyintott belőle kettőthármat s letette Nagy Gyula elé:

— No, most rajtad a sor Somogy ország!

— A Belzebub cepekedjék ekkora pohárral! — vágta ki magát amaz. — Vannak itt ennél kisebb poharaink is, csak lopót adjatok!

S már nyújtották is feléje.

(Komjáthy Sándor közlése, Rákospalota.)

•

Demeter Lajos tanuló korában a legkedvesebb cimbora, odaadó s áldozatkész pajtás volt, akit ezekért a nemes tulajdonságaiért, mindenki szeretett. A „gömöri kör"-höz tartozott, melyben állandóan szikrázó szellemével, lelkes és határozott jellemével irányító szerepet vitt. Közönségesen csak *„Centi"* volt a neve, sokan nem is tudták az igazi nevét; még rimaszombati kisdiák korában ragadt rá s Patakra már magával hozta a hetedikbe. Kitűnő tornász és atléta volt. Ez is lett a végzete, mert az 1885. év nyárelején tartott nagyszabású futó- és távgyalogló versenyen, ahol a díjak javarészét ő vitte el, a távgya-

loglásban és futásban annyira megerőltette magát, hogy súlyos tüdő- és szívbajt kapott. Később, mint harmadéves teológus kiment rektoriéra, de betegsége ott annyira elhatalmasodott, hogy, mikor édesanyja kocsin haza Gömörbe vitte, útközben éjjel Putnok és Vadna között meghalt 24 éves korában.

Sok kedélyes és szellemes ötletei közül csak azt mondom el, hogy, mikor 1886 őszén a Magyar-Király vendéglő és mellette levő több ház, azok között a városháza is leégett, Centi barátunk lelkesen segített a tűzoltásnál, különösen a mentésnél. A Magyar Király tőszomszédságában levő hosszú udvarban vagy 8—10 diákkamara volt, melyeknek lakóit, többnyire kis diákokat, az éjféli tűz álmukban lepte meg. Centi vezetésével berohantunk az égő ház udvarában levő diákkamarákba és a kis diákokat ágyukból kiragadva, ölben hurcoltuk ki. Mikor már vagy tizet kivittünk s a piac túlsó oldalán levő házak kapualjaiban elhelyeztük őket, valaki elkiáltja magát:

— Ezek a fiúk a zsidóudvarról valók, zsidó is mind!

Centi nagyhirtelen kiadja a jelszót:

— Akkor vissza mind!...

Persze senkit sem vittünk vissza; de élénk derültséget keltett közöttünk ez a furcsa indítvány, melyet sokáig emlegettünk.

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

6. Legáció.

A legáció eredetéről érdekes adatot találunk egy *Szászi* nevű dunántúli lelkésznek 1798-ban Patakon tanuló fiához írt levelében, amely szószerint így hangzik:

Második Csécsi János pataki professzor így be-

szélte el nekem a deákok innepre való járásának eredetét:

„A sárospataki Kollégium turbáltatván, Patakról 1671-ben (helyesen 1672-ben) ment Erdélybe; egy része megtelepedett Göncön. Innen is turbáltatván, ment Kassára a várba. Onnan is turbáltatván, megtelepedett egy kertszeren a kassai hostáton, ahol semmi épület nem volt, hanem élőfák voltak és fák alatt tanított az édesatyja, első Csécsi János. Ezen fundust kerítéssel körülvették, de csak fábul, aztán sietve épületet tettek rajta; napszámosok helyett a követ tanulók hordották a rakok kezeihez. Mindeddig soha sem ezen oskolábul, sem másbul innepre a deákok nem jártak; itt, a kassai hostáton úgy éltek a deákok, hogy heti vásárkor s egyébkor is két deákot Csécsi János professzor kiállított a kapu eleibe az utcára és a városba eleséget vivő emberektől vásároltatott a deákok élelmére való dolgokat. Mivel pedig a bejáró vidékség többnyire református volt, tehát sokan ingyen adtak nekiek, némelyek fele árán, némelyek még otthon készítettek számokra valót. Egykor osztán instanciával a királyiul megnyerték, hogy Patakra előbbi fundusokra visszaszállhassanak. Visszaszálltak 1683. Az urak nagy számmal összegyűltek Patakra s arról tanácskoztak, miképpen substálhassanak a deákok. Akkor egy elkezdte, hogy menjen ki hozzá egy deák minden innepre és patrocinálni fog neki, akkor más is, harmadik is, mígnem 39 számra szaporodtak a benefactor urak, azután többre is. Az erdőbényei ekklézsia volt az első, aki beírt Patakra az iskolába, hogy ö hozzájok is küldjenek deákot innepre. Ezt osztán más ekklézsiák is követték. És mivel ország szerint recommendáltatott ez a pataki oskola a könyörületességre, bátorodtak kimenni innepre mindenfelé. A debreceni oskolábul pedig, sem a pápaibul, sem az előtt, sem ekkor innepre a deákok nem jártak. Hanem idővel a debreceni oskola is, rászorulván a pa-

taki deákoknak példájára, kezdett kijárni. így beszélte ezt második Csécsi János, ki Kassán is, a hostáton, az atyja mellett tanuló gyermek volt.“

Eddig a levél, melynek írója a Dunántúl is megmaradt pataki diáknak. *Szombathi* János könyvtárnok uram azonban kiigazítandónak tartja Csécsi állítását s ráolvassa *Komáromi-Csipkés* György följegyzését, aki azt írja maga felől, hogy ő pataki deák korában 1648-ban pünkösdkor volt kiküldve azon oskolának szokása szerint tek. *Ibrányi* Ferenc úrhoz, ott papolt és szép innepi jótéteményt vett.

A legáció szokása tehát megvolt már *I. Rákóczy* György idejében, épúgy a sátoros-ünnep előtt tíz nappal kiadott vakáció is azért volt, „mert ezen idő prédikáció készítésre rendeltetett,“ amint az a zempléni egyházmegye 1638-iki rendelésében olvasható.

(Dr. Hegyaljai Kiss Géza közlése, Bőcs.)

*

A legáció eredetére vonatkozólag *Szathmáry* A gyulafehérvár—nagyenyedi Bethlen-főtanoda története című művében a következőket írja:

„A pataki iskola elűzetése által tőkéitől elesett s így tanulóit kevés segélyben részesítette. Ezért a tanárok arra a godolatra jöttek, hogy a tanulókat az ünnepnapokon a körüllevő helységekbe küldték a lelkészek segítségére, miért is azután az egyházközségek részéről némi tiszteletdíjban részesültek. Ezt a szokást később a többi tanintézetek is átvették s ez az ú. n. *legáció* eredete Erdélyben.“

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

«

A *legáció* intézményének valamikor nagyon szigorúan betartott, de ma már a gyakorlatból talán egészen ki is ment Követelménye volt az, hogy a Szent ünnepekre kiküldött légátusnak e minőségé-

ben való szerepléséről, magaviseletéről *hivatalos bizonyítványt* kellett hoznia attól a paptól, aki mellett való segédkezésül az istentiszteleti funkciókat végezte. Az ilyen bizonyítványt aztán, melynek tartalma nem egyszer elhatározó befolyással volt az illető legátus további diákpályájára, sőt olykor egész jövendő pályafutására is, az „ünnep után“ pontosan be kellett szolgáltatni a főiskola szénióránák.

1834. karácsonyán Monokon, a nagy *Kossuth* Lajos szülőfalujában *Bakó* József pataki tógátus-diák volt az ünnepi követ. Ebbéli tevékenységének eredményéről az ottani lelkész, *Séllyei* István tiszteletes uram ezt a hiteles bizonyítványt állította ki:

„Monokon híven járt kötelességébe a Légátus — igazolja

Séllyei István sk.“

Az alábbi, hatvan évvel későbbi légációi bizonyítvány már újabb keletű: saját személyemet érinti.

1894. évi pünkösdi ünnepek alatt, boldog emlékezetű *teológus-koromban* (ezt úgyebár manapság kevés táblabíró mondhatja el magáról) Báj—Csobajban voltam légátus. Ügy emlékszem, ezen a légáción történt az, hogy a jókedélyű pap-kisasszonyok ugyanám kínos perceket okoztak nekem ott fent a szószéken (ők lent voltak s akkor bizony én is jobban szerettem volna odalent lenni.) No, de azért sem az nem történt meg velem, ami Csokonai Vitéz Mihállyal a szakácskönyv révén, sem pedig nem sültem bele a szónoklatba, de most már megválthatom, hogy ez utóbbihoz nagyon közel állottam. S ha ez bekövetkezik vala, aligha írta volna meg az obiigát légátusi bizonyítványt az alábbi szöveggel az Istenben boldogult jó *P. Rácz* Ábrahám bátyám, Csobajnak akkori közszeretetben álló református lelkipásztora. A bizonyítvány, talán mert akkor már nem vették olyan szigorúan a beszolgáltatását, hogy-hogy nem,

nálam maradt. Hűségesen őrzöm ma is. Szól pedig ez a következőképpen:

„Bizonyítvány arról, hogy Zsoldos Benő, a sárospataki főiskolának a Pünkösdi szent ünnepekre az ige hirdetésére kiküldött követe, magát a törvény szabályához alkalmazva, szolid magaviseletével mindnyájunk tetszését megnyerte légyen, — hivatalosan igazolja.

Csobaj, 1894. május 15-én.

P. Rácz Abrahám
ev. ref. lelkész.“

(Zsoldos Benő közlése, Budapest.)

*

Tóth Ede*, a főiskola nagyhírű tanítványa, sok viszontagságos élete után 1862 októberében ment Patakra, ahol, mint magántanuló, *Finkey* József vezetése mellett a gimnázium harmadik és negyedik osztályából egyszerre vizsgázott s így az V. osztályba került. 1863-ban mint VI. osztályos tanuló már légációba is elment. Egyik barátjától az elekción (légációválasztás) megvette, amint Szinnyei J. A magyar írók élete című művében írja, a gömörmegyei Lenke, Keszi, Hubó, Kövecses, Kecske és Szentkirály községekből álló légációt nyolc forintért s így lett itt légátus. Rossz kiejtése miatt azonban a keszi pap nem engedte prédikálni. Lenkén pedig egy öreg paraszt így szólt rá:

•— *Ne siessen, egy szavát sem értjük!*

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

1874-ben az érettségi vizsga letétele után a régi jóhírű sárospataki Kollégiumban a teológiára iratkoztam be.

Mikor először prédikáltam a gyakorlati teológia

* L. bővebben I. k. 55—56. 1.

órán, *Mitrovics* Gyula tanárelnök ezekkel a szavakkal bírálta meg előadásomat:

— Olyan nagy hangja van, barátom, hogy magából még cigándi pap is lehet!

Ez pedig nagy szó volt, mert Cigánd Zemplén-megyének legelső papsága, ahol száz szekér szénát, száz sódart, száz csirkét és nem tudom még mit fizettek a hívek papjuknak.

Az első légációm Nemesbikk volt. Akkor tiszta nemesemberek lakták. Jómódú nép. Jól élt. Majdnem minden családnak volt a távolabb eső nyéki, vagy emődi hegyen egy-egy szőlőcskéje. Még akkor híre sem volt a „cirok-féreg"-nek.

Huszonkét pátenst kellett vinni Nemesbikkre. A pátens a pataki kollégium igazgatóságának a „kegyes hívekhez[14] intézett és az ünnepi légátust beajánló levele volt, amelynek kinyomtatási költsége fejében három krajcárt fizettünk s amelyért azután egy-két, sőt több forint is ütötte a markunkat.

Miután a pátenseket megcímeztem, hozzáfogtam a rekviráláshoz, vagyis a címzettek meglátogatásához, minden háznál eme szavakkal nyitva be; „Mint ünnepi követ kívántam tiszteletemet tenni."

Bikken minden rekvirendus hazánál megterített asztal várta a légátust, rendesen egy üveg borral, két pohárral és egy nagy tál ünnepi süteménynyel.

Nem voltam borivó ember, az első pár helyen mégcsak leszorítottam egy-egy pohár bort, de már a további helyeken erősen vonakodtam az itókától és az ételektől. De bizony belém diktálták ilyen kínáló szavakkal: „Ne tessen megvetni a mi szegénységünket." „Ne hagyja ránk légátus úr az árváját." Hogy aztán ilyen szíves körülmények között, hogy kerültem én haza a parókiára, azt máig sem tudom.

Hozzá még nem volt elég ezt az utat egyszer megtenni. Ünnep után másodszor kellett minden he-

lyen e szavakkal bekopognom: „Még egyszer kívántam tiszteletemet tenni.“ Ekkor már könnyebben ment a légátusnak szánt 20—22 pohár bornak a benyakalása.

Egyik rekvirendus házánál éppen lakodalom volt. Ott meg is ragadtam. Táncoltam veszettül.

Egyszer csak jött a posta a parókiáról, hogy menjek azonnal, mert az apám kocsival jött értem.

A bikki pap régi jóbarátja és iskolatársa volt az apámnak, őt jött meglátogatni és egyúttal engem is haza vinni.

De én a hazamenetelről tudni sem akartam. Jött a második, harmadik posta. Én csak táncoltam, rúgtam a port, mint egy megvadult csikó.

Egyszer aztán a lakodalmas házba betoppant az apám. Szörnyen szégyeltem az állapotomat. Mosolyogva kisért ki a kocsihoz s így szólt:

— No fiam, letetted az első vizsgát a légátusságból.

(néhai Hézser Emil közlése.)

*

Szokás Patakon a közös legációhoz tartozó községek neveit rímes vagy mértékes versbe foglalni s elekció alkalmával az a diák, aki ezt a versbe foglalt nevű legációt választja, az egész verset végig szavalja (vagy skandálja). Bizony nem a versbe foglalt, egy legációhoz tartozó községek számától, tehát nem a vers hosszú voltától függ a legáció jósága, sőt gyakran a hosszú vers jelent fáradságos, kevés pénzzel járó, rossz legációt. így pl. mikor az elekción, mint hetedik gimnázista, örömmel skándálta a gömöri diák: *„Szkáros, Felfalu, Felsőr ás, Alsófalu, Visnyó“,* bizony csak kárörömmel kiáltották rá a viszonyokat ismerő pajtások: *„kapta!“ „Habeat sibi!“* T. i. ez a hosszúnevű legáció egyetlen egyház; Szkároson van a parókia, a többi csak filia s alig jelentett többet 12 frt-nál. Volt azonban Gömörben

olyan kádenciás legáció is, amely nem csupán a községek nevét tartalmazta, hanem bizonyos eseményt is jelentett: *„Jéne, Susa, Rimaszécs: Ott esett hasra Bedécs“*. (Pentameter is volt róla így: *“Jéne, Susa, Rimaszécs, Zádor, Irányi, Czakó“.)* Kíváncsi voltam rá, hogy a rímes legációnévnek mi volt az eredete s egyoldalról úgy értesültem, hogy egy Bedécs nevű pataki diák (a gömöri Szárazvölgyről való) elakadt a prédikációban, vagyis *elhasalt,* tehát ezt örökítette meg a vers. Másoldalról azonban úgy magyarázták ezt nekem, hogy ez a Bedécs nevű diák húsvéti öntözködés alkalmából nagyon sokat talált inni s az öntöző edény elől az udvaron át menekülve esett hasra. Mikor alkalmam nyílt erre, megkérdeztem az akkori lelkésztől, a derék Katona bácsitól, hogy melyik már most a két magyarázat közül az igazi?

— Bizony, kedves öcsém — mondta a nagytiszteletű úr — én a Bedécs esetét nem ismerem, sőt magát Bedécset sem ismertem, de ahogy — mint magam is volt pataki diák — el tudom képzelni: mind a két magyarázat megállja a helyét és pedig nemcsak külön-külön, hanem egymás mellett is.

(Dr. Forgan Lajos közlése, Budapest.)

*

Sz, S. deli termetű, szép magyaros arcú és kellemes modorú harmadéves teológus volt a húsvéti legátus olyan hat faluból álló legációban, melynek inindenikében, még a hagyományos szépségű papkisasszonyokon kívül is volt egy-két ugyancsak csinos urileány. Lehet képzelni, micsoda öntözködésre készült elő a legátus ilyen kedvező auspiciumok mellett! El is kezdte az öntözködést mindjárt az első faluban, ahol az éjtszakát töltötte Már reggel beállított az egyik úri házhoz egy vízzel telt köcsöggel. A házikisasszony természetesen várta az öntöző vizitet s bájos pirulással és bizonyos áldozati bárányra valló megnyugvással lépett a diák elé. De mikor

a vízzel telt, terjedelmes köcsögöt megpillantotta a diák kezében, rémülettel kiáltott föl:

— Ugyan, legátus úr, csak nem akarja rám önteni azt a fazék vizet?

— De bizony azzal a nemes szándékkal vagyok eltelve, — felelt a legátus és kezdte a kisasszonyt célbaveuni a fazékkal.

A kisaszony azonban megfogta kezében az öntözésre emelt edényt s kérlelő hangon mondta:

— Ne tegyen ilyet, legátus úr, ezen a vidéken sokkal kisebb edénnyel szoktak öntözködni.

— Hát kérek olyan megszokott kisebb edényt, — felelt a legátus és nagy előzékenységgel letette a fazekat.

A kisasszony benyúlt a köténye zsebébe, kivette onnan az ezüst gyűszűjét és mosolyogva adta át a diáknak.

A diák elvette a gyűszűt, megmerítette a fazékból s rálocccsantotta a kisasszonyra, azután pedig a zsebébe tette.

— Ne tegye el a gyüszűmet! — tiltakozott a kisasszony, hanem adja szépen vissza.

— Azt nem tehetem, — felelte a diák, — mert még vagy 7—8 helyen kell hasonló célból megjelennem és kérdés, vájjon hajlandók lesznek-e ott is ellátni engem öntöző edénnyel?

— Jól van — felelt a kisasszony, — de azután hozza vissza a gyüszűmet.

A diák megígérte. Rövid öntözési áldomás után tovább ment és végig járta az összes kiszemelt kisasszonyos házakat, de mindenütt gyűszűt kért az öntözéshez — a helyi szokásra hivatkozva és egyetlen gyűszűt sem adott vissza, hanem magával vitte mind Patakra, pedig a gyűszűk gazdái között olyan kisasszony is volt, aki szívesen várta vissza a gyűszű elorzóját. Mikor később, a karácsonyi legátustól megtudta, hogy Sz. S. nem is ment ősszel vissza Patakra, hanem Pápán folytatja tanulmányait: va-

lóságos búskomorságba esett — egy időre. Bizony Sz. S. sohase látta többet Gömört; kecskeméti káplán lett s később Baranyában lelkész s tavaly ment nyugalomba. De azért a búsuló kislány csak megvigasztalódott, férjhez ment máshoz és most bájos — nagymama.

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

*

Se. A. gazdag földbirtokos Ü. községben, ahol boldogemlékű *Lengyel* Lajos volt a pap (aki a Bach-korszakban sok borsot tört a zsandárok orra alá s be is zárták miatta), meginvitálta az ünnep első napján a pappal együtt a legátust is ebédre. A pap — ismerős lévén a földbirtokos szokásával — előre figyelmeztette a legátust, hogy, ha a házigazda esetleg ugrasztani fogja, ne jöjjön zavarba, hanem inkább igyekezzék megmenteni a diákbecsületet. Nagy társaság telepedett le a dúsan terített asztalhoz és hozzáfogott a leves kanalazásához, mikor a legátus észreveszi, hogy neki nincs kanala. Odafordul a közelében ülő házigazdához és mondja:

— Bocsánatot kérek, de nincs kanalam, talán kaphatnék egyet.

—Az privát pech, kedves öcsém! Már pedig nálam az a regula, — felelt a házigazda, — hogy huncut, aki meg nem eszi a levest, ki hogy tudja!

A diák elpirul, érzi, hogy itt van az ugrasztás és neki, hogy megmentse a diákbecsületet: nem szabad beugornia. Körülnéz, látja, hogy minden tányér mellett van a kenyéren kívül két apró zsemlye. Veszi az egyik zsemlyét, kettévágja, az egyik feléből kivájja a belét s az üres félgömbformájú zsemlyét fölszúrja a villájára és azzal a levesét zavartalanul kikanalazza. Mikor pedig elkészült vele, jó hangosan, hogy az egész társaság hallja, odaszólt a háziúrhoz:

— Nálam meg az a regula, nagyságos uram,

hogy huncut, aki meg nem eszi a kanalát, ki hogy tudja!

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

•

Lúczi Szabó Imre nevét ki ne ismerné, aki a múlt század utolsó harminc esztendejében Patakon járt vagy az akkori pataki diákéletről hallott? Talpraesett gúnyverseit akkor minden diák ismerte, könyvnélkül tudta. Még ma is lehet hallani Patakon a tőle eredő, immár anakron citátumot:

„Janiga rúg, Zsindely harap,
Kín az élet Orbán alatt.“

Pedig már a nevek viselői rég a földben porlanak. Ott pihen maga a szerző is, a népszerű, de a sorstól sokat üldözött Lúczi Szabó Imre, volt somorjai lelkész is. (Igazán kár, hogy gúnyverseit és talpraesett mondásait eddig nem gyűjtötte össze senki sem. Talán még nem késő! Hiszen kortársai közül még élnek jónehányan, akik ezt a mulasztást pótolhatnák!)

Ez a derék pataki diák harmadéves teológus korában Balogon volt húsvéti legátus. Ünnep második napján lement Lúczi a jó, öreg *Török* esperessel együtt a hegyen épült papiakból a völgyben fekvő faluba, a jegyzőhöz öntözködni, akinek két szép nővére volt. Ott a rendes húsvéti öntözködés áldomásozása közben a legátus úr annyit beszedett a jóból, hogy mikor visszafelé indultak, alig bírt a lábán állni. A templomhegyre vezető gyalogúton elől ment az öreg Török esperes, utána a diák s mögötte még a tanító, jegyző egymásután libasorban. Útközben a diák vitte a szót, aki oly tántorogva ment az esperes után, hogy az észrevette s mikor egyszer a földre való letenyerelése után talpra állt, az öreg esperes hirtelen hátrafordulva rászólt:

— Ejnye, ejnye, édes öcsém, hát mit csinál maga itt a hátam mögött?

— Önállóságra törekszem, nagytiszteletű uram! — felelt rá rögtön Lúczi, miközben ugyancsak meglátszott rajta ez a komoly igyekezet.

Azóta Gömörben ma is azt mondják a tántorgó, berúgott emberre:

„Nem részeg ő, csak önállóságra törekszik, mint a balogi legátus.“

(Dr. Forgon Lajos közlése, Budapest.)

•

Ezelőtt ötven esztendővel el volt terjedve a tiszáninneni egyházkerületben egy kézírással sokszorosított füzet, melynek általában *Pasquillus** (magyarosan kiejtve: *Páskvillus)* volt a neve. Ebben a füzetben az egyházkerület legációi, helyesebben összes egyházai föl voltak sorolva betűrendben és minden egyház gúnyos, humoros versekben, többnyire alexandrinusokban (de más versformákban is) volt megkritizálva, néha *kipellengérezve* abból a nézőpontból, hogy milyen dolga van ott a legátusnak? Sokszor érdekes, néha papra, tanítóra s esetleg más személyekre vonatkozó, nem ritkán sértő intimitásokat szellőztettek ezek a versek, de főképen arra voltak jók, hogy az egyes legációkat röviden, de velősen jellemezték s bizonyos jövőbetekintést nyújtott annak, aki ezekből akarta megtudni, hogy mi vár reá az egyes helyeken, ha legációba oda megy? Hogy a pataki diákok körében ismerték-e ezt a gúnyolódó versgyűjteményt; nem tudom, mert mikor én Patakra kerültem, akkor már ennek nem volt nyoma s régi vonatkozása és adatai miatt már el is évült. Én mintegy 10—11 éves gyermek lehettem, mikor a szüleim birtokában volt példányt egy pataki diák

* Ha valaki tud valamit erről a gyűjteményről, írja meg vagy, ha a birtokában van, lemásolás végett küldje el. *A szerk.*

elkérte s magával vitte leirás végett, de bizony többé — többszörös kérés ellenére sem küldte vissza s így elveszett. A véletlen egy ilyen, a jelzett gyűjteményből való versecskét juttatott hozzánk s mutatóul ime itt közöljük a rövid verset, mely az abaúji *Lak* nevű község eklézsiájára, méginkább a parókiájára vonatkozik:

Óh, te nyomorult Lak!
Eb-lak, kutya-lak!
Itt hagy-lak! megszól-lak!
Mert benned a diák
Soha jól nem lak!

(Dr. Forgott Lajos közlése, Budapest.)

Pünkösdi legációba mentem 1882-ben a Kassához közeli Rozgonyba, amelyhez még nehány község tartozott.

Gálszécstől a dargói hegyeken át csak úgy — more patrio — gyalogosan bandukoltam Kassa felé, amidőn egy községen kívül szembejött velem *Schuster* Konstantin, akkori kassai püspök, aki Tőketerebesről, gróf Andrássy Gyulánál tartott nászünnepélyről, volt visszatérőben Kassára. Míg lovát patkolták, ő addig a községen kívül sétált, ahol is találkozva vele, tiszteletteljesen köszöntöttem. Erre a püspök megszólított s jóságos érdeklődéssel tudakozódott utam célja felől. Bemutatkoztam s elmondtam, hogy legációba megyek.

Ezt a találkozást, bár kissé kiszínezve, *Kokat Kun* Dániel így írja le a „Magyarság“ 1922. évi november 22-iki számában:

„Schuster Konstantin (előbb kassai, majd váci püspök) szívesen elsétálgatott egymagában a Kassától Bárczának vezető országúton. Egy pünkösd-előtti napon szembejön vele egy legátus külsejű em-

ber, meg egy kisebb, mendikáns kinézésű gyerek. A püspök megszólította őket:

— Úgy-e öcsém, maga pataki legátus?

— Eltalálta, méltóságos uram.

Schuster püspök elbeszélte erre a legátusnak, milyen kedves emlékek fűzik őt a pataki diákokhoz. Amikor egyik bérmakörútján Patakra ért, a kálvinista diákok és tanárok oly tüntető ünnepléssel fogadták, hogy a meghatott püspök, szakítva a fennálló hagyományokkal, a saját temploma helyett először az ősi református Kollégiumot látogatta meg. A püspök, miután elmondta mindezt a legátusnak, húsz forintot nyújtott feléje e szavakkal:

— Kedves öcsém, fogadja el e csekélységet pataki fogadtatásom emlékére!

— Méltóságos uram! Abban a községben, ahova engemet az Alma Mater küld, legátus vagyok. Az úton azonban, köszönöm a jó szívét, koldus nem vagyok!

A püspök, valahányszor elmesélte a pataki legátussal való ezt a kalandját, mindig hozzátette:

— No, kemény gyerek volt!“

Lényegében teljesen egyezik a Magyarságnak ez a közleménye az esettel. A mendikáns gyerek öcsém: Lukács Lajos szepesváraljai lakos, kereskedő volt.

(Sz. Lukács Pál közlése, Budafok.)

*

Ugyanezen legációm folyamán történt. Amint a püspöktől elváltam, tovább haladva, egy tót ember csatlakozott hozzám. Ennek az embernek a csatlakozása azért volt rám különösen kellemetlen, mert a hosszú utat prédikációim ismétlésére akartam felhasználni. Az emberem azonban haszontalan tót nyelvű fecsegésével folyton zavart ebben. Bár minden alkalmat felhasználtam rá, hogy tőle külön folytassam utamat, elmaradásra nem volt rábírható.

Ha pihenni ültem le, ő is leült, ha tovább indultam, ő is jött velem.

Csendes megadással viseltem tehát a változhatlan végzetemet, amelynek okozója különben magam lettem azáltal, hogy a tót ember érdeklődésére elmondtam, hogy Kassára tartok, ott is lakom és suszterlegény vagyok. Több se kellett az én emberemnek. Rögtön fölemelte mindkét lába fejét, melyet én mendikáns öcsém nagy derültsége közben szakavatottan megvizsgáltam s megállapítottam, hogy a lábán hordott csizma igen jó anyagból van, érdemes tehát megjavíttatni s azt, amint Kassára beérünk, rögtön meg is javítom.

Emberem nagy hálálkodása között értünk be délután Kassára. Azon ürügy alatt, hogy a csizmához való anyagot kell beszereznem, emberemet az Urbán-harang tornyához állítottam s meghagytam neki, hogy e helyen várjon reám. Én pedig öcsémmel egy mellékutcából szemlél gettem nagy gaudium között a türelmetlen várakozástól ide-oda tipegő atyafit. Már a fületövét is vakargatta türelmetlenségében, amikor végre is sorsára hagytuk s mentünk mi is a magunk útjára.

(Sz. Lukács Pál közlése, Budafok.)

«

Elekciós versek a hetvenes évekből.

Hol telik a kassza,
Legációm Kassa.
Visszhang száz torokból: Kapta!

Hol a forint csaknem száz,
Ünnepem lesz Beregszász.

Száika-Peczek kongat:
Hajrá Rimaszombat!

Hallgass gyerek, kocikon a helyed!*
Ünnepem lesz Kisfalud és Feled.

*Jó a puliszkán a kuszka.***
Ünnepem lesz Göncz és Ruszka.

Olyan a nép, mint egy túrós lángos.
Élőpélda öreg Futó János.

(Hallgató János közlése, Felsóméra.)

*

Rég kívánja szívem tája:
Legyen legációm Tállya.

(Makláry Pap Miklós közlése, Tiszalök)

•

Anekdotakincsünk I. kötetében (95. 1.) *Hubay* Győző két verssort közöl abból az elekeiós versből, melyet annakidején apjára, *Hubay* Józsefre írtak, amikor sátoraljaújhelyi legátussá lett. Miután módunkban van, talán nem lesz érdektelen az egészet közölni. Így hangzik:

Gyászruhát öltött fel a Sátorhegy orma,
Újhely legátusán nincsen diákforma.
Zemplén székvárosa könnyezve kesereg,
Törpe kis diákja se ember, se gyerek,
Mégis azért, hogyha komoly és nagy képpel
Az újhelyi járdán majdan végig lépdel:
Bornyúként bámulja az árús tót s zsidó,
*Hjah, mert imponálni tud a „grósz porció.******
Járó kelő megáll nézni a nagy csodát,
S a térés piacon perlekedő koffák
Elnyomva mérgüket, mely keblükbe forrott,

* kuckó a kemence mögötti rész.

** töpörtő.

*** A megénekelt kistermetű diáknak meglehetős nagy orra volt, amelyet ő maga is tréfásan *grósz* porció-nak nevezett.

Szájtátva csodálják az iszonyú orrot.
Megnyúlt biz a', a drukk nagyon megnyújtotta,
Jóska nem ett s ivott, míg nem jött a posta,
S ama mennyei hírt nem súgta fülébe,
Hogy immár böjtjének öröm lett a vége.
Nem bőg már a gyomor, nem nyúlik az ormány.
Hej! bölcsen igazgat a Fortuna-kormány!
A „chórus torká"-ból majd kimegy a lélek,
Ügy ordít, miként a fába szorúlt féreg.
Jó Schweiger hitelt nyit, Wieder, Maxi dettó,
Újhelyi követség bőséges in nettó;
Megnöveszti Jóskát, megfogyasztja orrát
És még hangosabbra stimmeli a torkát.
Csak menj, menj barátunk! kidüllesztett mellel!
Légy boldog és büszke a „kapott" Újhelylyel!
(S. Szabó József közlése, Cegléd.)

*

7. Szupplikáció.

A legáción kívül másik igen népszerű intézmény volt még: a *szupplikáció.*

A ref. főiskolák ugyanis már a XVIII. sz. elején konviktusukat, melyekben leginkább a szegénysorsú diákok nyerték ellátásukat, a kegyes alapítók és a buzgó hívek adományaiból tartották fenn. Ezeken kívül a felsőbb osztályok növendékei, felkeresve messze vidékek egyházközségeit, gyűjtöttek a konviktus részére s a befolyt pénz ’/o-ét be is szolgáltatták erre.

A szupplikánsok azidőtájt igen népszerűek voltak az egész országban. Amilyen türelmetlenül várják sokszor manapság a vidéken lakók a hírlapokat hozó postát, majdnem úgy várták abban az időben a szupplikáns diákokat is. ök hozták ugyanis a friss híreket, ők terjesztették az új nótákat, ők írták be költőink új költeményeit a papkisasszonyok emlék-

könyvébe és ők hozták messzeföldről a virágmagvakat is a csinos papnék virágos kertjébe.

A nagyhírű főiskolák szupplikánsainak megvolt a maguk megkülönböztető neve, illetve gúnyneve és ismertetőjele is. A nyalka patakinak a neve *borbélylec/ény* volt, a pápaié *sáska,* a kecskemétié *polozsna* (mely záptojást vagy papírral beragasztott s egészben maradt tojáshéjat jelent), a debrecenié *spirité* és *cependans;* a pápai duplacsövű puskával járt, míg a debreceni csak kukoricakóróból készült botot hordott magával; a pataki egylovas *lectica-rí* (gyaloghintó) feszített, míg a kecskemétit csak fürge lábai vitték tova.

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

A szupplikáció, a régi magyar református diákéletnek ez a kedves szokása is már csaknem a múltak kegyeletes emléke, különösen a sárospataki Kollégiumra nézve, mely a gyászos Trianon jóvoltából a felvidéki területeinek legnagyobb részét elveszítette. íme, egy kis adalék a régi pataki szupplikációs időkből:

A múlt század harmincas éveinek valamelyikén Lepsén (a baranyai felsövidéken) *Ubrizsi* János, Vili, évi pataki diák, mint szupplikáns szerepelt, de bizony szegény feje csaknem üres zsebbel vonúlt tova, mely körülményt *Kőrössy* István ottani református lelkész ekképen bizonyítja:

„A szupplikáns *Ubrizsi* János VIII. évi diák volt, de mivel a Templom attya itthon nem volt, nem várakozván, nem kapott.“

(Zsoldos Benő közlése, Budapest.)

*

8. Diákcsínyek.

Az agitatio in lodice, „meglepedőzés“, eredetileg valamely szobarend (kamararend) megsértését követő statáriális büntető eljárás volt. Abból állt, hogy a delinkvensre hirtelen lepedőt borítottak, lerántották s kidomborodó hátulsó részére a szobatársak mindenike egy-egy ütést mért (többnyire nagyot). A végrehajtást szenvedőnek *joga* volt minden ütés után kitalálni, hogy ki ütött rá? Ha eltalálta, az exekució véget ért, több ütést nem volt szabad rámérni. Ha nem találta el, akkor az ütés jogát minden jogosított gyakorolta. A végrehajtás után szokás volt még a „kegyes strófot“ meg is köszönni. Nos, ez a német egyetemekről Sárospatakra hozott eljárás később elfajult s drasztikus diákcsinnyé változott, amennyiben sokszor minden igaz ok és jog nélkül is nehány diák hirtelen, váratlanul megragadott egyet társai közül, mint áldozatot, legott lepedőbe burkolták és megforgatván a levegőben, jól elpáholták. Ezt a durva diákcsinyt az 1618-iki törvények hatodik szakasza tiltotta be egyszersmindenkorra e szavakkal: „Bárkinek lepedőben való megforgatása (agitatio in lodice) nemcsak a tervezők, hanem a cinkosok minden visszavételi remény nélkül való gyalázatos kicsapása büntetésének terhe alatt, mostantól kezdve minden időre megtiltatik“.

(néhai Harsányi István közlése.)

*

A *baltavetés a* régi pataki diákéletben nem volt más, mint a levizsgázott elsőéves teológusok *tüntetése* az iskolai szolgai teendők végzése ellen.

Hogy mikor keletkezett a baltavetés, sajnos azt ma már nehéz kikutatni. Csak annyit tudunk, hogy ezelőtt száz évvel még fennállott a pataki Kollégiumban. Itt ugyanis — amint *Szinyei* Gerzson írja — 1835-ben az iskolaügy rendezésével kapcsolatban tö-

rölték el azt a régi szokást, amely az I. éves tógátus (teológus)-diákot inasi meg szolgai teendők végzésére kötelezte. Ezeket a szolgai teendőket végző teológusokat azután az iskolai életben vigileknek, apparitoroknak és remanenseknek nevezték el.

A három rendbeli szolgálat miatt az elsőéves teológus-diákot *baltás-nak* gúnyolta a tanuló ifjúság. A diákság a 30-as években a korszellem áramlata után indulva, évről-évre nehezebben tűrte ezeknek a szolgálatoknak az igáját és ellenszenvének tüntetésekkel igyekezett kifejezést adni. Ilyen tüntetés volt a *baltavetés.*

Az I. éves teológus diákok ugyanis mihelyt az évzáró-vizsgát letették, siettek bevetni a baltát az utánuk következő osztálynak, rendesen épen akkor, amikor ezek vizsgáztak. A baltás-jelöltek természetesen meg akarták gátolni a baltavetést, miért is rendesen dulakodássá, sőt sokszor verekedéssé fajult a dolog. Hiába tiltotta az elöljáróság ezt az évről-évre megújuló szokást, az ifjúság mindig kitalálta a módját a baltavetésnek. Ajtón, ablakon vagy egyéb úton-módon, de bevetették a baltát. A tanári kar 1831-ben már kiesapási büntetést szabott a baltavetőkre s e határozatát az ellenőr által ünnepélyesen tudtul is adta az illető osztálynak. De mindez nem használt semmit sem. Az I. évesek ugyanis lealázónak tartván magukra nézve, ha a baltát, mint annyi megelőző osztály, nem tudnák bevetni, a nagy hallgatóteremben tartott gyűlésen elhatározták, hogy, *ha törik, ha szakad,* a baltvetést keresztülviszik és annak végrehajtását sorshúzás útján nehány diáktársukra bízták. Ezek *fából faragott baltát, jármot, gereblyét* készítettek és azokat papírral burkolták be, melyekre ilyen tréfás, illetve gúny versek voltak írva:

„Tűrj be a. járomba, te nagy fejű Fodor,
Csára-termett nyakkal segíts neki, Bodor.

Hát mit szól ezekre a két Tiszaháti?
A két Literáti csuk a száját táti“

így felszerelve, elszántan mentek a terem ajtaja, elé, ahol az utánuk következő osztály vizsgázott. És bár az ajtó rá volt zárva a cenzorokra és tanárokra, addig ólálkodtak ott, míg a sorsot húzott ifjak egyike egy tanár szemeláttára, aki épen kifelé jött a teremből, be nem vetette a baltát. Ennek természetesen az lett a következménye, hogy az ifjút kicsapták az iskolából. Ilyen körülmények között azután nagyon is indokolt volt a baltásság eltörlése.

A hajtások által végzett szolgálatok teljesítésére azután a főiskola elöljárósága hat iskola-szolgát alkalmazott, akiknek évi bérük fedezetéül szolgált: 1. az a pénzösszeg és ételnemű, amelyeket eddig a remanensek tartására fordítottak, 2. az az egy ezüstforint, melyet ezután minden akadémiai hallgató „remanencia-váltság“ címén fizetett és 3. az a 40 vkr., mellyel minden tanuló a három ünnep utáni számoláskor adózott. Mint valamikor a jobbágyok, úgy váltották meg ekkor szabadságukat a tanulók is a pataki főiskolában!

(Dr. Panka Károly közlése, Budapest.)

*

Pataki professzor koromban a Vay-utcában laktam évtizedekig. A ház előtti járda szélét gömbakácfákkal ültettem be, míg a ház előtti virágoskertben a Szepességről hozott fenyőfák díszlettek. Nagy örömem telt szép fáimban.

Sok évtizeddel ezelőtt egy Józsefnapkor nagy mulatságot csaptak a jogászok s éjjel bejárva a város utcáit, a nyitva talált házkapukat leemelték s azokat továbbvitték. Ez történt a *dr. Zsindely* István akkori akad, igazgató kapujával is, amelyet a harmadik szomszédban levő házamig cipeltek s ott az egyik gömbakácfához támasztották; a gyenge

fácska azonban nem bírta meg a nagy terhet s derékban kettétört. Másnap reggelre kelve fájó szívvel láttam meg a fa elpusztulását.

Mielőtt másik fát ültettem volna, közbejött április 12-én Gyula napja. Patakon az a szép szokás volt divatban, hogy a jogtanárok nevenapján, a joghallgató ifjúság küldöttségileg fejezte ke jókívánságait. Ekkor is úgy történt s midőn vendégeimet kikísértem, az elpusztult fácska helyett egy újonnan ültetett szép gömbfácskát találtam, amelyet hajnalban ültettek el az én jogászaim. Ilyen gavallér módon ajándékoztak meg engem a jó fiúk nevemnek ünnepén.

(néhai dr. Szánthó Gyula közlése.)

*

Szállásadó gazdánk egy este előkészítette szekerét „pőrére“ (oldal nélkül), hogy reggel már hajnal előtt elindulhasson az erdőre „szeksziós“ fáért. Mi huncutságból az éj leple alatt kicseréltük a kerekeket és pedig az elsőket a hátulsókkal. Másnap délben kellő áldások emlegetése mellett elmondta gazdánk, hogy, amikor setéiben az úton ment, folyton azon csodálkozott, hogy az általa jólismert egyenes országúton mintha mindig dombnak ment volna. Csak, mikor kivirradt, vette észre a turpisságot. Mi persze igen csodálkoztunk az eseten.

(Dr. Erőss József közlése, Iharosberény)

«

9. Diákszavak.

Az alábbiakban bemutatunk a gyűjtés alatt álló pataki diákszavakból egynéhányat. Célunk ugyanis az, hogy az utókor számára megmentsük mindazokat a diákkifejezéseket, amelyeket a pataki diákéletben használtak. Éppen ezért arra kérjük diáktestvérein-

két, hogy az általuk ismert vagy használt diákszavakat a szerkesztővel közölni szíveskedjenek. A szógyűjteményt a III-ik kötetben folytatni fogjuk.

Bajoros:
cétus (coetus): iskolaszolga.
együttlakók, kamarások összessége.
csiszlik: mesterlegény gúnyneve.
csízelni: elvenni, eltulajdonítani.
dumó (domó): a kenyér kidudorodó része, púpja.

elekció: legáció-választás. Volt nagy és kis elekció. A nagy elekción választottak az akadémisták és a VII—VIII. osztály tanulói, a kis elekción pedig az V—VI. osztály tanulói és a képezdészek.

fugálni: mulasztani, pl. órát fugálni.
gárda; az egy házban levő diákszobáknak a lakói együttvéve. A gárdát a ház tulajdonosának vagy bérlőjének a neve után nevezték. Pl. Németh-gárda, Radácsi-gárda, Kérészy-gárda, Ellend-gárda stb.
gerundium: furkósbot.
gyan túsz: gyatra.
kamara: diákszoba, amelyben több diák lakott.

kamarás: lakótárs.
karcer: börtön, ahová a diákot büntetésül bizonyos időre becsukták. Ez, egy butorozatlan szoba volt a Kollégium Ilik emeletén. A bebörtönzést a kilencszázas években eltörölték, de a karcer a kisdiák

előtt még később is mumusként szerepelt.

kájelni: enni.

kollációzni: megvendégelni.

kontubernium: kenyeres-társaság.

konya: első osztályú gimnázista.

konya jelölt: a gimnázium első osztályára előkészítő tanfolyam tanulója.

kopó: a főiskolai háznagy gúnyneve. A háznagy kötelessége volt a diákoknak iskolán kívüli magatartását ellenőrizni.

a jó barátot megvendégelni különösen a hazulról küldött élemiszerekből.

ünnepi követség egyes eklézsiákba, ahová a légátua karácsonykor, husvétkor és pünkösdkor ment ki prédikálás végett. Ezért azután a hívek részéről anyagi támogatásban is részesült. A légációk össze voltak írva s ezekről egy nyomtatásban kiadott füzet is forgott közkézen, melyben a légációra vonatkozólag minden fontosabb adat fel volt tüntetve.

legáció-választás: ünnep választás, elekció.

legátus: ünnepi követ, vagyis az az akadémista, felsőbb gimnázista vagy képezdész, aki legációba ment.

lencsés: a diákok gúnyneve a lencsevésével kapcsolatban.

mendikás vagy *mendikáns:* az I—IV. osztályú gimnázista, akit a legátus magával vitt a

legációba. A Jegációban az volt a teendője, hogy vitte a legátus csomagját, a legációhoz tartozó községekben pedig házról-házra járva ünnepi verset mondott, amiért azután a hívektől pénzt kapott.

men dur: általában az I—IV. osztályú gimnazista neve.

pakk: a hazulról rendesen postán küldött élelmiszerek.

pátens: a főiskola közigazgatójának nyomtatott felhívása a hívekhez, amelyben a legátust a hívek szíves pártfogásába ajánlja. Ebből a legátus a legációba annyit vitt magával, ahány helyen — rendesen úri helyek voltak ezek — személyesen kellett megjelennie s a pátenst átadnia. Ilyen helyen azután a szíves fogadtatáson kívül — legtöbbször a látogatáskor — pénzadományban is részesült.

peckás: hetes, vagyis az a kisdiák, aki a közösen lakott diákszobát takarította, továbbá télen korán reggel befütött a szobába, a lámpát kitisztította stb. A peckásságot hetenkint felváltva végezték az egy kamarában lakó kisdiákok. A konviktusban az étel kiosztásánál segédkező mendúrnak is ez volt a neve.

pecúr: a. m. peckás.

pedellus: iskolaszolga, bajoros.
pielni: inni.
rekvirálás: ez alatt, azt értik, mikor a legátus a legációjában meglátogatja az úribb helyeket s a pátenst személyesen adja át. Vannak olyan helyek, ahol kétszer kell megjelennie. Először a bemutatkozással kapcsolatban átadja a pátenst, másodszor pedig átveszi a honoráriumot.
roham jegy: mikor a diák *jegy nélkül* jut be valami előadásra. Ilyenkor azt mondják, hogy „roham-jegy“-gyel ment be.
szupplikáció: az iskola részére való gyűjtés. Ma már megszűnt.
szupplikáns: aki a fenti célra gyűjt, enni.
töltözködni:

(Dr. Panka Károly és Hubay Győző közlése.)

V.

Diákbarátság.

Írta: *Komjáthy* Sándor ny. tanár.

Vakációzni készülődtünk az Alma Materben. Még akkor úgy mondták: vakáció. Ma: *szünidő.*

Szálka Ferenc bácsinak hívták s „Peczek“-nek csúfolták azt a kurtalábú, zömök bajorost, aki óránként a kisharangot, felkelőre, délre és lefekvőre pedig a nagyot szokta vala meghúzni. A „diligencia” is azzal végződött, hogy reggel ötkor Peczek bácsi utoljára kongatta el a „serkentőt“. Arra minden

kollégiumi diák mozgolódni kezdett s felkészült kiki vagy a déli vonathoz, vagy a „per pedes apostolorum“ utazáshoz.

Mi szatmáriak, érmellékiek, akik előtt nagy út állt, még este tizenegyre bevártuk a kelő holdat s annak világánál indultunk neki gyalogosan a cigándi révnek; mégis jó cigányfrüstök tájon érhettük el azt csak. .Jókora kis darab út az Patakhoz!

Odáig lehettünk vagy harmincán. De már Dombrádnál, Konyárnál, Dögénél lassankint elkezelt tőlünk a nyíriek java és így uzsonnatájt már csak öten állítottunk be a dögéi paphoz, ahova *Takács* Feri, az érmihályfalvi tanító fia (ma pap ott ő maga), biztatott be bennnünket, hogy ott majd éji szállást kapunk. Hisz a pap az ő apjának igen kedves tanulótársa volt. Vesztünkre a pap valahova elutazott. A papné meg, már mint a szegényes dögéi parókia papnéja, nem igen örült meg egyszerre öt diáknak, mert az első kérdezősködésre már nyilatkozott is:

— Oh, Kisvárda ide csak egy ugrás már! Ha mindjárt indulnak, napszállatra már ott is lehetnek.

Takács Feri Hiedelemből még ülve maradt; de én felugrottam menten.

— Én nem akarok az úton eléjtszakázni, — sürgettem az öreg „civis“-t; mert ez volt Takácsnak a vulgója.

Kisvárdán sem jártunk jobban. Ott meg olyan tanítóhoz botlottunk be, aki bement a kis fiáért Debrecenbe. Alig tudtuk kialkudni a tanítóné asszonynál, hogy legalább az iskolában adjon szállást. Kialszunk mi ott a padokon is.

Éhesek nem voltunk. Tartott még a brúgónkból. Takács meg, miután nem a konviktusban kosztolt, hozott „marcit“ (házi kenyér). Még reggelire is jutott belőlük. Avval neki az útnak!

— Koldus vármegyében nem koldulunk egy kis reggeli végett, — dörögte büszkén a „civis“.

Dél lett, mire Ilkre értünk. Pedig szedtük ám a lábunkat. Itt már megkordult a „civis“ gyomra. A korgó gyomor szokott pedig leghamarabb alkuba bocsátkozni a büszkeséggel.

— Halljátok, nézzük, melyik kőkémény füstöl. Oda menjünk be! — dörgött, morgott kedvetlenül a „civis“.

— Jobban járunk, ha szétosztjuk magunkat öt füstölő házhoz, — bölcselkedtem a dögéi és kisvárdai tapasztalatokon okulva.

Ebben még a „civis“ is igazat adott nekem, pedig igen a maga-feje után induló volt.

Kerestük hát az öt füstölő kéményt. De kifelejtettük a számításunkból, hogy a *siligó* (homok) hazájában járunk, amelyik csak a rozsot termi meg. Azt pedig két héttel hamarább vágják, mint a mi nehéz kalászú szatmári búzánkat. Künn aratott az egész falu a mezőn.

— Nem tesz semmit! — bíztattam a tüzeskarikákat látó szemeket. — Vitkáig sok az útfélen az eperfa. Töltözzünk (megtölti a gyomrát) azzal.

Hát bizony csak töltöztünk, mert a hitvány epertől még éhesebb az ember. Olcsva-Apáti előtt már nagyon sóhajtozott egy pár kebel. A „civis“ azonban a büszkét kezdte játszani megint. Rádörmögött hát az első megnyilatkozóra:

— Én nem kunyerálok most már senkinél, Panyolán bemegyünk a tanítóhoz.

— Az is tanulótársa volt az apádnak? — kacagtunk fel jókedvűen.

— Az, kebelbarátja ma is!

Hanem *K.* Zsiga szintén megbiztatott bennünket:

— Oh, a panyolai tanító jó bácsi. Engem is megtraktált egyszer mendikáns koromban.

— De nem ötödmagaddal tolakodtál be hozzá, — vetettem ellen némi félsszel is, hogy hátha igazam lesz.

— Diákszerető ember, ha mondom, — kontrá-

zott Zsiga. *Jákó* Sándor tiszteletesünk is azt tartja róla.

— Ha Jákó Sándor tiszteletes úr mondja, akkor hallgatok rá, — gondoltam magamban.

Csakhogy Panyola jó futamodás még Olcsva-Apátihoz. Bizony, már tüzeskarikát hányt a szemünk, mire bevergődtünk Panyolára. A szemérmetességet félre kellett tenni egészen. Beállítottunk hát tanító uramhoz mind az öten.

— Hű, diákok! — fogadott nagy derendóciával. — Ni csak, anyjuk, az a Zsiga gyerek! Beh, megnyúltál azon a konviktusi koszton!

— Egy kis pohár vizet inni jöttünk csak be, — akartam szerénykedni.

De rektram éktelenül elkacagta magát:

— Vízzel hamarjában bajosan szolgálhatok, mert most ment le a lányom a korsókkal a Szamosra. Az meg még meleg, le kell ereszteni előbb a kútba. Hanem majd csak akad a háznál a paprikásszalonna elé egy kis papramorgó, hogy a szárazkolbászra jól essék a vinkó. És jó magyaros vendégszeretettel meg is traktál t bennünket.

Nábrádnál elparoláztunk az érmellékiektől, meg az ecsedi-lápiaktól s mi ketten Zsigával felkanyarodtunk Gyarmatnak. Pont napszállatra vágtattunk be, pedig jó gyalogló hírnek örvendtünk mind a ketten. Ott *Fábián* Károlylyal találkoztunk. Hivott is be magukhoz hálásra, de mi Zsigával kötöttük erősen az ebet a, karóhoz, hogy már itt tudjuk az útat jól, éjfélre fenn is már a hold s annak a világánál meg sem állunk Istvándiig, ahol a Zsiga szülei laktak.

De bizony eltévedtünk mégis! Az érnél a közelebbi gvalosösvénvt választottuk, de míg a gázoláshoz nekivetkeztünk, majd meg öltözködéssel bajlakodtunk. meglepett a szürkület annyira, hogy a szántáson egészen elvétettük a nyomot. Istentelen göröngvökön botorkálva csak kutyaugatás irányában érkezhettünk be Kömörőre. Ott már annyira

el voltunk csigázva, hogy kénytelenek voltunk *Jármy* Jóskáékhoz bekopogni.

Haj, beh szívesen ugrott ki kopogtatásunkra Jóska! Ö mái- vonaton hamarabb hazaért. Telt rá a kömörői gazdag bíró fiának.

Az anyját is felverte álmából, hiába szabadkoztunk.

— Kérem, édes anyám, adjon valami vacsorát a barátaimnak!

Pirospozsgás asszony volt Jármy néni. Fürgén kipenderedett az ágyból s menten tűzrakáshoz fogott, hogy paprikáscsirkét hevenyész a számunkra.

De már ez ellen tiltakoztunk. A szíves háziasszonyt azonban úgy kellett elhúznunk a tűzrakástól. Hanem aztán perdült ám ki a kamrából egy-kettőre szárazsonkával, kolbásszal, szalonnával, vajjal, túróval. Az mind odakerült elénk az asztalra. Melléjük mindjárt a híres szatmármegyei tetésre kelesztett, foszlós búzakenyér. Jóska tudta, hogy nagyon szeretem az aludttejet, hát elébünk tett abból is egy pohos szilkével. Az édesanyja meg váltig kínálkozott. Kóstoljuk meg még ezt, kóstoljuk meg még azt.

Neki is láttunk mi a „kóstol gatásnak“ derekasan. A végén a nagy szilke aludttejet is *bekőstoltuk.* Erre már valami engedelemkérésfélét akartunk hebegni, de Jármy néni nyájas mosollyal szakított félbe bennünket.

— Jaj, leikecském, ne mentegetődzenek legalább! Még azt hiszem, hogy nem jól esett. Pedig én úgy örülök, hogy megtraktálhattam a fiam barátjait!

Siettünk aztán nyugvóra térni. Hát reggelre még a háziasszony arcánál is pirospozsgásabb, frissensült kalács mosolygott reánk.

Alig bírtunk tőlük a délelőtt folyamán elszabadulni. Vasárnapra virradtunk és Zsiga az öreg *Jáká* Sándor tiszteletes urat meg akarta lenni egy frissen tanult prédikációval. Én is szerettem volna ezt

tenni *Szutor* Endre kölesei tiszteletes urammal. De már ettől elkéstem, mert alig haladtunk be az istvándi határba, a toronyban rákondították az első beharangozót. Zsigának is szednie kellett a lábát, hogy idején még a lakásán érje a papot.

A fülesdi útnál elparoláztunk és jól a szívére kötöttük egymásnak, hogy kiki átlátogat a vakáció alatt, ki Kölesébe, ki Istvándiba.

Hát bizony erre nem sokszor kerülhetett sor. Mi hárman, egyetemben a kispaládi *Cserepes* Gerzsonnal, nem olyan vakációt éltünk át, mint a többi úrfi. Mi, bizony, odahaza se ingyen ettük az Isten kenyerét. Nekem az apám a veresszilvafa alatt galyabított egy ügyes kunyhót. Az lett az én nyári váram. Onnan őriztem a gyümölcsöst, a dinnyét a kertben, a felkákózott dohányt az udvaron. Nem is loptak minálunk, míg én otthon vakációztam, mert talpon termettem a legcsekélyebb neszre. Mikor azonban visszamentem Patakra, rendesen elgamóztak (elhúztak) a legények pár pórédohányt. Szegény öregemnek magának kellett künnaludni a szárítók alatt, a hideg szeptemberi éjszakákon.

Nyár folyamán azonban megfeleltem én a hozzám fűzött apai reményeknek éjjel is, nappal is. Amint megtetszett a hajnal, már talpon voltam. Kaszára, kapára vagy villára kaptam; a *szezon* szerint. Megszégyeníteni magam egy falusi legénytől sem hagytam soha. Csak első kaszálásomkor hajtott úgy meg a „sereghajtó," hogy kilelt utána a hideg. Csúfolták is a tintásujjú gyámoltalan voltomat a legények. Még harmadnap is újra kezdték a csipkelődést, mikor beálltam a sorba. Végül azonban megsajnált *Karácson* Sándor bácsi, egy rózsás arcú, hetvenéves bekcsiásunk s megbiztatott:

— Ne hagyja magát az úrfi ugratni! Keresztülestünk ezen a betegségen annak idején mind, akik itt vagyunk, míg meg nem tanultuk, hogy paraszt ember munka közben nem iszik vizet soha. Arra való

délkor a kaszáslé,* vagy a kanda,** meg a cibere.*** Az oltja igazán el a szomjat!

Beh sok paraszt-bölcseletre is oktatott engem ez a Sándor bácsi!

Hanem a suttyók (suhancok), azok kötekedtek még a „tintásujjúval“ sokszor. Csak nagyobb diákkoromban kezdtek juhádzni, mikor a tiszteletesünk már „használhatott“ s a hangom jól váltott a templomban.

Mert bizony nekem vasárnap is hajnalhasadtakor kellett már talpra ugornom, hogy beharangozásra prédikációmmal készen legyek. Nem is egyszer pedig át kellett kutyagolnom Sonkádra, Tisza-Becsre, Fülesdre, hogy ott helytálljak a távollevő papért.

így aztán Istvándiba nem igen tehettem én látogatást. Hasonló okoknál fogva Zsiga sem Kölesében.

Jákó Sándor tiszteletes úr azonban igen diákszerető pap volt. Kedvelt engem is eléggé. Kimódolta azért nyaranta egyszer-kétszer, hogy a két diák összetalálkozhassék. Egyszerűen meghívott engem prédikálni s ugyanakkor Zsigát is ebédre. Ilyenkor szokta aztán adni bölcs tanácsait az életre:

— Fiaim, jegyezzétek meg — mondotta egy ízben — az igazi barátságnak a gyermekkorba nyúlik vissza a gyökere. Ápoljátok hát szeretettel, mert a barátság nemcsak szép virága az életnek, melyet gyönyörködve látunk magunk körül, hanem idővel gyümölcsét is meghozza a gondos ápoló számára.

Nem is hagytuk mi el Zsigával egymást az egész életen át. Ha az élet el is szakított, mi a kapcsolatot megkerestük.

Teológus korában *Kende* Kanut beajánlotta Zsigát Szatmár megye révén a Ludovikába. Fel is vet-

* Savanyú leves, melyben füstölt disznóhús főtt. *A szerk.*

** Savanyú leves tejjel habarva. *A szerk.*

*** Besavanyított korpaléből készített savanyú leves. *A szerk.*

ték. Zsiga eljött hozzám tanácsot kérni, hogy mi tévő legyen. Sajnálja a papi pályát nagyon. De Kende Kanut pártfogását is szégyenli mintegy visszautasítani.

— Ej, Zsiga, ne tépelödj sokat! Jó magyar ember leszel te katonáéknál is. El is kelnek ott a magyar fiúk, tudhatod. Azután még, ha csak kapitány leszel is, nagyobb úr válik belőled akármelyik falusi papnál. Hanem egy szabályt betarts ott: sohase nyújtózzál tovább, mint ameddig a paplanod ér, mert „a katonai pálya fene sík!“

Találkoztam is később Zsigával a szatmári kaszárnyában.

Főhadnagy korában pedig Munkácson látogattam meg. *Vizváry* Miska meg *Mizsák* Péter is ott káplánkodtak Peterdy mellett. Délutánra el kellett mennünk Zsiga kedvéért a tisztek közé kuglizni. Ott elnyerték kuglin a hatosaimat. Azt mondja erre Zsiga nevetve:

— Ne félj, testvér, semmit! Visszakerül az a pénz hozzád. Itt én azt a törvényt hoztam be, hogy aki nyer, az a veszteseket megsörözteti *az elnyert hatosok erejéig.* Aztán haza minden ember! Katonának éjtszaka aludni dukál, mert már korán talpon kell lennie.

Fennmaradtunk azért akkor este valamivel tovább. Zsiga megpendítette a papi pályát.

— Fáj a szívem érte, hidd el nekem.

— Zsiga hallgass! — szólt rá a közelből Pálóczi Horváth főhadnagy. — Kijut neked a részed a papságból itt is. — Tudod, kérlek, — szólt felém Pálóczi, —· ha már így nagyon kezdenek szaporodni a poharak, Zsiga feláll s azt mondja: „ácsi! Most hallgatni fogtok!“ Akkor elhallgat mindenki, mert tudjuk, mi jő. Elraktározott Zsiga a fejében egy sereg prédikációt, abból ilyenkor kiválaszt egyet, amelyik legjobban vág valami alkalmi bűnünkhöz. Akit illet, az megkapja tőle a magáét. Nem bánja Zsiga, ha mind-

járt maga az alezredes úr is az. Annak a fejére is ráolvassa a vétkeit. A dörgedelmes intelmek alatt aztán mindenki magábaszáll, Istenhez tér. Természetesen, prédikáció alatt poharazgatni nem lehet, így aztán azonközben szépen kipárolog a mámor mindenkinek a fejéből, fizetünk és szépen hazamegyünk. Látod, Zsiga lelkem, a parasztoknál sem használtak volna többet a te szent beszédeid, mint mikor azokkal meg-megpuhítod a mi kérges katonaszívünket. Most is itt az ideje már, hogy felállj s kikergess a fejedből valami alkalmas szent igét.

Zsiga felállt, a zsibongás templomi csönddé varázsolódott s áhitatos szóval elkezdett mondani egy példázatot a nyáját elveszített pásztor keserves bolyongásairól. Ezt a bibliai zamatú eseményt kapcsolatba hozta az élet tarkábbnál-tarkább képeivel. Végül a tévelygő pásztor ismét a nyájra talál s megnyugszik Isten akaratában.

A hangulat tette-é, nem tudom, de ennél szebb, költőibb, szívhez szólóbban előadott példázatot sohasem hallottam. Néhányszor bizony, el kellett bujnem a Vizváry Miska háta mögé, hogy letöröljem kiszökkenő könnyeimet. De tiszturaimék is tenyereikbe hajtották fejüket s némely ujjak mintha a szem alatt olyan törlő mozdulatot tettek volna.

A beszéd végén szó nélkül felkelt kiki, mert „katonának éjjel aludni kelljen, hogy reggel korán keljen/[1] Ez volt a Zsiga tréfás szójátéka, amivel kiadja a takaródét a mulató bajtársainak.

A világháború előtt való években már mint öreg százados állított be hozzám. Egy városba került velem Orsován. Tudtomra adta, hogy nősül. Meg is ültük a lakzit nemsokára. Az asszony kedvéért azonban áttétette magát valahova Ungvárra. Itt érte a háború híre. Jó harcosként küzdött s így már az első rohamok egyikéből súlyos fejsebbel hozták haza Budapestre. Eetegsége alatt állandóan a muszkával fantáziáit, folyton rohamokat akart vezetni, felug-

rótt olykor az ágyból. Alig bírtak vele ápolónői, orvosai. Felgyógyultakor is különösen viselkedett, összeszidta az ápolónőt, amiért német szót mert kiejteni a száján.

— Itt Magyarország fővárosában vagyunk, itt tessék magyarul diskurálni! — szólt rá nyersen.

A másik ápolónő tótosan beszélt, arra meg ráfogta, hogy muszkakém.

Mikor pedig kiért a Keletihez, hogy visszainduljon a harctérre, kirántotta a kardját s nekiszaladt a berobogó mozdonynak, hogy levág minden élő muszkát, mert azt hoz ez a vonat.

El kellett vinni szegény Zsigát oda, ahonnan már megkönnyebbülés — a sir.

Ügy tudtam ezt meg orsovai tiszteknek haza írt leveleiből. Siettem fel Pestre, hogy láthassam. Már akkor nem akart ismerni senkit. Azt hiszem inkább mogorvaságból. Nekem kezet nyújtott.

— Derék, hogy eljöttél, — mondotta.

Azután tenyerébe hajtotta a fejét. Látszott, hogy töpreng.

— Te, eredj el évente a Jákó Sándor bátyánk sírjához helyettem is imádkozni, mert az jóltévő apánk volt, neked is, nekem is.

Ez volt az utolsó szava hozzám, aztán elköszönt tőlem. Terhére voltam, már még én is. Hanem, aki egész életének legfőbb irányítója volt, Jákó Sándor tiszte] etes úr szentelt emlékezete ott virrasztóit elhaló lelkében utolsó leheletéig.

VI.

Függelék.

ÜNNEPVÁLASZTÁSI VERS 1901-BŐL.

Írta: *Miskolczi Simon* János II. éves joghallgató.·

Kedves kollegáim, jogászok, hitészek,
Kik elekcióra begyülekezétek,
Füleitekből a taplót kivegyétek:
Hadd szivároghasson a versem belétek!

Hagyományos szokás nálunk ez a nóta,
Zeng az elekción már századok óta,
Minden tipikus blatt feltalálható itt,
Trilla,** göde sorban *Maukstól Vajthóig.*

Hogyha imitt-amott zöldséget is mondok
És maceráinak majd a sületlen dolgok,
Nem lesz fölösleges tán kijelentenem:
Gecse Pista volt a tanító mesterem.***

Megsérteni senkit nem akarok, ám hát
Kik magukat mégis tán sértve találnák,
Az ügy eldöntését kard élire bízzák,
Segédeim elsznek *Sélley* és *Mizsák.*

Annakokáért hát most sokat ne teket-
óriázzunk, lássuk a kiszemelteket!
Legelső sorban is kit mutatnék be mást,
Mint a három dicső ötödéves jogászt.

* Később Nógrád vármegye főlevéltárnoka lett. Hősi halált halt a világháborúban. *A szerk.*

** *Trilla* az elsőéves teológus, a *göde* pedig az elsőéves jogász gúnyneve.

*** 1900-ban, karácsonykor ő verselt. Sajnos, arról nincs feljegyzésünk. *A szerk.*

A szentháromságnak *Farkas* úr a feje,
(Csak Mauks tud nézni farkasszemet vele).
Szegény Közlönyünknek ő a szerkesztője,
(Hogy kapnátok benne üzenetet tőle!)

Költ, táncol, muzsikál, ért a rekuzéhoz
— Szavam korántsem az öt évére céloz, —
Ifjúságunk egyik nagy korifeusa,
Kapaszkodik mostan fel a Parnassusra.

Most pedig zengeni *Szinyei-ről** kezdek,
ö tudja csak: hogy' kell csinálni a cechet.
Fogadkozott egyszer, hogy ő addig iszik,
Amíg a két sárgán a sírba nem viszik.

Végűi harmadiknak jön, kérem aláson,
Keresztúry Béla, az én kamarásom.
Mondhatnám, hogy ő még sohase' volt részeg,
Hogy jámbor életű, de hazudni vétek.

Beregszászban mostan minden kutya morog,
Az épületeken gyászlobogó lobog,
Ki akar fordulni sarkából a világ;
Hiszen *Gecse* lesz a beregszászi diák.

Megjósolta neki Literáti Eszter:
„Első diák lesz még az *én Pistám* egyszer".
Én csak azt kívánom, hogy úgy mulass ottan,
Mint én mulattam az introitusodban.**

Tóth Pistának írja Kassáról egy levél:
„Ide jöjjön Tóth úr, ha a szemire fér,
De többet Patakról követet nem kérünk,
Tudja meg és mostan béke legyen vélünk".

* *Szinyei* Béla később MÁV. titkár lett. Korán elhunyt. *A szert.*

** Mint első diák — a hagyományos szokás ellenére — nem tartott introitust.

Pista földim mindig siiltrákszin arcot ölt,
El se' hinnéd, hogy ö a senior-jelölt;
Felőle Miskolcon rég az a hír járja
Ész tekintetében nincs Patakon párja.

Sallay ünnepre viszi pikuláját,
Azzal rémíti el a papok leányát.
Jámborképű *Csomár* szólózik mellette,
Kinek krágliját a múzsa megillette.

Tóbiás került a húzáson legvégre,
De hiába drukkolt egy menyecske érte.
Most jut eszembe, hogy *Gecse* Pista bátyám
Kóruselnökké lett húsz pár virsli árán.

Miskolc városa, hej, nem azért lát nagyra,
Mert egy híján ezer csizmadia lakja,
Kocsonyájában meg, hogy a béka pipál,
Hanem azér, mivel ott született *Cseh* Pál.

„Kürt"-ben, „Királyiban* ő sűrűn ontja viccét,
Még sűrűbben viszi szájához az itcét,
S mikor a hajnalnak felragyog sugara,
Szivarozva lépdel fel a *„Fellegvárba***

Baksynak vicéje, bohém, lófő székely
Nagy Pista, te rólad hogy' feledkezném el?
... *Varga* Jancsi *csuha.jt* kurjongat remekül,
Ha Jónás, a cigány víg csárdást hegedűi.

Hej, ha most kalapom a fejemen volna!
Ügy levenném, mintha ottan se lett volna.
Mert mostan lép elő — toliam mibe mártsam —
Az öreg *Gacsályi, követem alásan.*

* *Kürt, Király* vendéglők Patakon.
** Vay-féle kétemeletes ház.

Méltó utóda ő Korpának, Csapónak,
Kikről a legendák nagy ékesen szólnak.
A *régi diáknak* tán magva is szakad
ö vele, no akkor kampesz neked Patak!

Fejét göndör hajból glória környezi,
Mire kezét borbély félévenként teszi.
...De minek verem én e lágyszavú lantot?
Nem dicsérhetné őt méltón csak a nagy dob.

Azt kívánom annak, ki engem nem szeret,
Hogy szorítson vele a vén *Lengyel* kezet
S bírálja meg művét a kis *Jászter* Kálmán,
Ki emberöltővel nálunk elébb jár mán.

Igazi, egy modern poéta *Nagy* Barna,
Ki csakis pénzért tud lelkesülni dalra.
Évva követ úrról is zeng a versezet,
Aki úgy kivágta Tokajban a rezet.

Tudom, hogy az Isten is megverne, ha most
Kifelejteném a sorból *Bóna.* Lajost.*
Csak úgy okádja ő a szaftos vicceket,
Miket hallgatni csak éhgyomorral lehet.

Györy Gyuri szívja nagy kozmos pipáját,
Mely egy arasznyira lehúzza a száját;
Vaskos legény ő, akár csak egy püspök,
Bejár neki ebéd, vacsora és früstök.

Vagyonos emberré tette őt a lottó,
Irigykedik is rá szegény *Kubesch* Ottó.**
Ráczkövy druszám, hej, igen hamis gyerek,
Mondanék valamit róla, de nem merek.

* Ma pénzügyi főtanácsos Budapesten.
** Csak a rím kedvéért irigykedik.

A „makkverő kondás,“ nagybajúszos *Török,*
Hogyha csak teheti, minden estve belök.
Hű alteregója nékie *Nagy* Feri,
Ki az üvegeket a plafondhoz veri.

Kiről most zeng a dal, *Fájdalom* a neve,
Bár *Pásztor* Istvánról szól keresztlevele.
Sok potyát kifog ő, mégis agár-fajta,
A sok protekciós paszuly se’ fog rajta.

ösztövér bokáit, hogyha kedve szottyan,
Ügy összeveri: a szél se’ tudná jobban.
Nemrégiben ő még — bizonnyal mondhatom —
Féljeggyel utazott a személyvonaton.

Afelett töpreng most *Hubay* Bertalan:
Kispataki berek miért oly lombtalan,
ö nevezte magát „Aranyos Berti“-nek,
„Havasi Gyopárénak, meg nem tudom minek.

Czitrin Klotildjától *dunsztot* nem kapott más,
Mint a tiszteletes nemes *Beke* András,
ö belőle lesz csak kegyes lelkipásztor:
Istent emlegeti naponta vagy százszor.

Köpenyét *Sallay** oly nagyra szabatta,
Hogy a babája is elférhet alatta.
Papi pályára ő öregségére tért,
Hogy itt vezekeljen régi bűneiért.

Marton Jancsi görbe szemekkel néz rája,
Hogy úgy ráriasztott az *iskolájára.*
Pecsenye András úr Toronyán volt rektor,
Húsz csirke vala a fizetése ekkor.

* *Sallay* Gyula, a jelenlegi szerkesztő.

Ladmócon egy lánynak meszes gödör mellett
Vallott *Lengyel* József hatszemközt* szerelmet.
Egyszer meg a muffot más dolognak nézte
S a szörnyű csalódást későn vette észre.

Zengő citerámra most *Nyitrayt* veszem,
Kinek szavalata „még őrültté teszen".
E hős szerelmes egy hétig volt berúgva
András napja körül, mint nekem megsúgta

Pásztor István, az ő kis puszi-pajtása,
Kinek szinte vagyon igen jó szaglása.
... *Csete* Gyula előtt rózsás lett a világ,
Hogy szívébe lőtte Cupido a nyilát.

Fazekas Jancsika,** a „segéd-tanár úr",
Lehúzta a minap a bőrt egy macskáról;
Kár, hogy ő kegyelme teológus nem lett:
Mindig bibliázik ... ötös alap mellett.

Beh szerencsés ember az a *Székely* Gyula:
Élete végéig eltart a *boeskora,****
Vonatjegyre sem kell költenie neki,
Mert az apostolok *saruit* viseli.

A bő narágjával *Kovácsy* úgy henceg,
Mintha csak ő volna itt a velszi herceg.
Monoklijával is oly jó blatt Kovácsy,
Mint nagy dorongjával *Kövér* Zotyi bácsi.

Erdőhegyi Ferenc rémséges hasában
Le s fel sétálhatna *Szánt,hó* Elek bátran.
Köpeczi Benkő úr igen nagy gigerli,
A város hölgyeit szörnyűén ingerli.

* Szemüveget visel.
** Ma járásbíróság! elnök Mezőkövesden.
*** Így csúfolták. Ma ügyészségi alelnök.

Heisler* egy nagy követ hordozva kezében,
A múltkor szomorúan panaszkodott nékem:
„Kérem alásan, hogy a kontómért jártam,
Bábay István úr ezt vágta utánam.'[1]

Azt hiszi magáról ez a jámbor István,
Hogy érte epedez valamennyi kislány.
Szász Tihamér úrnak leesett az orra,
Hogy olyan csúnyául bánt vele Debóra.**

Benkő Lajos mami nagy örömet érez,
Mióta Vilmának kegyében sütkérez.
Szivemből kívánom, édes komám Benkő:
Ne üssön meg téged egyszer se' a mennykő!

Varga Tóni mindig komor, mint a bika,
De bezzeg mosolygós a *Marton* Jancsika.
Molnár, a „kis Mulykos", nem lesz jó embered,
Hogyha a lapockát a szemére veted.

Hogy az ember nem más, csupán por és hamú,
Régen kisütötte jó *Kőrössy* Samu.
Tóth Kálmán lumpol, ha két vasat ad vikszért,
Amikor hegedül, fog igen sok gikszért.

Ki van kenve mindig a *Pósa* bajusza,
Szagával tele van egész Kossuth-utea.
Költő fia *Zajdó* kies Szilicének,
Ezüst bajsza alól zeng szerelmes ének.

Keresztessy Sándort elbűvölte Ágnes,
Akinek a szeme vonzó, mint a mágnes.
No, kollegák, most jön egy igen jó pipa,
E jámbor sonkolyos: *Lenkey* Palika.

* Szabó-mester.
** A bibliai személy.

Ha zsebébe üres a kis bugyelláris,
Becsapná, ha tudná, a toronyórát is,
A brúgóját minden osztáskor eladja,
Cziczu úrnál cukrot és fügét vesz rajta.

Szaniszló Istvánnak abban telnék kedve,
Ha még több idillnek a hőse lehetne.
Be vagyon véső́dve mélyen a szívébe
Az öreg P ... kné fonnyadozó képe.

Sélley László a csinos legény, kivel
Otthon nem beszélhetsz, mert mindig vizitel.
A nőtlen életet kezdi megunni már,
Éppen azért mostan leánynézőbe jár.

Kurizálásával sok bakfist leláncol,
Csomár Bélánál is sikesebben táncol,
Tóth Pityukánál is szendébben mosolyog,
Sélley Lászlónál ekkép áll a dolog.

Egy új csillag tűnt fel a költészet egén,
Varga Péterke az a csillogó egyén.
A „kicsi szív"-ről írt egy szomorú verset,
Mit Szaniszló rögtön nagy bőgőre szerzett.

Gimpli *Kiss* Ferencnek az a szép szokása,
Hogy, ha belök, szegény *Vajthót* megbicskázza,
Pedig Korogiban* úgy sincs két deci vér,
Hiába duplázik,** neki az mit sem ér.

Nem früstököl szegény egész hosszú télen:
Hisz belepte a hó a sóskát a réten.
A brugónak pedig a színét se látja,
Mert annak az ára kell a biliárdra.

* *Vajthó* gúnyneve. A *sóska* is az volt.
** A konviktusban két adag ételt eszik.

Hubay Kálmán és a jó *Csabay* Pól
Civilizálódni jött Gömörországból.
Lenkey Béla úgy lépked, mint a páva,
Ha fehér mellényét felölti magára.

Nyíry Dani, nálad nincs hálásabb alak,
De azért ne drukkolj, most még nem bántalak.
Ne panaszkodjék ön se *Korláth* Endre,*
íme két meleg sort pazaroltam kendre.

Jákob fiainak nagyapja volt Izsák,
Nincs több olyan legény Patakon, mint *Mizsák,*
Nem olyan bamba ö, mint milyennek látszik,
De ne bántsuk szegényt, mert még megharágszik.

Kispataki lantost, Hubayt kivéve,
Nincs, ki többet magolt nála életébe'.
Törölmetszett egy kis cigánylegény *Makó,*
Illenék kezébe pompásan a vonó.

Szánthó Lekszi koma vadászgatni szeret,
Különösen „rókát" fog is ő eleget.
De majd kifelejtem *Papp* Pistát, a „Pulzus"-t,
Kinek egy dologra én adtam impulzust.

A kis *Simon* Ernő úgy hegedűi épen,
Miként Kubelik Ján, de nem olyan szépen;
A fején fénylik a fekete figaró,
Nagy bajusza alatt füstöl a cigaró.

Regéczy, Makláry olyan, mint a bárány,
Jámborabb két jogász nincsen a föld hátán.
Nincs több olyan szolid életű jurista,
Patak városában, mint *Katona,* Miska.**

* Ma csehszlovákiai szenátor.

** Géza az ő keresztneve, csak a rím kedvéért írtam Miskát. Ma táblabíró.

Vessünk egy pillantást nagy Mauks Imrére,
Ő legnagyobb köztünk, — persze röffel mérve.
Ha megénekelném nagyságához mérten,
Két méteres árkus kicsi volna nékem.

Imre Pista vala néki a káplárja,
Egyszer nagy dühösen így kiáltott rája:
„Hej, azt a ragyogós, ködbe borúit napod!
Rögtön felpofozlak, csak létrát hozatok.“

Kiss Laci* bácsinak van csak jó étvágya:
Hogyha vacsorán öt tál ételt bevága
És harminc tojással elbánt derekasan,
Azt mondja: „Hej, nekem még üres a hasam!“

A vén iskolára iszonyú szerencse,
Hogy falai közé jött *Árvay* Bencze,
Ez a viharedzett, öreg bakakáplár,
Aki a pokolnak a fenekén is járt már.

A kövér *Pataky* szörnyű módon bliccel,
Szavainak csak a tizedrészét hidd el!
Igazán fess gyerek a Béla, a *Nemes,*
Tálján kalapjában megnézni érdemes.

Mikor *Simon* Józsi előtted zongoráz,
Annyira meghat, hogy a hideg is kiráz.
Ẃ-Batta Miklós úr váltig csak azt mondja:
„Mindenütt jó, mégis legjobb a „Központiba’.**

Czeglédy Elekről tudok én egy rémest:
Fogadásból egyszer megevett húsz krémest.
Tóth Dezsőnek vagyon széles frizurája,
Sólyom madár fészket rakhatna reája.

* Ma árvaszéki ülnök.
** Vendéglő.

Kubovich Zoltán úr *intelligens* fráter,
Vala pediglen ő egy címzetes frájter.
Fáintos alak még nagy *Szilágyi* Dani
És ... de ki győzné mind sorba elmondani?

Következnék most az én becses személyem,
... Leteszem a- lantot és hallgatok mélyen;
Magamról rosszakat úgy sem fecsegek ki,
Ha pedig jót mondok, nem hiszi el senki.

Kedves kollegáim, jogászok, hitészek!
Nem untatlak immár, a dalommal végzek.
Akit eposzomból most kifelejtettem,
Jelentkezzék nálam, máskor megéneklem.

Mostan azért ég és gyöngyharmat veletek,
Üssön be busásan majd az ünnepetek,
A boldogságotok ne legyen hiányos,
Ezt kívánja nektek szívből *Simon János*.

I. TARTALOM.

Előszó ..... 3—4

I. rész. *Pataki diákemlékeim.* Irta: *Gonda Béla* ..... *5*—14
II. rész. *Tanárokra vonatkozó visszaemlékezések* ..... 15—66
III. rész. *Diákokra vonatkozó visszaemlékezések* ..... 66—126
IV. rész. *Diákélet*

1. *Általános ismertetése* ..... 126—136
2. *Szellemi élet.*

a) Diákegyesületek ..... 136—146
b) Gömöri-Kör ..... 142—144
c) Ifjúsági Közlöny ..... 144—147

3. *Zene.*

a) Énekkar. (Kórus.) ..... 148—156
b) Zeneegylet ..... 156—160

4. *Sport* ..... 161—173
5. *Tűzoltóság* ..... 173—178
6. *Legáció* ..... 178—194
7. *Szupplikáció* ..... 194—195
8. *Diákcsínyek* ..... 196—199
9. *Diákszavak* ..... 199—203

V. rész. *Diákbarátság.* Írta; *Komjáthy Sándor* ..... 203—212

VI. rész. *Függelék:* Ünnepválasztási vers 1901-ből. Írta: *Miskolczi Simon János* ..... 213—223

II. NÉVMUTATÓ.

Azoknak nevei, kiket a közlemény megemlít.

Adriányi Béla: 62.
Andó András: 83—84, 131.
Antalfi János: 128, 140.
Apostol Bertalan: 106.
Apostol Pál: 19.
Bakó József: 181.
Balajthy Mór: 153.
Balázs Ignác: 143.
Barczafalvi Szabó Dávid: 125.
Bartha Béla: 91.
Bathó János: 116.
Batta Ferdinánd: 80—82
Batta György: 107.
Bedécs N.: 185.
Béky József: 160.
Béky Sámuel: 154.
Beleznay Júlia grófnő: 72.
Benkő Béla: 123.
Beregszászy István: 131.
Beregszászi Nagy Pál: 125.
Bessenyei György: 16—17.
Bethlen Miklós: 125.
Bihari Imre: 21—24.
Biróy Béla: 153.
Bodolay István: 153.
Bodolay Miklós: 156.
Bogyay Zsigmondi 174.
Bokor József: 25.
Botika Sándor: 176.
Böszörményi: 167—168 .
Breczenhoim Ferdinándné hercegné: 151—152.
Búza János: 40—43, 49, 54, 59, 116.
Buzi Márton: 142.
Comenius Amos János: 161.
Cserepes Gerzson: 208.
Csécsi János id.: 17.
Usécsi János II.: 178—179.
Csendes József: 112.
Ceillik Balázs: 99, 153.
Csokonai Vitéz Mihály: 149.
Csontos József id.: 62, 118.
Csontos József ifj.: 164.
Czeglédy Elek: 117.
Cziáky Endre: 130.
Deidrich György: 15.
Demeter Lajos: 106, 132—135, 142, 177.
Dezső Lajos: 88—89.
Dobozi Papp Ferenc: 157.
Elek József: 142.
Ellend József: 62—63, 118.
Emődy Dániel: 26.
Erdélyi János: 32—33,80—82.
Édes Gergely: 15.
Érsek Elek: 98, 106.
Fancsali Joób Lajos: 126.
Farkas Andor: 144.
Fábián Károly: 206.
Finkey Ferenc dr.: 137.
Finkey József: 7, 182.
Fogarasi János: 138, 149.
Forgács Endre: 86.
Forgon Lajos: 142.
Futó János: 153.
Gárdonyi Géza: 126.
Gérecz Károly: 52—53.
Gortvay János: 137.
Győry György: 165.
Heinrich Gusztáv: 63.
Hézser Emil: 153.
Hézser Kálmán: 153.
Horváth István: 137.
Hubay Győző: 193.
Hubay József: 151, 193—194.
Illyés János: 142.
Inczédi István: 19.
Ivánka Samu: 7—8, 49.
Izsó Miklós: 76—77.
Janiga János: 85, 188.
Jankovich Miklós: 136.
Jákó Sándor: 206.
Jármy József: 207.
Jármy Lajos: 72.
Karácson Sándor: 208.

Karádi (Trenkó) György: 166.
Kassai Császár György: 15.
Kathona László: 105, 142.
Kazay Géza: 85.
Kazinczy Ferenc: 18, 66, 125-126.
Kazinczy Gábor: 152.
Kazinczy Lajos: 153.
Kálniczky Benedek: 77.
Kászonyi János: 153.
Kende Kanut: 209.
Kertész Bertalan: 130.
Kérészy István: 5,43—44,88.
Kézy Mózes: 69.
Kiss Elek: 164—167.
Kiss Gyula: 153.
Kiss László: 163—165.
Kókai Kun Dániel: 190.
Kolos Dániel: 14.
Komáromi Csipkés György: 180.
Komjáthy Gábor: 152.
Komjáthy Lajos: 164.
Korpa János: 112.
Kovács István: 158.
Kovács Károly: 100.
Kovácsy Sándor: 14, 44, 48, 59, 113, 116, 119, 169,
Kossuth Lajos: 11—12, 126.
Körössy István: 195.
Kőrössy N.: 164.
Kövy Sándor: 20, 70, 136.
Kun Béla: 26.
Kun Bertalan: 95—97.
Kun Pál: 7, 27—29.
László Andor: 144.
Lengyel Lajos: 187.
Lorántfy Zsuzsánna: 161.
Lúczi Szabó Imre: 99, 155, 188—189.
Lukács Lajos: 191.
Major Gyula: 153.
Majoros András: 19, 79, 138.
Makláry Pap Miklós: 44—47.
Margittav József: 153—155.
Medve Pál: 153.
Meskó Sámuel: 154.
Mester Gyula: 153.
Mezőssy László: 97—99.
Mészáros József: 108—109.
Mitrovics Gyula: 29, 96, 99, 107—108, 183.
Mizsák Péter: 210.
Molnár Antal: 19, 66.
Molnár József: 142.
Molnár Miklós: 153.
Nagy Barna: 52, 113.
Nagy Bertalan: 153.
Nagy Béla: 63—64, 144.
Nagy Elek: 113.
Nagy Ferenc: 69.
Nagy Gyula: 176.
Nagy János: 153.
Nagy József: 149, 155.
Nagy Lajos: 117.
Naményi Pál: 83, 154.
Nemes Béla: 80.
Németh József: 158, 174.
Némethv Samu: 131.
Novák Lajos: 146—147, 153.
Nyiry István: 69, 138.
Orbán József: 24, 34, 85, 90, 150.
Osváth Zoltán: 142.
Pajkos Lajos: 117, 165.
Pajzsos János: 153.
Pálóczi Horváth Gábor: 73.
Pálóczi Horváth N.: 210.
Pekári Béla: 153.
Peremartoni Nagy Gusztáv: 30—32.
Péterfalvi Papp József: 175.
Pilcz Gáspár: 15.
Porzsolt Lajos: 117, 164.
Pósa Lajos: 9, 142.
Radácsi György: 49, 89, 106, 139, 145. ‘
Radácsv György ifi.: 167-168.
Rácz Ábrahám: 182.
Rácz Lajos dr.: 64—65, 142.
Rákóczy György I.: 180.
Rákóczy György II.: 125.

Rákóczy Zsigmond: 161.
Reményi Ede: 7—8.
Réthy Andor: 143.
Rozgonyi József: 19, 69—70, 71.
Sághy Sándor: 153.
Sárközy Lajos: 117—121.
Schuster Konstantin: 190-191.
Semzter Károly: 153.
Séllyei István: 181.
Simon Mihály: 142, 153.
Sissáry János: 72.
Soltész Ferenc: 7, 12, 24—25.
Soltész János dr.: 7.
Somody János: 113.
Somogyi József: 176.
Steinfest Ödön: 121.
Stépán N.: 167.
Stépán Géza: 158.
Süveges Elek: 116—117.
Szabó Bertalan: 142.
Szabó István: 85.
S. Szabó József: 134.
Szabó Lajos: 135.
Szabó Sándor ifj.t 146.
Szakáll Károly: 158..
Szá'ka Ferenc: 192, 203.
Szánthó Gyula dr.: 47.
Szemere Bertalan: 137.
Szemere Miklós: 67.
Szemere Pál: 137.
Szentesi János: 18.
Szentgyörgvi István: 19, 67.
Szeremley Gábor: 20.
Szikszay András: 103—104.
Szi'ágvi Benő: 66, 120.
Szi'ágyi Márton: 173.
SzPágvi Miklós: 130.
Szinvei Bó^: 113.
Szinvei Endre: 54, 61, 121.
Szinvei Gerzson: 6, 48, 107, 196.
Szívós Béla: 117.
Szívós Mihály: 48—56, 83—84.
Szoboszlay Gyula dr.: 131.
Szombatin János: 20—21, 70, 174, 180.
Szucsányi János: 100.
Szuhay Benedek: 121, 142.
Szutor Endre: 208.
Szűcs István: 6, 32—37.
Szűk Endre: 153.
Takács Ferenc: 204.
Tamáska Lőrinc: 164—167.
Tar György: 107, 133—134.
Tar János: 86—87.
Tarnóczy Tivadar: 7, 37.
Terhes Sámuel: 148.
Thorakonymus Illés: 15.
Tokaji Nagy Kálmán: 153.
Tompa Mihály: 7, 72, 126.
Tóth Bertalan: 143.
Tóth Dezső: 122—123.
Tóth Ede: 182.
Tóth Lajos: 131.
Tóth Lőrinc: 136.
Tóth Miklós: 143.
Török Bertalan: 188.
Truskóvszky Ferenc: 167.
Tüdős István dr.: 144.
Ubrizsi János: 195.
Vajzer Károly: 151.
Vay József: 66.
Vay Miklós br.: 6, 140.
Vay Péter gr.: 137.
Vinczellér Lajos: 100.
Virág József: 106, 176.
Vízváry Mihály: 210.
Warga János: 138.
Warga Lajos: 93—94.
Wittstock Oszkár: 98—99.
Zarándi Bertalan: 109—111.
Zitás Bertalan: 143.
Zsindely István id.: 9—10, 37—40, 65, 105.
Zsindely István ifj.: 65, 198.
Zsoldos Benő id.: 56—61, 66, 114—115.
Zsoldos Benő ifj.: 114—115.

II.

A KÖZLEMÉNYEK BEKÜLDŐINEK NÉVMUTATÓJA:

Oldal

Bényey Gyula: 25, 91—92.
Domby László: 24—25, 36, 41—42, 53—54, 59—60, 63—64, 65,115.
Egey Szilárd: 28—29.
Erőss József dr.: 55, 199.
Fekésházy József: 32, 44.
Forgon Lajos dr.: 103—104, 132—135, 156—160, 177—178, 184—190.
Gesztelyi Nagy Lajos: 123.
Gesztelyi Nagy László dr.: 40—41, 44, 61—62, 116, 146—147.
Gonda Béla: 5—14
Hallgató János: 27—28, 29—30, 34—35, 37, 56—57, 58—59, 83—86, 128—131, 192—193.
Harangodi Nagy András dr.: 47, 109—111.
Harsányi Gusztáv: 25—26, 32—33.
Harsányi István: 15—18, 19, 20—21, 66—71, 75—77, 196.
Haury József dr.: 48, 113, 131—132.
Hegyaljai Kiss Géza dr.: 178—180.
Hézser Emil: 21—23, 30—32, 92—97, 182—184.
Hubay Győző: 123—124, 199—203.
Kohányi Gyula: 42—43.
Komáromi János: 124—125.
Komjáthy Sándor: 24, 33—34, 35—36, 37—38, 48—53, 97—102, 175—177, 203—212.
Kussbach Károly: 57·—58, 63, 66.
Makláry Pap Miklós: 86—87, 193.
Mokcsay Zoltán dr.: 44—45, 79—80, 102.
Okruczky Árpád dr.: 46—47, 77—79.
Panka Károly dr.: 72—75, 114—115, 126—127, 136—142, 148—150, 152—156, 161—162, 173—175, 180, 182, 194—195, 196—198, 199—203.
P. E. öreg néni: 20, 82—83, 151—152.
Rácz Kálmán: 26—27, 39—40, 45—46, 55—56, 60—61.
Sulyok János: 87—91.
Sutka Pál: 116—117.
Süveges Elek: 61, 64—65, 80—82, 117—121, 163—169.
Sasi Szabó József: 111—112.
S. Szabó József: 18, 38—39, 104—109, 135—136, 142—144, 151, 193—194.
Szabó Sándor: 43—44.
Szánthó Gyula dr.: 198—199.
Szeghő—Lukács Pál: 190—192.
Szikszay István: 23—24.

Oldal

Trócsányi Dezső dr.: 61, 122—123.
Trócsányi László: 36—37, 62—63, 112—113.
Trócsányi Zoltán dr.: 169—173.
Zsoldos Benő: 19—20, 144—145, 180—182, 195.

III.

ÖNÁLLÓ CIKKEK VAGY KÖZLEMÉNYEK, MELYEK ÁLTALÁNOS TÁRGYÜAK VAGY TÖBBEKRE VONATKOZNAK:

Gonda Béla: Pataki diákemlékeim. ..... 5—14
Szemere Miklós: Pataki önképző Társulathoz. ..... 67—71
Panka Károly dr.: Tompa Mihály ismeretlen levele. ..... 72—75
Harsányt István: Izsó Miklós. .....76—77
Süveges Elek: Batta Ferdinánd. ..... 80—82
Komjáthy Sándor: Szilvaszüret. .....99—102
For gon Lajos dr.: András estélye. ..... 103—104
Süveges Elek: Sárközy Lajos fogadása. ..... 117—121
Komáromi János: A hősi halált halt pataki diákok..... 124—125
Panka Károly dr.: Diákélet. ..... 126—127
Hallgató János: Egy nap a hetvenes évek diákéletéből. 128—131
Forgon Lajos dr.: Szüreti vakációra utazás..... 132—135
Panka Károly dr.: Diákegyesületek. ..... 136—142
S. Szabó József: Gömöri Kör..... 142—144
Zsoldos Benő: Az Ifjúsági Közlöny betiltása. ..... 144—145
Gesztelyi Nagy László dr.: Az Ifjúsági Közlöny válsága. ..... 146—147.
Panka Károly dr.: Énekkar (kórus) szerepe. .....148—150
S. Szabó József: Introitus. 151
Panka Károly dr.: A pataki kórus hangversenye Kassán. ..... 155—156
Forgon Lajos dr.: Ferenc estélye. ..... 157—160
Panka Károly dr.: A sportról általában. ..... 161—162
Süveges Elek: A pataki diákok tornaversenyeken. ..... 163—169
Trócsányi Zoltán dr.: A nemzeticske, körberóta és paktiztatás. .....169—173
Panka Károly dr.: Diáktűzoltóság. ..... 173—175
Komjáthy Sándor: Tűzoltás Kispatakon. ..... 175—177
Hegyaljai Kiss Géza dr.: A legáció eredete. ..... 178—180
Zsoldos Benő: Legációi bizonyítvány. ..... 180—182
Hézser Emil: Első légációm. .....183—184
Forgon Lajos dr.: Pasquillus. ..... 189—190
Hallgató János: E'ekciós versek. ..... 192—194
S. Szabó József: Elekciós versből. ..... 193—194
Panka Károly dr.: Szupplikáció. ..... 194—195
Harsányt István: Agitatio in lodice. 196
Panka Károly dr.: Baltavetés. ..... 196—198

Panka Károly dr. és *Hubay Győző:* Diákszavak. ..... 199—203
Komjáthy Sándor: Diákbarátság. ..... 203—212
Miskolczi Simon János: Ünnepválasztási vers 1901-ból. .....213—223

Sajtóhiba: a 108. lapon *árandás* helyett *árendás* olvasandó.